

**MARTTI AHTISAAREN JA ELISABETH REHNIN VIESTINTÄTYYLII
TELEVISION VAALIOHJELMISSA VUODEN 1994
PRESIDENTINVAALEISSA**

**Anu Kuivasmäen puheviestinnän pro gradu -tutkielma kesä 2000
Jyväskylän yliopiston Viestintätieteiden laitos**

Tiivistelmä - Abstract

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää, millainen oli Elisabeth Rehnin ja Martti Ahtisaaren viestintätyyli television vaaliohjelmissa vuoden 1994 presidentinvaaleissa ja mitä katsojat pitivät uskottavana. Viestintätyylillä tarkoitetaan kokonaisvaltaista, viestinnän eri piirteistä muodostuvaa vaikutelmaa ehdokkaasta. Piirteet koostuvat sekä verbaalisesta että nonverbaalisesta viestinnästä. Viestintätilannetta rajaavat sekä televisio kontekstina että viestinnän funktio: äänestäjien suostuttelemineen. Viestintätyyliä lähestyttiin tarkastelemalla viittä eri osa-aluetta: asia-aiheita, apologioita, nonverbaalista viestintää, vuorovaikutuksellisuutta sekä uskottavuutta.

Tutkimuksen kohteena oli kaksi ohjelmatyypiltään erilaista ohjelmaa: PTV:n ensimmäisen kierroksen aikana tehdyt talk show -ohjelmat "Illan päätteeksi Timo T.A. Mikkonen" sekä MTV 3:n toisen kierroksen ensimmäinen vaalitentti. Tutkimusmenetelmänä käytettiin pääasiassa kvalitatiivista observointia. Uskottavuutta arvioi puheviestinnän comlab-studiossa arvioijajoukko, jonka kyselylomakkeista saatuja vastauksia myös hyödynnettiin.

Elisabeth Rehnin ja Martti Ahtisaaren viestintätyylit olivat hyvin erilaisia ja erot näkyivät niin puolustautumisessa (apologia), vuorovaikutuksessa kuin nonverbaalisessa viestinnässäkin. Ahtisaaren viestintä oli niukka, Rehnin runsasta. Rehnistä välittyi kuva asiantuntevasti perustelevana puolustusministerinä, jonka arvomaailmaa leimasivat presidentilliset ominaisuudet. Ahtisaaresta sen sijaan muodostui kuva demariehdokkaana, jonka arvomaailman keskiöön nousi ihmisarvo. Ahtisaaren viestintätyyli kuitenkin muuttui siirryttäessä presidentinvaalien toiselle kierrokselle. Ahtisaaren viestintätyyliä voidaan asia-aiheiden käsittelyn valossa kutsua feminiiniseksi, Rehnin maskuliiniseksi.

Apologioissa ehdokkaiden puolustautumisstrategiat erosivat toisistaan ennen kaikkea eriyttämisen osalta. Rehnin apologiat olivat monipuolisesti perusteltuja, Ahtisaarella perustelut lisääntyivät vasta toisen kierroksen ohjelmassa. Kumpikaan ehdokas ei pyrkinyt suoraan vuorovaikutukseen katsojien kanssa, vaan vuorovaikutus äänestäjiin näkyi molemmilla epäsuorasti oman ehdokasidentiteetin määrittelyinä. Toisten presidenttiehdokkaiden huomiointi oli Rehnillä kriittistä, Ahtisaari jätti muut ehdokkaat viihdeohjelmassa lähes huomiotta. MTV3:n tentissä Ahtisaari sen sijaan oli aktiivinen, kriittinen ja huomioi Rehnin lukuisia kertoja. Viestintätyylien erilaisuus näkyi ennen kaikkea nonverbaalisessa viestinnässä. Ahtisaaren nonverbaalinen viestintä oli säästeliästä, Rehnin kokonaisvaltaista, runsasta ja paikoin voimakasta. Molempien nonverbaalinen viestintä lisääntyi apologioissa ja tärkeissä asia-aiheissa, mutta molempien nonverbaalinen viestintä pysyi samanlaisena molemmissa ohjelmatyypeissä.

Uskottavuuteen näyttivät vaikuttavan asia-aiheet, henkilökohtaiset ominaisuudet ja asiantuntijuus. Vaikka uskottavien puheenvuorojen määrä ei poikennut ehdokkailla toisistaan, Rehnin vastauksissa korostui asiantuntijuus, Ahtisaarella puolestaan asia-aiheet, asiantuntijuus sekä henkilökohtaiset ominaisuudet. Tulokset voi tulkita myös niin, että uskottaviksi katsottiin molemmilla ehdokkailla puheenaiheet, jotka lisäsivät arviointiryhmän turvallisuutta ja poistivat ahdistusta.

Tutkielman tulokset paljastivat Elisabeth Rehnin ja Martti Ahtisaaren hyvin erilaisen viestintätyylin. Ahtisaaren viestintätyylin muutos kertoo myös siitä, että viestintätyyliä voidaan kehittää. Viestintätyylin kohennuksella saattoi olla merkitystä Ahtisaaren voittoon presidentinvaaleissa. Näyttää kuitenkin siltä, että sekä asiat että ehdokkaan henkilökohtaiset ominaisuudet nivoutuivat katsojien miellissä yhdeksi ja samaksi ja että se ehdokkaista, joka paremmin pystyi vastaamaan yleisön odotuksia tuli valituksi. Suomessa oli tilaus ryvettymättömälle ehdokkaalle, jonka toivottiin nostavan maan irti lamasta ja suurtyöttömyydestä.

Asiasanat Rehn, Ahtisaari, viestintätyyli, uskottavuus, apologia, vuorovaikutus, nonverbaalinen viestintä

Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto / Tourulan kirjasto

Muita tietoja

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 TUTKIELMAN LÄHTÖASETELMA	
2.1 Suomi etsii johtajaa	3
2.2 Televisio politiikan foorumina - imagoa vai asiaa.....	5
2.3 Television vaikutukset viestintään	11
3 POLIITTINEN PUHE VIESTINTÄNÄ	
3.1 Poliittinen puhe ja sen tulkinta	14
3.2 Apologiat	17
3.3 Nonverbaalinen viestintä	22
3.4 Vuorovaikutuksellisuus	26
3.5 Viestintätyyli	29
3.6 Uskottavuus	31
4 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	
4.1 Tutkimuskysymykset.....	33
4.2 Aineisto	33
4.3 Menetelmät ja aineiston analyysi	34
5 TULOKSET	
5.1 Mistä ohjelmissa puhuttiin	37
5.2 Apologiat	
5.2.1 Apologiat viihdeohjelmissa	39
5.2.2 Apologiat MTV3:n vaalitentissä	43
5.3 Vuorovaikutuksellisuus	
5.3.1 Vuorovaikutus viihdeohjelmissa	47
5.3.2 Vuorovaikutus MTV3:n vaalitentissä	51
5.4 Nonverbaalinen viestintä	
5.4.1 Rehnin ja Ahtisaaren nonverbaalinen viestintä	55
5.4.2 Nonverbaalinen viestintä ja apologiat	62
5.4.3 Nonverbaalinen viestintä ja vuorovaikutuksellisuus	68
5.5 Uskottavuus	
5.5.1 Mitä MTV3:n tentissä pidettiin uskottavana	71
5.5.2 Nonverbaalinen viestintä ja uskottavuus	76
6 PÄÄTELMÄT	78
7 ARVIOINTI	88
KIRJALLISUUS	92
LIITTEET	98

1 JOHDANTO

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, millainen oli Elisabeth Rehnin ja Martti Ahtisaaren viestintätyyli vuoden 1994 presidentinvaaleja edeltävissä, televisiossa käydyissä vaalikeskusteluissa. Lisäksi tutkielmassa selvitetään, mitä katsojat pitivät uskottavana MTV3:n toisen kierroksen ensimmäisessä vaalitentissä.

Viestintätyylillä tässä tutkielmassa tarkoitetaan kokonaisvaltaista, viestinnän eri piirteistä muodostuvaa vaikutelmaa ehdokkaasta. Piirteet koostuvat sekä verbaalisesta että nonverbaalisesta viestinnästä. Viestintätilannetta rajaavat sekä televisio kontekstina että viestinnän funktio: äänestäjien suostuttelemine. Tutkimusmenetelmänä käytetään pääasiassa kvalitatiivista observointia. Lisäksi uskottavuuden arvioinnissa hyödynnetään yleisöarviointia. Tutkimusmenetelmän avulla pyritään aineistosta käsin poimimaan kummankin ehdokkaan viestintätyylille ominaisia esiintymisen piirteitä. Esimerkiksi tyyli-käsitteen luoja Robert Nortonin (1983) mukaan ihmisellä on taipumus viestiä samalla tavalla eli käyttää samaa tyyliä esiintymisessään. Toisaalta tyyli voi vaihdella tilanteesta, ajasta ja kontekstista riippuen.

Vuoden 1994 presidentinvaalit olivat suomalaisittain historialliset. Presidentin valitsijamieskäytännöstä siirryttiin ensimmäisen kerran kaksivaiheiseen suoraan kansanvaaliin. Samalla siirryttiin myös puoluekampanjonnista henkilökampanjointiin. Kansalaisten kyllästyminen puoluepolitiikkaan näkyi näissä vaaleissa selvästi, sillä toiselle kierrokselle pääsi kaksi "imago-ehdokasta". Näille vaaleille oli myös yhteistä Suomessa ennen näkemätön imagokampanjointi (Kortelainen 1997).

Vuoden 1994 presidentinvaaleja voidaan myös pitää todellisina mediavaaleina. Suuri osa suomalaisista näki presidenttiehdokkaat joko vaalitentteissä tai viihteellisissä televisio-ohjelmissa. Media-ajattelua todentaa myös näissä vaaleissa käyty laaja gallup-keskustelu. Sami Borgin (1994) tutkimus kannatusmittausten vaikutuksista osoitti, että gallup-julkisuus suosi ensimmäisellä kierroksella Rehniä, toisen kierroksen loppuvaiheessa Ahtisaarta. Presidentinvaalikampanjan loppuvaihetta väritti keskimäärin noin yksi kannatusmittaus päivässä.

Suomen vuoden 1994 presidentinvaaleissa nähtiin merkkejä median, erityisesti television suuresta vaikutuksesta ja politiikan henkilöitymisestä. Tämän lisäksi näissä vaaleissa korostui etenkin toisella kierroksella vastakkainasettelu. Vastakkain olivat naiseus ja mieheys, oikeistolaisuus ja vasemmistolaisuus, mutta etenkin sosiaalisen turvallisuuden ongelmat. Ahtisaari symboloi sosiaalista turvallisuutta, Rehn erityisesti naiseutta. Rehn yhdistettiin myös porvarihallitukseen, jota syytettiin sosiaaliturvan ja hyvinvointivaltion alasajajaksi. Kun nämä yhdistettiin yleiseen taloudelliseen ahdinkoon sekä istuvien politiikantekijöiden luottopulaan, syntyi toive sankarista, joka kokoaisi kansan ja ennen kaikkea nostaisi sen pois laman ahdingosta.

Viestintätäytyllä voi olla ratkaiseva merkitys siinä, miten ehdokkaat onnistuivat vakuuttamaan äänestäjät tai miten he pystyvät projisoitumaan sellaisten asioiden "ikoneiksi", jotka parhaiten vastaavat äänestäjien odotuksia, kuten näissä vaaleissa. Television vahva asema presidentin "muokkaajana" tuskin vähenee Suomessa. Tätä taustaa vasten on tärkeää tietää, millaista on presidenttiehdokkaiden television vaalikeskusteluissa käyttämä verbaalinen ja nonverbaalinen viestintä ja sitä kautta viestintätäytyli sekä millaista viestintää pidetään uskottavana.

2 TUTKIELMAN LÄHTÖASETELMA

2.1 Suomi etsii johtajaa

Suomen vuoden 1994 presidentinvaaleja ja etenkin sen toista kierrosta edelsi kiihkeä mediakeskustelu ehdokkaiden kannanotoista, pätevydestä ja ominaisuuksista. Esille nostettiin myös ristiriidat: vasemmiston ja oikeiston, suomen- ja ruotsinkielisten ja uusimpana naisten ja miesten välinen ristiriita. Taustalla olivat myös taloudellinen lama, hallituksen tiukat säästölinjaukset, suurtyöttömyys sekä EU-jäsenyys, joka oli jakamassa kansan rajusti kahtia. Myös itse presidentin valtaoikeudet sekä tehtävät Suomen keulakuvana että ulko- ja turvallisuuspolitiikan johtajana puhuttivat.

Vuoden 1994 presidentinvaalien alla puhuttiin myös karismasta ja karismaattisista johtajista. Kyösti Pekonen (1990, 161) on tiivistänyt Max Weberin luoman karismaattisen johtaja-käsitteen personoitumaksi, jolla on sekä kutsumusta että sen toteuttamiseen tarvittavia kykyjä. Kyse on poikkeustilanteesta, jossa osallistuvat eivät itse kykene palauttamaan tasapainoa. Johtajan onnistuminen edellyttää kuitenkin hyväksyntää yleisöltä. Karismaattisen johtajan yhteiskunnallinen tehtävä on siis tavallaan uuden tasapainon synnyttäminen.

Pirkko Laakso (1994) teki syksyllä 1993 kyselytutkimuksen ihmisten presidentiltä odottamista ominaisuuksista ja ehdokkaiden arvioiduista ominaisuuksista. Presidentiltä odotettiin ulkopolitiikan tuntemusta, isänmaallisuutta, korkeaa moraalialia, talousasiantuntemusta, vahvaa johtajuutta, kansainvälisyyttä, huolehtimista vähäosaisista, tavallisten ihmisten ymmärtämistä, laajaa poliittista kokemusta sekä sanavalmiutta. Laakson mukaan Elisabeth Rehn vastasi laaja-alaisimmin niitä odotuksia, joita äänestäjät presidentille asettivat. Martti Ahtisaaren ominaisuudet puolestaan kävivät vain vähäisessä määrin yksiin sen kanssa, mitä ihmiset presidentiltä sanoivat odottavansa. (Holli 1994, 44.)

Suomalaisittain historiallista vuoden 1994 presidentinvaaleissa oli myös kansalaisten mahdollisuus ensimmäistä kertaa äänestää presidenttiä suoralla kansanvaalilla. Lakia tasavallan presidentin vaalista muutettiin siten, että entisen valitsijamieskäytännön sijasta

äänestäjät saivat suoraan valita oman ehdokkaansa (Laki tasavallan presidentin vaalista 22.7.1991/1076).

Äänestystavan muutoksella tuettiin weberiläistä näkemystä demokratian demokratisoitumisesta. Tässä kamppailussa on kyse siitä, että ihmiset saavat oikeuden ja voivat tosiasiallisesti valita omat johtajansa. Kun tähän muutokseen vielä lisätään ajankohtaiset yleiseurooppalaiset ilmiöt kuten perinteisten ideologioiden heikkeneminen ja joukkotiedotuksen merkityksen korostuminen, se luo tarpeen karismaattiselle johtajuudelle politiikassa. Luciano Cavalli (1987) ennakoi politiikan henkilöitymisen johtavan siihen, että tulevaisuudessa ääni saatetaan antaa vaaleissa entistä useimmin johtajalle ja ehdokkaalle kuin puolueelle. Johtajalle annettu ääni saattaa olla jopa puoluetta vastaan. (Pekonen 1990,161.)

Myös David L. Swansonin ja Paolo Mancinin (1996, 247-275) mielestä politiikan henkilöityminen on johtanut puoluepolitiikan merkityksen vähentymiseen ja henkilön korostamiseen. Kyse on maailmanlaajuisesta muutoksesta. Yhteistä muutokselle ovat: politiikan henkilöityminen ja etääntyminen poliittisista puolueista, ammattilaisten hyödyntäminen, mielipidetiedustelujen ja markkinastrategioitten käyttö kampanjoinnissa sekä äänestäjien muuttuminen kansalaisista katsojiksi. Puoluepolitiikasta etääntymisen on katsottu myös johtavan siihen, että entisten intressiryhmien tai poliittisesti sitoutuneiden äänestäjien tavoittelusta on siirrytty kaikkien äänestäjien tavoitteluun. Keskeisimmäksi äänestäjien tavoittamisen välineeksi on noussut televisio, jota pidetään tärkeimpänä poliittisia mielipiteitä muokkaavana informaation ja viihteen lähteenä.

Suomen vuoden 1994 presidentinvaalit todentavat muutoksen tulleen myös Suomeen. Toiselle kierrokselle päässeet Elisabeth Rehn (Rkp) ja Martti Ahtisaari (Sdp) ylittivät kannatuksellaan sekä puolue- että sukupuolirajat. Vanhat "konkarit" kuten Paavo Väyrynen, Raimo Ilaskivi, Kalevi Sorsa ja Pertti Salolainen eivät vaalikamppailussa menestyneet. Myöskään Eeva Kuuskoski tai pienpuolueiden ehdokkaat Toimi Kankaanniemi (Ski), Sulo Aittoniemi (Smp), Claes Andersson (Vas) tai kansalaisliikkeen Pekka Tiainen eivät vakuuttanut äänestäjiä. Samoin kävi Keijo Korhoselle ja Pertti "Velto" Virtaselle.

Suomeen haluttiin presidenttiä, joka tulee "päivänpolitiikan" ulkopuolelta. Ahtisaaresta luotiin kuvaa neuvottelevana ulkomaanasioiden eksperttinä, jonka katsottiin erityisesti YK:n Namibia-operaation onnistumisen saattamana ja suomalaisen sisäpolitiikan ryvettyttömänä ulkopuolisena voivan nostaa Suomen kohti uutta nousua. Rehn puolestaan vetosi naiseudellaan ja asemallaan maailman ensimmäisenä puolustusministerinä.

2.2 Televisio politiikan foorumina - imagoa vai asiaa ?

Imagon ja median vaikutus äänestyspäätöksiin nostettiin näyttävästi esille vuoden 1994 presidentinvaaleissa. Puhuttiin imago-ehdokkaista ja mediailmioistä. Lisäksi televisio "presidentintekijänä" sai entistä vahvemman jalansijan.

Television merkitys Suomessa alkoi kasvaa jo 60-luvun puolivälin jälkeen. Kampanjoinnin siirryttyä yhä enemmän ihmisten olohuoneisiin, perinteisten vaalipuhetilaisuuksien merkitys on vähentynyt. Tämä on johtanut siihen, että äänestäjät muodostavat yhä useammin mielipiteensä ehdokkaista joukkoviestimien, erityisesti television välityksellä. (esim. Oksanen 1982; Sallinen-Kuparinen 1987; Sänkiäho 1987; Moring & Himmelstein 1994; Isotalus 1998.)

Jukka Kanervan (1994, 106) mielestä juuri televisiosta on muodostunut se leikkauspiste, jossa politiikan tarjonta, kuluttaminen ja kritiikki kohtaavat kaikille periaatteessa avoimen julkisuuden kentällä. Televisio on ainoa jakamaton, kaikkia kansalaisia koskeva julkisuuden muoto politiikassa. Mikään kirjallinen media, eivät edes yleisimmät sanomalehdet, sitä ole.

Vuoden 1994 presidentinvaaleja voidaan myös tilastojen valossa pitää todellisina mediavaaleina. Hal Himmelsteinin ja Tom Moringin (1994) mukaan vain seitsemän prosenttia suomalaisista oli käynyt vaalitulaisuuksissa presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen aikana. Suurin osa (78 %) oli nähnyt ehdokkaat jossakin ajankohtaisohjelmassa tai vaalitentissä, 38 % jossakin viihdeohjelmassa.

Näissä presidentinvaaleissa erityisesti television viihdeohjelmien suosio poliitikkojen areenana vahvistui. Jo presidentinvaaleja edeltäneissä esivaalikampanjoissa 1993 useimmat esivaaliehdokkaat esiintyivät sekä ajankohtaisohjelmien että viihteellisempien talk show -ohjelmien vieraana. Varsinaisten kampanjoitten aikana trendi vain vahvistui. (Moring & Himmelstein 1993.) Martti Ahtisaaren on jopa katsottu saavuttaneen lopullisen voittonsa juuri viihdeohjelman ansiosta (Tuttu juttu -show 3.2.1994, Katso 1994.) Risto Uimosen (1996, 56-57) mukaan poliitikoille jopa suositeltiin perinteisten uutis- ja ajankohtaisohjelmien sijasta hakeutumista television ja radion talk show -ohjelmiin kaikilla tasoilla: valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. Näin ehdokas saisi enemmän aikaa puhua ja esittää mielipiteitään. Tämä olisi vastapainona valtamedioiden käytännöille, joita hallitsevat kyyniset ja kriittiset toimittajat. Keveissä puheohjelmissa ehdokkaat voivat jopa ohittaa toimittajat ja puhua suoraan kansalle. Mallia otettiin Yhdysvalloista.

Yhdysvalloissa vuoden 1992 presidentinvaaleissa viihdeviestintä sai entistä näkyvämmän roolin. Vuoden alusta marraskuun vaaleihin asti Bill Clinton osallistui 47 valtakunnallisesti lähetettyyn erityisen tärkeäksi luokiteltuun talk show -ohjelmaan. Vastaavasti Ross Perot osallistui 33:een ja George Bush 16:een. Vaalitutkijat ovatkin alkaneet puhua "infoviihteestä", informaation ja viihteen yhdistelmästä. (Hagstrom 1993,103.)

Media-ajattelua todentaa myös näissä vaaleissa käyty laaja gallup-keskustelu. Erityisesti Rehnin vahva nousu toiselle kierrokselle katsottiin media- ja gallup-ansioksi. On myös väitetty, että ensimmäisen vaalikierroksen viimeinen, ruotsinkielisen television (FST) vaalitentti ja siitä seuraavana aamuna tehty gallup-tutkimus nostivat Elisabeth Rehnin toiselle kierrokselle. Presidentinvaalien jopa yhdeksi asia-aiheeksi nousivat galluppien ja mielipidetutkimusten salliminen ylipäätään lähellä äänestyspäivää. Erityisen karvaana media-vaikutuksen koki ehdokas Paavo Väyrynen, joka syytti tiedotusvälineitä "mediatempuilusta".

Myös Matti Wiberg (1990,123) on arvostellut tiedotusvälineiden vaikutusta vaaleissa. Tiedotusvälineet haluavat erotella voittajat häviäjistä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tämä johtaa kannatusprosenttien ja mielipidemittausten korostumiseen uutisoinnissa. Pienikin muutos kannatusprosentteissa uutisoidaan näyttävästi. Pattersonin (1980,117) mukaan uutisten merkitys korostuu silloin, kun äänestäjillä itsellään ei ole

mielessä kuin joitakin harvoja varteenotettavia ehdokkaita. Tällöin on mahdollista, että tiedotusvälineiden suosima ehdokas tulee helpommin valituksi.

Borgin (1994) tutkimus Suomen presidentinvaalien kannatusmittauksista osoittaa, että Väyrysen väitteet eivät olleet tuulesta temmattuja. Vaalien ensimmäisen kierroksen julkisuus oli erittäin suotuisa Elisabeth Rehnille ja toisen kierroksen loppuvaiheessa Martti Ahtisaarelle. Presidentin vaalikampanjan loppuvaihetta väritti keskimäärin noin yksi kannatusmittaus päivässä.

Elisabeth Rehn nousi sanomalehtien ensimmäisen kierroksen otsikkotähdeksi 42 prosentin osuudella otsikkomaininnoista. Ensimmäisellä kierroksella Rehniä esiteltiin myös uutisteksteissä myönteisimmässä valossa, toisella kierroksella puolestaan Ahtisaarta. Televisiouutiset toivat pääehdokkaat kuvaruutuihin melko samassa suhteessa kuin sanomalehdetkin. Ensimmäisellä kierroksella kuvajulkisuus oli tosin selvästi tasapuolisempaa (pääehdokkaiden osalta) kuin uutisointien otsikko- ja tekstijulkisuus. (Borg 1994, 56,59.)

Borg (1994, 60,62) totesi tutkimuksessaan, etteivät kannatus ja myönteinen julkisuus suinkaan jakautuneet ykköskierroksen loppuvaiheessa todellisten kannatuslukujen mukaisesti: Ahtisaaren ja erityisesti Rehnin osuudet pääehdokkaiden myönteisestä julkisuudesta olivat heidän kannatustaan suurempia, Ilaskiven ja erityisesti Väyrysen julkisuusosuudet heidän kannatuksiaan pienempiä. Ensimmäisen kierroksen loppuvaiheessa julkistetut toisen kierroksen menestymistä koskevat uutiset olivat Rehnille erittäin suotuisia. Nähtävästi ne juuri valloittivat viime päivien julkisuuskentän niin perusteellisesti, ettei Ilaskivelle eikä Väyrykselle herunut enää lainkaan myönteistä tekstijulkisuutta. Ehdokkaiden lukumäärän vähennyttyä julkisuuden keskittyminen oli vieläkin selkeämpää, sillä jäljellä oli enää voittaja ja häviöjä.

Mediaailmiön lisäksi vuoden 1994 presidentinvaaleissa puhuttiin imago-ehdokkaista. Imagon nousun syynä nähtiin television vallan vahvistuminen. Myös presidentin valinnan siirtyminen suoraan kansalle ja yleisen politiikan arvostuksen romahtamisen katsottiin suosivan henkilöä puoluepolitiikan jäädessä taka-alalle.

Imago ilmiönä ei ole kuitenkaan täysin tuore suomalaisessakaan politikoinnissa, sillä jo Mauno Koivistoa on pidetty selvästi imago-poliitikkona, miehenä, joka oikean mielikuvan kautta on saanut äänestäjät puolelleen (Paloheimo 1988; Sänkiäho 1987; Sallinen-Kuparinen 1987; Uimonen 1996). Mielikuvan syntymisestä on esitetty lukuisia määritelmiä.

Eerikäisen (1988, 152) mukaan poliittinen imago rakentuu poliitikon mediahahmojen kautta, jolloin imago on julkisuusprosessin tulos. Hänen mukaansa olennaista on se, että poliittinen imago on enemmän kuin yhden esiintymisen luoma vaikutelma tai mielikuva. Imago on kohtauspaikka, jossa erilaiset kollektiiviset identiteetit tapaavat toisensa. Se konstituoituu yhteiskunnallisessa prosessissa ja sen perusta on sosiaalinen. Imago "edustaa" tiettyjä arvoja, käsityksiä ja pyrkimyksiä. Se on poliittisen todellisuuden määrittelyä, joka tapahtuu julkisuuden kautta. Ilman julkisuutta ei ole imagoja.

Trentin ja Friedenbergin (1983) mukaan poliittisen ehdokkaan imago muodostuu kaikista mahdollisista subjektiivisista vaikutelmista, joita äänestäjä tekee ehdokkaasta. Vaikutelmat voivat olla peräisin ehdokkaan ajamista asioista, perhetaustasta, persoonallisuudesta tai johtajuusominaisuuksista. Näitä vaikutelmia verrataan mielessä rakennettuun kuvaan ideaaliehtokkaasta. Tätä ideaalikuvaä käytetään eräänlaisena ajatuskehikkona, johon olemassaolevia ehdokkaita asetetaan. Pattersonin (1980, 108) mielestä ehdokkaan henkilökohtaisista ominaisuuksista on tiedettävä jotain, jotta äänestyspäätös ylipäätään olisi psykologisesti mahdollinen. On tärkeää, että äänestäjät kokevat tietävänsä jotain ehdokkaasta. Jos ehdokkaan tunnettuus saavuttaa tämän rajan, voi äänestäjä harkita äänestävänsä ehdokasta.

Langin (1987, 213) huomiot ovat puolestaan kohdistuneet yleisön luonteen muuttumiseen äänestäjästä yleisöksi. Tästä seuraa, että yleisölle ei ole niin tärkeää mitä sanotaan, vaan kuinka hyvin se sanotaan ja onnistuuko ehdokas projisoimaan sellaisen imagon itsestään, kuin mihin pyrkii. Tällainen ajattelu on herättänyt kysymyksen, kumpi onkaan merkittävämpi, asia vaiko imago.

Suomessa asia-aiheiden ja imagon merkityksen välinen kissanhännänveto on puhuttanut vasta viime vuosina, Yhdysvalloissa jo 60-luvulta lähtien. Yhteistä varhaisemmille tutkimuksille on se, että ne korostavat imagon ja persoonan merkitystä televisiossa ylitse

asia-aiheiden tai väittävät, että asia-aiheiden merkitystä ei vain ole osattu riittävästi selvittää (esim. Siepmann 1977; Katz & Feldman 1977). Kraus ja Davis (1976, 59) ovat puolestaan havainneet, että asia-aiheilla on taipumus sulautua yhteen vastaanottajan mielessä; katsojat eivät näe imagoja erillisinä asia-aiheista, vaan pitävät niitä yhtenä ja samana. Asia-aiheiden käsittelytapa voi siis olla imagonmuodostuksen osatekijä (factor in their images).

Imagosta voi myös tulla itse asia-aihe. Berquist (1990, 37) tutki vuoden 1976 yhdysvaltalaisista vaalikampanjaa ja päätyi tulokseen, että kampanjoiden keskeisimmäksi asia-aiheeksi nousi ehdokkaan persoona (character). Berquistin mielestä voidaan sanoa, ja jo vuonna 1976 olisi pitänyt sanoa, että ehdokkaan imago oli kampanjoiden asia-aihe.

Kortelaisen (1997, 134, 135) mukaan Suomen vuoden 1994 presidentinvaaleissa imagoista itsestään tuli politiikkaa. Tämä tapahtui imagon rakennuksen yhteydessä. Imagokonsultit pääsivät vaikuttamaan vaaliteemoihin, politiikan asiasisältöihin, jotka vaaleissa välineellistyvät imagonrakennuksen instrumenteiksi. Imagojen välityksellä ehdokkaat kamppailivat symbolisesta vallasta eli siitä, kenen tulkinnoista tulee vallitsevia medioissa ja sitä kautta äänestäjien mielissä.

Näyttää siltä, että vastaanottajat tekevät päätelmiä presidenttiehdokkaista heidän ominaisuuksiensa perusteella ja näihin ominaisuuksiin kuuluvat myös asia-aiheet, etenkin niiden käsittelytapa. Asioiden käsittelytapa on siis osa persoonallisuutta ja luonnetta, ja näistä kaikista vastaanottaja tekee tulkintansa. Tämä on varsin uutta suomalaisessa politiikantutkimuksessa. Suomalaiseen politikointiin kun on aina liitetty vahva asiakeskeisyys ja etenkin asiantuntijuus.

Toisaalta eri tutkijoiden mukaan (ks. Patterson 1980; Patterson & McClure 1976) asia-aiheiden merkitys mielipiteen ja jopa äänestyskäyttäytymisen muotoutumisessa kasvaa erityisesti kampanjoiden loppusuoralla. Ominaisuuksia pidetään erityisen merkittävänä, kun ehdokkaasta muodostetaan ensivaikutelmaa, jolloin katsojilla on taipumus arvioida kandidaatteja ensin ihmisinä ja sen jälkeen vasta arvioida hänen esittämiään asioita. Kun äänestäjä on tehnyt arvionsa ehdokkaan luonteesta ja persoonallisuudesta, muun kommunikaation kyky tarjota lisäinformaatiota ominaisuuksista vähenee. Tätä tukee myös Hollin (1994) tutkimus presidenttiehdokkaista tehdyistä

mielipide-kirjoituksista. Sen mukaan vuoden 1994 presidentinvaalien toinen kierros näytti enemmänkin asiavaaleilta kuin henkilövaaleilta. Keskeiseksi nostettiin ehdokkaiden suhtautuminen erityisesti hallituspolitiikkaan, mutta myös muihin asiakysymyksiin. Molempien ehdokkaiden kannatuksen ydin löytyi siis asia-aiheiden käsittelystä. Muutoin ehdokkaita arvioitiin mielipidekirjoituksissa hyvin eri kriteerein. Ahtisaarta arvioitiin ensisijaisesti kompetenssikriteerein, kun taas Rehnin kohdalla tämän persoonaan liittyvät tekijät (sukupuoli, ulkonäkö, persoonalliset luonteenpiirteet) olivat tärkein arviointiperuste.

Näissä vaaleissa korostui myös imagonrakennus. Kortelaisen (1997) mukaan vuoden 1994 presidentinvaaleissa imagonrakennuksella pyrittiin vaikuttamaan mediajulkisuuden sisältöihin suunnitelmallisemmin kuin missään aikaisemmissa Suomessa järjestetyissä vaaleissa. Sekä Rehn että Ahtisaari pyrkivät puhuttelemaan mahdollisimman laajaa äänestäjäkuntaa ammattilaisten avulla. Samalla imagonrakentajat hyödynsivät äänestäjien tyytymättömyyden poliittista järjestelmää kohtaan ja rakensivat ehdokkaiden imagot poliittisen muutoksen symboleiksi. Molemmat ehdokkaat haluttiin marssittaa julkisuuteen poliittisen kulttuurin vastavoimana, pelastajina. Ehdokkaat pyrkivät kampanjassaan muodostumaan merkeiksi, jotka symboloivat enemmän kuin yksittäistä poliitikkoa tai persoona. Imagon rakennuksen avulla pyrittiin vastaamaan yleisön tarpeisiin.

Myös Karvonen (1999, 299) näki Rehnin ja Ahtisaaren ehdokkuuden saaneen symbolisia piirteitä. Ahtisaari symboloi sosiaalista turvallisuutta, Rehn erityisesti naiseutta. Rehn yhdistettiin myös porvarihallitukseen, joka näytti kunnostautuvan sosiaaliturvan ja hyvinvointivaltion alasajajana. Jos Rehn olisi onnistunut symboloimaan itsensä sosiaalisen turvallisuuden ikoniksi, olisi hän Karvosen mielestä tullut valituksi (Karvonen 1994). Uimonen (1996) puolestaan näki Ahtisaaren televisioesiintymisen menestyksen syyn huolellisena "preppaamisena" ja Rehnin häviön tämän väsähtämisenä, joka näkyi "taisteluhengen puutteena ja junnaavana tv-esiintymisenä" toisella kierroksella.

Ahtisaaren perehdyttäminen erityisesti televisioesiintymiseen aloitettiin, kun hän oli menestynyt huonosti ensimmäisissä ehdokastenteissa. Niissä kävi ilmi, että Ahtisaari tunsu huonosti Suomen oloja, käveli erikoisesti, oli ylipainoinen, teki flegmaattisen vaikutelman ja esiintyi huonosti. Uimosen mukaan (1996, 112) ensimmäisissä

tv-esiintymisissä Ahtisaarta oli "piinaavaa katsella." Levottomat kädet ja silmät kielivät epävarmuudesta ja neuvottomuudesta.

Ahtisaaren esiintymiskoulutus muuttui intensiivisemmäksi toisen kierroksen aikana, jolloin Ahtisaarta "sparrattiin" ennen televisiotenttejä simuloituilla haastatteluilla. Ehdokkaalle opetettiin kotimaan politiikkaa, numeroiden hallintaa, asioiden sisäistämistä sekä vastaamaan sujuvasti ja varmasti. (Uimonen 1996, 112, 113, 115.) Koulutus tuotti tulosta. Ahtisaarta auttoi toisella kierroksella myös se, että hänen oli helpompi keskustella yhden kuin monen ehdokkaan kanssa. Lisäksi Rehn naisena oli miellyttävä vastaehdokas.

2.3 Television vaikutukset viestintään

Televisio muokkaa sanomaa ja on samalla osa sanomaa, ei vain sanomaa välittävä kanava (Postman 1988, 13). Televisio välineenä vaikuttaa ratkaisevasti myös siihen, miten esiintymistä ja viestintää mielletään. Hellweg, Pfau ja Brydon (1992, xvii) väittävät, että presidenttien väittelyistä on tullut yhä enemmän ainutlaatuisia (unique) televisiotapahtumia. Televisio määrää väittelyiden rakenteen, formaatin ja esillepanon. Nämä tekijät vaikuttavat siihen, kuinka kandidaatti pystyy vaikuttamaan (suostuttelemaan) ja kuinka katsojat vastaanottavat sanoman ja reagoivat siihen.

Television valtakausi asettaa uusia haasteita poliitikoille. Pelkkä asiainhallinta ei riitä, vaan menestyvien poliitikkojen on osattava luoda itsestään myönteisiä mielikuvia vakuuttavalla esiintymisellään (Sallinen-Kuparinen 1987, 131). Äänestäjien oletetaan etsivän ehdokkaan tyylistä sellaisia ominaisuuksia, jotka sopivat oman mielen muokkaamaan johtajuuskuvaan. Jokaisesta ehdokkaasta haetaan piirteitä, jotka osoittaisivat ehdokkaat hyväksi johtajiksi. Tämä pätee erityisesti presidentinvaaleissa. (Trent & Friedenberg 1983, 72.)

Television viestintä on lähempänä interpersonaalista viestintää kuin esim. radio, lehdistö tai traditionaalinen julkinen puhetilanne ja päätelmiä televisioviestinnästä tehdään samalla tavalla kuin interpersonaalisisessa viestinnässä yleensäkin. (Pfau 1990; Kanerva 1994; Jamieson 1988; Isotalus 1996.) Myös presidenttiehdokkaiden interpersonaalisia piirteitä omaava viestintä on saanut suotuisia arvioita (Hellweg ym. 1992). Jamiesonin (1988, 44)

mukaan televisio tunkeutuu omine kuvineen suoraan katsojan olohuoneeseen, jolloin erityisesti intiimiys luo odotuksia viestinnälle.

Intiimiyden tunnun luominen, kasvokkaisuviestinnästä tuttu keskustelunomainen jutustelu täydennettynä hillityllä nonverbaalisella viestinnällä oli presidentti Ronald Reaganin tavaramerkki. Hänen esiintymistään onkin pidetty lähes ohjekirjana televisiokontekstiin sopivasta viestinnästä. (Jamieson 1988.) Hyvään televisioesiintymiseen katsotaan kuuluvan rauhallinen, harkitseva esiintyminen; aggressiivinen, kiihkeä, jännitteinen tai voimakas intensiteetti on katsottu televisioon sopimattomaksi (Sallinen-Kuparinen 1987).

Viimeisimpien tutkimusten valossa, etenkin Isotaluksen ja Pörhölän (1994) nuorten käsityksiä politiikan kiinnostavuudesta kartoittaneessa tutkimuksessa, tulokset ovat kuitenkin päinvastaisia. Myönteisiä reaktioita herättivät vahvaa innostuneisuutta ja kiihtyneisyyttä viestivä esiintyminen: runsas elehdintä, äänenkäytön intensiteetin kasvu ja jopa aggressiivinen esiintymistyyli. Tutkijat kuitenkin muistuttavat, että nuorilla saattaa olla erilaisia käsityksiä kuin muilla äänestäjillä siitä, kuka esiintyy edukseen vaalikeskustelussa. Niinpä intiimin puheen käsitys laajasti ymmärrettynä saattaa edelleen olla television kieliopin mukainen tai ainakin siihen soveltuva.

Kanerva (1994, 113-114) on määritellyt televisioaikaisen intiimiyden julkiseksi intiimiydeksi, jolloin poliittisessa puheessa sekoittuvat yksityinen suullisuus ja julkinen tila. Valottaakseen julkista intiimiyttä Kanerva ottaa esimerkikseen Ronald Reaganin vuoden 1980 jouluaaton aattona pitämän puheen. Tässä puheessa Reagan tekee henkilökohtaisista muistoistaan kansallisen ja poliittisen yhdistämällä kolme eri seikkaa: katsojan joulumuistot, oman henkilöhistoriansa ja kansallisen ja poliittisen kysymyksen. Tuloksena on retoriikkaa, jossa persoonan eri kerrokset toimivat tyylillisesti yhtäaikaisesti rakentaen poliittisen sanoman persoonallisen samaistumisen varaan. Tätä retorista tyyliä voidaan nimittää feminiiniseksi.

Näitä vuoden 1994 televisioajan presidentinvaaleja ajatellen, jolloin vastakkain olivat sekä mies- että naisehdokas, voisi olettaa, että Elisabeth Rehnille televisioretoriikan feminiininen luonne olisi ollut huomattava etu. Naisilla yleensä oletetaan olevan keskimäärin suurempi taipumus kertomuksellisuuteen, emotionaalisuuteen ja yhteistyön hakemiseen, eli ominaisuuksia, joiden katsotaan sopivan paremmin televisionomaiseen

politiikkaan kuin miehisiksi katsotut ominaisuudet eksaktius, järkiperusteisuus ja konfliktin sietäminen ellei peräti hakeminen. Kanerva (1994, 116) kuitenkin kumoaa tämän olettamuksen. Syynä ovat stereotypiat eli poliittisen keskustelukulttuurin sopivaisuussäännöt. Poliitiikkaa pidetään konfliktien käsittelemisenä ja niiden aktiivisena etsimisenäkin. Aggressiivisen esiintymisen, mitä konfliktinhakuisuus joissakin muodoissa edellyttää, ei katsota kuuluvan perinteiseen feminiiniseen rooliin. Lisäksi maskuliinisen sääntöverkoston hallitsemassa poliittisessa kulttuurissa naisen "väärää" roolikäyttäytymistä pidetään sopimattomana. Television feminiinisen luonteen vuoksi myöskään perinteinen miesten suosima aggressiivinen esiintyminen ei Kanervan mukaan sovellu televisioon. Televisioitu politiikka suosii viileämpää suhtautumista: lämpöä mutta ei kuumuutta. Persoonallinen samastuminen, läheisyys ja aggressiivisuus eivät kulje käsi kädessä.

Feminiinisen tyylin käyttöönoton on Kanervan (1994, 115 -116) mukaan katsottu olevan mahdollinen vain miesten aloitteesta. Feminiinisen tyylin liittäminen maskuliiniseen tyyliin tapahtuu ottamalla käyttöön perinteisesti "heikkoudeksi" katsottuja ominaisuuksia. Vahvuutta osoitetaan olemalla avoimesti "heikko", välistä epäonnistuva ja tunteva. Vastaavaa luottamuksen vahvistamista heikkoutta avoimesti osoittamalla ei tapahdu naisten politiikassa. Toisaalta esimerkiksi amerikkalaisessa politiikassa eri tyylien käyttö sukupuolesta riippuen saattaa jopa olla suotavaa. Huddy ja Terkildsen (1993) toteavat, että ainakin Yhdysvalloissa naisten kannattaa korostaa ns. miehisiksi katsottuja ominaisuuksia ja asioita ja miesten ns. feminiiniseksi katsottuja ominaisuuksia ja asioita. Samaa mieltä on Leeper (1991): naisten ei tarvitse korostaa feminiinisiä vahvuuksiaan, koska äänestäjät joka tapauksessa olettavat niiden olemassaoloa. Tämä voi tutkijan mielestä antaa jopa lisäpotkua vaaleissa miesten kustannuksella.

Feminiinisen ja maskuliinisen esiintymisen rajanveto on vaikeaa. Se miten todellisuudessa maskuliinisuus- tai feminiinisysolettamukset sopivat tutkittavana oleviin presidentinvaaleihin tai Suomen melko tasa-arvoiseen poliittiseen kulttuuriin, on kyseenalaista. Suomessa ei myöskään ole ennen Martti Ahtisaaren ja Elisabeth Rehnin ehdokkuutta ollut tilannetta, jossa sekä nainen että mies olisivat olleet presidentinvaalien loppusuoralla.

3 POLIITTINEN PUHE VIESTINTÄNÄ

3.1 Poliittinen puhe ja sen tulkinta

Laajasti ymmärrettynä poliittinen puhe sisältää viestin, viestijän, kontekstin ja nonverbaalisen viestinnän (Sänkiaho 1987, 196-197). Poliittisen puheen tavoitteena on saavuttaa laajan ihmisjoukon kannatus ja toimia myös äänestäjien mielipiteen ja äänestyspäätöksen muokkaajana. Silloin kun poliittisen puheen tavoitteena on saavuttaa jonkun kannatus, on sillä yleensä suostutteleva luonne. Rieke ja Sillars (1984, 5) katsovat suostuttelun olevan myös mielipiteiden säilyttämistä eli on olemassa pelko, että ilman suostuttelua jotkut saattavat vaihtaa mielipidettään.

Puheen poliittisuuden määrittäminen on eri tutkijoilla saanut erilaisia merkityksiä. Kari Palosen (1988, 29) mielestä vain teot ovat politiikkaa, kun taas Painen (1981, 1) mielestä oleellista ei ole teko sinänsä vaan puhe, jossa tekoja luvataan. Voisi olettaa, että tilanteessa missä maalle haetaan johtajaa nimenomaan lupaus teoista saisi kannatusta. Kanervan (1997, 115) mielestä vuoden 1994 presidentinvaaleissa ehdokkaille oli tyypillistä välttää positiivista lupauspuhetta ja painottaa asioiden synkkiä puolia. Ehdokkaat välttivät näin lupaamasta tyhjiä.

Jamiesonin (1988) mielestä poliittisesta puheesta etsitään erilaisia merkityksiä. Hänen mukaansa äänestäjät etsivät lupausten takaa johtolankoja siitä, onko tai eikö ehdokas ole rehellinen, asioista perillä, periaatteellinen tai temperamentiltaan sopiva johtamaan kansakuntaa. Presidentinvaaleissa tämän on katsottu johtavan siihen, että poliitikot pyrkivät puheillaan miellyttämään mahdollisimman suurta joukkoa äänestäjistä. Esimerkiksi Wibergin (1990) mielestä poliitikot puhuvat epämääräisesti, jotta syntyisi mielikuva poliitikosta, jonka ajatukset mahdollisimman moni voisi hyväksyä. Tämä puolestaan edellyttää sitä, että yleisöjä ei voi rajata spesifiyleisöihin. On puhuttava "massoille".

Myös televisio poliittisen puheen areenana muokkaa sen muotoa ja sisältöä. Kriittisten arvioiden mukaan television on katsottu karsivan ja yksinkertaistavan tietoa. Kun yleisö tulee yhä enemmän riippuvaiseksi televisiosta nimenomaan poliittisen informaation

lähteenä ja median yhä enemmän yksinkertaistaessa informaatiota, kyky tunnistaa, esittää ja arvostaa kompleksisia asioita tulee myös vähentymään. (Hellweg ym. 1992, xvi, Postman 1985.)

Poliittista puhetta on tutkittu ja tulkittu eri näkökulmista. Poliittisen retoriikan tutkimuksessa on noudatettu kahta erilaista perinnettä, tekstintulkintaa ja multimediaalista tulkintaa. Pääpaino politiikan tutkimuksessa on ollut juuri tekstintulkinnassa, sillä tekstiä on pidetty ainoana tieteeseen soveltuvana lähteenä. Argumentoinnin tutkimus on perustunut tekstin paloitteluun ja merkitysten etsintään puhtaasti tekstistä käsin. Tällä menetelmällä on myös loogisesti päättelemällä pyritty luomaan laajempiakin merkityskehikoita ja puhe-esitys (esiintyminen) on sivuutettu (ks. Toulmin 1958; Rieke & Sillars 1984; Eemeren, Grootendorst & Kruiger 1987; Jaakkola 1992.) Toisaalta esimerkiksi Rieke ja Sillars (1984, 2-5) ja myös Eemeren ym. (1987; 2-7) ovat korostaneet argumentoinnin luonteen interaktiivisuutta ja äänestäjiä lopullisen valinnan tekijöinä. Toulminin (1958) argumentoinnin pilkkomista pieniksi atomistisiksi osiksi on arvostelu myös siitä, että se kertoo hyvin vähän argumentoinnin vuorovaikutuksellisuudesta, erityisesti siitä, miten ehdokkaat huomioivat toisensa.

Mediakentän muutoksissa viesti (teksti) laajasti ymmärrettynä on saanut enemmän jalansijaa ja multimediaalinen sekä viestinnällinen tulkinta on lisääntynyt. Kanervan (1994, 43) mielestä puheen merkitystä ja vaikutusta ei voida tarkastella lainkaan, ellei tarkastelun periaatteena ole neljän elementin liikkuva vertailu: miten auditorio, agenda, areena ja argumentaatio asettuvat keskenään suhteisiin. Poliittisen puheen mieli ja merkitys voidaan ymmärtää vain tilanteessa, jossa mainitut neljä ulottuvuutta erittelevät. Minkä tahansa yhden ulottuvuuden nostaminen a priori, ensimmäiseksi, turmelee tilanteen tutkimisen mahdollisuudet.

Suurimmaksi kompastuskiveksi Kanervan (1994) mallissa nousee toimijan, viidennen a:n eli aktorin puuttuminen. Kanerva on häivyttänyt toimijan, tässä tutkimuksessa presidenttiehdokkaan, pois tai sitten sisällyttänyt tämän argumentaatioon. Tässä tapauksessa edelleenkin teksti tutkimuskohteensa korostuu. Analyysimallissa Kanerva ei

tuota argumentaatioon nonverbaalista viestintää tai vuorovaikutuksellisuuden elementtejä, jotka televisiossa ovat useiden tutkimusten mukaan merkittäviä tekijöitä (ks. Isotalus 1996). Agenda voi käsitellä asia-aiheena esim. ehdokkaan henkilökohtaisia ominaisuuksia, mutta tällöinkin se on tekstilähtöistä. Kanervan neljä a:ta eivät "elä itsenään", vaan tarvitaan toimija, joka kohtaa auditorion, luo agendan, toimii areenalla sekä argumentoi. Kun televisio korostaa aktorin henkilökohtaista viestintää, pelkkä argumentointianalyysi, areena, auditorio tai agenda eivät riitä kertomaan, miten poliittisen puheen mieli ja merkitys voidaan ymmärtää.

Esimerkiksi Blankenship, Fine ja Davis (1983) toteavat, että poliitikosta tulee televisiossa esityksen suorittaja (actor), jonka läsnäolo (presence) nostaa häneen liittyvät asiat etualalle (foreground), johon muut asiat suhteutetaan ja tuloksena on kehys (frame). Kun poliitikko hallitsee samaan aikaan monia kehyksiä, syntyy kohtaus (scene), jolla on erityiset visuaaliset ja verbaaliset muodot. Myös muut tutkijat ovat esittäneet argumentoinnin tarkastelulle eri vaihtoehtoja, mutta ongelmana on edelleen se, mikä merkitys nimenomaan argumentoinnilla on ja mikä merkitys on muulla kommunikaatiolla tai viestintään vaikuttavilla tekijöillä (vrt. esim. Leiwo 1987; Sallinen-Kuparinen 1987).

Tässä tutkielmassa poliittisella puheella tarkoitetaan kokonaisuutta, jossa viestijänä on presidenttiehdokas, viestinä on ehdokkaan puhe laajasti ymmärrettynä ja kontekstina televisio. Television henkilökohtaista viestintää korostavan luonteen vuoksi presidenttiehdokkaiden viestintää tarkastellaan tässä tutkielmassa muiden keskeisiksi havaittujen osa-alueiden kuin argumentoinnin osalta. Puhetta tarkastellaan apologioiden avulla, jolloin arvioinnin kohteeksi nousevat ehdokkaan valitsemat strategiat ja sisällöt erityisesti ehdokkaan kannalta vaikeissa kysymyksissä. Kokonaisvaltaisen viestintätyylin selvittämiseksi tarkastelun kohteena ovat myös ehdokkaiden nonverbaalinen viestintä, vuorovaikutuksellisuus sekä uskottavuus.

3.2 Apologiat

Television valtakausi on asettanut uusia haasteita poliitikoille. Suostuttelu ja äänestäjien vakuuttaminen on käynyt entistä hankalammaksi, sillä poliittisten ohjelmien luonne on muuttunut hyökkäävämmäksi. Poliitikon kannalta erityisesti television vaaliohjelmat ovat muuttuneet entistä konfrontaatiohakuisimmiksi (Uimonen 1992; Moring & Himmelstein 1993; Kanerva 1994, 1997).

Suomessa toimittajat ovat siirtyneet vaaliohjelmissa ristikuulustelunomaiseen tenttaamiseen. Tämä on johtanut puolestaan siihen, että poliitikot joutuvat vastauksia muotoillessaan yhä useammin etsimään erilaisia strategioita kumotakseen vastapuolen väitteet ja saattaakseen itsensä jälleen edulliseen valoon äänestäjän silmissä. Swerdlowin (1984, 20) mukaan tällaiset konfrontaatiot voivat johtaa asiattomien pikkuasioiden tivaamiseen, hiusten halkomiseen tai puolin ja toisin syyttelyyn, ja ne tarjoavat yleisölle vain vähän tietoa. Kanervan (1997, 10) mielestä tiedon välittäminen ei enää olekaan vaaliohjelmien keskeinen tehtävä, vaan mielenkiintoisen televisiodraaman aikaansaaminen.

Swansonin ja Mancinin (1996, 273) mukaan kriittisyyden lisääntymisessä on kyse yleisestä, entistä skeptisemmästä suhtautumisesta poliitikkoihin ja politiikkaan, jolloin toimittajien tavoitteena on pyrkiä paljastamaan poliitikon "todelliset kasvot". Tämä tapahtuu kertomalla mielipidemittausten tuloksista, korostamalla kampanjointia "kujan juoksuna" tai raportoimalla kampanjoiden strategioista ja manipuloivasta luonteesta. Ehdokkaiden itsensä esittämät asiat jäävät näin toissijaisiksi. Näin on käynyt myös Suomessa. Moringin ja Himmelsteinin (1993) havaintojen mukaan vuoden 1991 suuressa vaalikeskustelussa miltei puolet toimittajien poliitikolle kohdistamista puheenvuoroista oli kriittissävytteisiä. Sama sävy dominoi myös poliitikon puhuessa toisesta poliitikosta. Sen sijaan poliitikkojen toimittajille kohdistamista puheenvuoroista vain alle kymmenesosa oli kriittissävytteisiä.

Konfliktihakuisuus korostui Ruonalan (1998) havaintojen mukaan myös vuoden 1994 presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen vaaliohjelmissa. Toimittajien esittämistä kysymyksistä yli puolet (56 %) oli kilpailemaan pyrkiviä. Ahtisaarelle esitetyistä

kysymyksistä kilpailemaan pyrkiviä oli keskimäärin 79 % , Rehnin vastaava luku oli 36 % . Viittä presidenttiehdokasta tutkittaessa naisehdokkaat saivat selvästi yhteistyöhaluisemman kohtelun kuin miehet. Ehdokkaiden vastauksista sen sijaan yli puolet (66 %) oli suoria vastauksia ja muut vastaukset joko esitetyn kysymyksen luonteen kiistämisiä tai epäsuoria vastauksia.

Myös poliittisten ohjelmien katsojat ovat saaneet uuden tehtävän. Televisio on asettanut katsojat tuomarin rooliin. Tämä muutos nähtiin ensimmäisen kerran vuoden 1994 presidentinvaaleissa, sillä aiemmin presidentinvaalit olivat olleet "yläkulttuurinen instituutio", jossa kansalaisilla oli alamaisen rooli. (Kanerva 1994,111 -112.) Uudentyyppinen ohjelma oli kuulustelunomainen PresiTentti -ohjelmasarja, joka lähetettiin uutislähetysten yhteydessä. Sarja alkoi Elisabeth Rehnin tentillä, joka sisälsi voimakkaasti katsojien emootioihin vaikuttaneita käänteitä ja joilla pyöräytettiin sympatiasuhteet pääläelleen. Katsoja ei enää samaistunut toimittajaan, vaan uhriin, tässä tapauksessa Rehniin. Ohjelma sisälsi mm. kysymyksiä:" Olette varmaan kuulleet sellaisen kysymyksen kuin että oletteko te ensisijaisesti nainen vai ihminen", " auttaako - te nytkin hymyilette kauniisti - auttaako julkinen avoin flirttailu teitä politiikassa". Tuloksena oli myötätunnon siirtyminen Rehnin puolelle ja samalla Rehnin nousua tukeva katsojareaktio. (Kanerva 1994,112.)

Vaaliohjelmien luonteen muuttuminen kriittissävytteisemmäksi voi johtua politiikan arvostuksen romahtamisesta, television vahvistuneesta asemasta tai haastattelijoiden pyrkimyksestä tehdä "dramaturgisesti" mielenkiintoisempia ohjelmia. Joka tapauksessa poliitikko on suorastaan pakotettu puolustautumaan säilyttääkseen kasvonsa ja osoittaakseen kansalaisyksikunsa, rehellisyytensä ja pätevyytensä. Miten hän syytettynä selviää kiperästä tilanteesta, riippuu puolustautumisstrategiasta tai -tekniikasta.

Tässä tutkielmassa ehdokkaiden puolustautumista tarkastellaan apologia-käsitteen kautta. Apologia syntyy tarpeesta puolustautua syytöstä vastaan. Syytöksessä voidaan kyseenalaistaa ehdokkaan moraalit, motiivit tai maine (Ware & Linkugel 1973, 274). Kun luotettavuutta epäillään, vastaajan on selvitettävä tekojaan, kieltävä ne, vakuutettava motiivinsa soveliaisuutta, vahvistettava yleisön aikaisempia käsityksiä, korjattava erehdyksiään, myönnettävä virheensä sekä luvattava parannusta (Gold 1978, 307).

Apologia-tekniikoita voidaan myös verrata suostuttelutekniikoihin. Suurimpana erona on kuitenkin negatiolähtöisyys, jota suostuttelussa ei välttämättä esiinny.

Apologiatilanteiden syntyyn vaikuttaa myös, kuinka paljon syytettävää on, eli kuinka "ryvettyneitä" ehdokkaat juuri senhetkisessä päivän politiikassa ovat. Heikkisen (1989,84) tutkielman mukaan Suomen vuoden 1988 presidentinvaaleissa apologioiden määrä oli huomattavasti vähäisempi kandidaateilla, jotka eivät olleet näkyvästi mukana päivän politiikassa. Esimerkiksi Harri Holkeri jäi hallitus-Holkerin taakse ja apologioista suurin osa oli hallituksen puolustamista. Tämän voi olettaa myös ratkaisevasti vaikuttavan Elisabeth Rehnin apologioiden määrään. Martti Ahtisaarella suomalaisen sisäpolitiikan kiviriippaa ei ollut.

Ware ja Linkugel (1973) ovat kehitelleet alun perin Abelsonin (1959) laatimasta apologia-luokituksesta oman erittelymallinsa yhdistelemällä Abelsonin tasapainottamisulottuvuuksia. Abelsonin luokituksen taustalla on klassinen kognitiiviseen tasapainottamiseen pohjautuva teoria, jonka mukaan ihminen pyrkii epätasapainotilanteessa aina kohti uutta tasapainoa. Esimerkiksi syytettynä oleminen on tilanne, jossa syytetty oman tasapainonsa palauttamiseksi ryhtyy puolustamaan itseään ja pyrkii samalla poistamaan ristiriidan myös äänestäjän tietoisuudesta. Abelsonin ulottuvuudet koostuvat: kieltämisestä, pönkittämisestä, eriyttämisestä ja henkistämisestä. Kieltäminen ja pönkittäminen ovat säilyttäviä tekniikoita, joita käyttämällä pyritään palauttamaan entinen tasapaino. Henkistäminen ja eriyttäminen ovat muuntavia tekniikoita, joiden tavoitteena on luoda uudenlainen tasapaino.

Waren ja Linkugelin (1973) mukaan jokaisessa apologiassa on kuitenkin sekä muuntavia että säilyttäviä ulottuvuuksia, jotka ilmentävät esittäjänsä asenteita puolustautumistilanteessa. Puolustautumistekniikoita käyttämällä pyritään myös vaikuttamaan syytteen esittäjän ja katsojien asenteisiin. Yhdistelemällä Abelsonin ulottuvuuksia tutkijat ovat kehittäneet uudet apologia-luokat: syyttömäksi julistautuminen (absolution), selittäminen (explanation), maineen puhdistaminen (vindication) ja oikeuttaminen (justification). Silloin kun ihminen haluaa julistautua syyttömäksi, hän luonnollisesti puolustautuu. Selittämisellä pyritään siihen, että kuulijat ymmärtäisivät puhujaa ja hänen vaikuttimiaan eivätkä tuomitsisi. Maineen puhdistamisessa on taustalla

puhujan halu oman ihmisarvon lisäämiseen kuulijoiden mielissä. Omien tekojen tai lausumien oikeuttamisella puolestaan ei haeta vain ymmärrystä vaan myös hyväksyntää. (Ware & Linkugel 1973.)

Vuoden 1988 television vaalitenteissä presidenttiehdokkaat eivät käyttäneet eri ulottuvuuksien yhdistelmiä puolustautuessaan. Syyksi nousi television nopea tempo. Ehdokkaat eivät ehtineet vastauksissaan muodostaa sellaisia kokonaisuuksia, joista löytyisivät sekä säilyttävät että muuntavat ulottuvuudet. Sen sijaan ehdokkaat käyttivät apologioissaan sekä kieltämistä, pönkittämistä että eriyttämistä lähes yhtä paljon. Henkistämisen osuus apologiatekniikoista oli vain alle 10 prosenttia. (Heikkinen 1989, 86.) Gold (1978, 308) onkin todennut, että henkistämisen käyttö vaalikamppailussa on vaikeaa. Se vaatii tiettyä viestintätaitoa, jota nopeatempoisessa ja lyhyitä vastauksia suosivassa väittelyssä ei pystytä käyttämään. Sen sijaan Heikkisen (1989) mukaan uudeksi apologiaksi nousi selvästi välttäminen; sen osuus oli neljäsosa kaikista vastauksista.

Erityisesti Mauno Koivisto vältteli vastaamista; puolet tällaisista vastauksista oli hänen esittämiään. Uudeksi lisäulottuvuudeksi nousi myös myötäileminen. Sitä käyttivät Koiviston lisäksi myös Harri Holkeri ja Jouko Kajanoja. Myötäily voi olla kaksijakoista. Myötäilemällä vastaaja myöntyy tai ainakin näyttää myöntyvän johonkin yksityiskohtaan kysyjän syytöksissä. Se voi myös olla loitontamista eli vastaaja haluaa osoittaa tavalla tai toisella olevansa eri mieltä. Koiviston myötäilyt olivat juuri tällaista mukautumattomuutta : "Kyllä minä näin olen voinut sanoa, mutta missä yhteydessä ?" (Heikkinen 1989, 89.) Myös Lautamatti (1983) havaitsi Koiviston käyttävän samoja strategioita jo vuoden 1982 presidentinvaaleissa. Heikkisen ja Lautamatin tutkimukset eivät ole kuitenkaan erilaisten lähestymistapojensa vuoksi suoraan vertailukelpoisia.

Tämän tutkielman apologia-analyysissä käytetään sekä Waren ja Linkugelin (1973) luokituksia Goldin (1978) lisäyksillä että Heikkisen (1989) pro gradu -tutkielmassa esiin nostamia uusia ulottuvuuksia. Puheenvuorot ryhmitellään kuuteen eri ulottuvuuteen: kieltämiseen, pönkittämiseen, eriyttämiseen, henkistämiseen, välttelyyn ja myötäilyyn. Lisäksi hyödynnetään apologia-yhdistelmiä: syyttömäksi julistautuminen, selittäminen, maineen puhdistaminen ja oikeuttaminen.

Kieltämisessä puhuja yksinkertaisesti kieltää osallisuutensa asiaan, josta häntä syytetään. Kieltämistä voi myös olla selitys, että kysymyksessä on väärinkäsitys, väärintulkinta tai väärinymmärrys. Kieltämisen keinoihin kuuluu myös se, että väitetään asiasta saadun informaation olevan riittämätöntä tai että vastataan hyvin lyhyesti. Tällöin ikään kuin symbolisesti osoitetaan syytöksen vähäinen merkitys.

Pönkittämisellä puhuja pyrkii identifioimaan itsensä kuulijoiden mielissä johonkin sellaiseen, joka on yleisesti arvostettua tai kuulijoille tärkeää ja läheiseksi koettua. Puhujat voivat myös liittää itseensä tunnettuja taustahenkilöitä tai asioita, joilla katsovat nostavansa arvoaan kuulijoiden mielissä. Eriyttämisellä puhuja vetoaa kuulijoihin, jotta nämä eivät tuomitsisi häntä, ennen kuin aika osoittaa hänen tekonsa tai sanojensa olleen oikeita. Goldin (1978, 308) mukaan eriyttäminen voi myös olla lähteen epäilyä, hyökkäämistä syytöksen esittäjää vastaan, kysymyksenasettelun arvostelu tai vastakysymys.

Henkistämisessä puhuja siirtää kuulijoiden huomion syytöstä laajempiin asioihin. Näitä voivat olla periaatteet tai esimerkiksi isänmaalliset arvot. Välttämisessä puhuja jättää tarkoituksellisesti tai tahattomasti kokonaan vastaamatta. Hän voi myös puhua aivan jostain muusta tai korkeintaan hiuksenhienosti aihetta sivuavasta asiasta. Välttämistä voi myös olla haluttomuus ottaa kantaa tai vastata suoraan. Välttäminen voi mennä päällekkäin eriyttämisen kanssa.

Myötäilemisessä puhuja myöntyy tai ainakin näyttää myöntyvän johonkin yksityiskohtaan syytöksessä. Tällöin puhuja myötäilee, koska haluaa vaikuttaa miellyttävältä ja saada hyväksyntää. Mukauttaminen voi myös olla loitontamista, jolloin puhuja haluaa osoittaa olevansa eri mieltä. Puhuja voi näennäisesti hyväksyä syytöksen, mutta vaatii siihen samalla lisäselvitystä. Hän voi myös asettaa lähteen tai kysyjän tiedot kyseenalaisiksi välikysymyksillä tai lisätiedusteluilla, vaikka muuten näyttääkin myöntyvän syytökseen.

3.3 Nonverbaalinen viestintä

Television katsojilla on taipumus arvioida televisiossa esiintyvää ensin ihmisenä ja sen jälkeen vasta keskittyä siihen mitä tämä ihminen sanoo. Kuten yleensäkin sosiaalisessa kanssakäymisessä, äänestäjät tekevät päätelmiään politiikosta lähinnä esiintymisen perusteella: äänenkäytön, kielenkäytön, sanattoman ilmaisun, käyttäytymisen, ulkonäön ja jopa pukeutumisen perusteella. (Sallinen-Kuparinen 1987, 125.) Television assosiativinen kielioppi onkin herättänyt tutkijat sekä poliitikot itsensä pohtimaan, millainen tyyli ja viestintä televisiossa olisi sopivaa. On myös kiistelty siitä, ovatko kuvat sanoja tärkeämpiä ja viestintätyyli merkittävämpi kuin sisällöt. Asiasisältöjä painottanut suomalainen politikointi on joutunut uuden haasteen eteen.

Presidentinvaalien muuttuessa yhä enemmän televisiossa käytäväksi kamppailuksi suhde kandidaatin verbaalisen ja nonverbaalisen sanoman välillä korostuu. Richmondin, McCroskeyn ja Paynen (1991, 11) mielestä vastaanottajat yleensä luottavat nonverbaaliseen sanomaan, jos vastakkain on sekä verbaalinen että nonverbaalinen viesti. Myös muut tutkijat korostavat television erityisluonnetta. Morellon (1992, 296) mukaan visuaalisilla "väitteillä" on televisiossa taipumus ylittää merkityksissä merkittävät verbaaliset väitteet. Televisio vaikuttaa kuvillaan ja erityisesti nonverbaalisen viestin korostuminen on osa television assosiativista kielioppia. Jamiesson (1988, x) puolestaan esittää, että televisiokaudella dramaattiset, nautittavat ja visuaaliset hetket korvaavat ikimuistettavat sanat.

Nimmon (1980, 176-177) mielestä televisiossa asiat, esiintyjät ja katsojat kietoutuvat yhteysverkostoiksi ja luovat moniulotteisen sosiaalisen todellisuuden. Tässä on kyse symbolisesta interaktiosta, missä kommunikaatio ei ole informaation siirtoa, vaan kuvien (images) rakentamista, luomista ja jakamista. Horton ja Wohl (1979) ovat puolestaan kuvanneet näennäistä sosiaalista suhdetta televisioesiintyjään parasosiaaliseksi suhteeksi (parasocial relationship) ja vuorovaikutusta parasosiaaliseksi interaktioksi (parasocial interaction). Televisio tuo "intiiminä illusiona" olohuoneisiin yhteiskunnan vaikuttajat, jotka paljastavat itsensä meille luottamuksellisella, kotoisalla ja ystävällisellä tavalla. Näitä vaikutelmia luovat esiintyjien tuttavallinen esiintyminen, fyysinen läheisyys, esityksen simultaanisuus, katsekontaktit katsojiin sekä televisiokuvan yksityiskohtaisuus.

Myös Suomen vuoden 1994 presidentinvaalien “viiden kärki”, Ahtisaari, Ilaskivi, Rehn, Väyrynen sekä Kuuskoski, piti televisioesiintymisen merkitystä hyvin tärkeänä etenkin vaalimenestyksen kannalta. Yhteistä ehdokkaiden käsityksille oli epätietoisuus television erityisvaatimuksista muihin esiintymistilanteisiin verrattuna. Vaikka näin oli, ehdokkaat kertoivat valmistautuvansa tv-haastatteluihin vain esiintulevia teemoja ennakoiden ja asiatietoja tarkistamalla. Ehdokkaat ilmeisesti vähätelivät valmistautumistaan, koska eivät halunneet leimautua imagon muokkaajiksi. (Ruonala 1998, 45 - 47.)

Nonverbaalista viestintää pidettiin kuitenkin tärkeänä. Kaikki ehdokkaat kertoivat alkaneensa kiinnittää entistä enemmän huomiota omaan nonverbaaliseen viestintäänsä. Ahtisaari kertoi olevansa huonosti tietoinen omista eleistään, samoin Kuuskoski. Väyrynen, Rehn ja Ilaskivi puolestaan kertoivat välttävänsä sellaisia eleitä, jotka eivät sovellu televisioon. Tällaisina pidettiin esimerkiksi äkkinäisiä ja hosuvia liikkeitä. Yhteistä kaikille oli katsekontaktin merkityksen korostaminen. Pukeutumisessa pidettiin parhaana hillittyä ja väriltään selkeää tyyliä. (Ruonalan 1998, 52, 53.)

Vaikka esiintymistaitoja pidettiin tärkeinä, niiden kehittämistä välttämättä ei. Toiselle kierrokselle päässeiden ehdokkaiden Martti Ahtisaaren ja Elisabeth Rehnin käsitykset esiintymistaitonsa kehittämisestä poikkesivat toisistaan. Rehn ei pitänyt tärkeänä omien esiintymistaitojensa kehittämistä eikä esiintymistensä analysointia, vaan korosti luontevuutta ja spontaaniutta. Rehn myös kielsi pohtineensa esiintymistään tai valmistautuvansa tv-haastatteluihin. Myös Ahtisaari korosti luontevuutta, mutta muuten asennoituminen oman esiintymisen analysointiin ja valmistautumiseen oli myönteisempää. (Ruonala 1998, 49.)

Televisioidulle viestinnälle on siis ominaista interpersonaalisen viestinnän kaltainen voimakas läsnäolo ja "preesensefekti", johon kuuluvat välittömyys (immediacy), intiimiys (intimacy), suoruus (live) ja kuvien ja äänen virta (flow) (Esim. Adler 1976; Browne 1984; Houston 1984; Drummond & Patterson 1985; Newcomb 1987; Allen 1987; Eerikäisen 1988, 151-152 mukaan). Preesensefekti syntyy vaikutelmasta, että kaikki tapahtuu tässä ja nyt, ikään kuin katsoisimme ainutkertaista ja ohikiitävää tapahtumaa elävästä elämästä. Televisio tarjoaa elävän ja virtaavan palan politiikasta katsojan lähellä, jolloin välittömyys aistitaan poliitikon viestinnästä.

Välittömyyttä (immediacy) ovat tarkastelleet mm. Richmond, McCroskey ja Payne (1991) sekä etenkin Mehrabian (1971), joka on esitellyt käsitteen. Mehrabianin määrittelyn mukaan välittömyyden sääntö on:

" People are drawn toward persons and things they like, evaluate highly, and prefer; they avoid or move away from things they dislike, evaluate negatively, or do not prefer." (Mehrabian 1971, 1.)

"Ihmisiä vetävät puoleensa henkilöt ja asiat, joita he arvostavat tai joista he pitävät; sen sijaan he välttävät asioita tai ihmisiä, joista eivät pidä tai joihin he suhtautuvat kielteisesti."

Richmondin, McCroskeyn ja Paynen (1991, 205-207) määrittelyn mukaan välittömyys on havainnoitavissa oleva fyysinen ja psyykinen tila ihmisten välillä. Välittömyyden lisäämisessä tärkeimmiksi nonverbaalisen viestinnän keinoiksi on havaittu hymyileminen, koskettaminen, siirtyminen lähemmäs, katsekontakti sekä nojaaminen toista kohti. Ne parantavat kanssakäymistä ja jopa kannustavat interpersonaaliseen viestintään. Tutkijoiden mukaan henkilöä, joka antaa itsestään välittömän vaikutelman, pidetään helpommin lähestyttävänä ja usein myös suosittuna. Välittömän vastaparina on etäinen ihminen, joka osoittaa nonverbaalisin viestein, että häntä ei tule lähestyä.

Osoittaakseen välittömyyden ja etäisyyden erot käyttäytymisessä Richmond, McCroskey ja Payne (1991) ovat kehittäneet nonverbaalisen viestinnän luokittelujärjestelmän. Siinä nonverbaalinen viestintä jaetaan osasiin ja käyttäytyminen luokitellaan joko välittömyyttä tai etäisyyttä tavoittelevaksi. Kategoriat ovat: verbaalinen viesti, ulkomuoto, asennot ja liikkeet, katse ja ilmeet, ääni, tilankäyttö, kosketus, ympäristö, tuoksut sekä ajankäyttö. Edellä mainittujen tutkijoiden ajatuksia kategorioista tiivistettynä:

Välittömyyttä viestivä ihminen käyttää puheessaan me-muotoja ja ilmaisee usein pitävänsä jostakin asiasta. Hän on ulkomuodoltaan viehättävä, huoliteltu, mutta ei ylipukeutunut. Hän nojaa puhuessaan kohti toisia ja hänen asentonsa ovat avoimia, rentoja, liikkeet hillittyjä ja päänliikkeet positiivisen nyökytteleviä. Katsekontakti on suora ja yhtäaikainen. Kasvojen ilme on positiivinen, hymyilee usein. Hän käyttää puheessaan lyhyitä taukoja ja vain muutamia hiljaisia hetkiä. Hän käyttää ääntään monipuolisesti, mutta hillitysti. Hän kuulostaa varmalta, dynaamiselta, värikkäältä ja kiinnostuneelta, antaa myönteisiä äänellisiä vihjeitä. Tilankäytössä hän siirtyy lähelle toista ja istuessaan nojautuu eteenpäin. Koskettelu on hillittyä. Ympäristö on lämmin, turvallinen, värit hillittyjä, valaistus pehmeä ja tuoksut miellyttäviä. Vastaa kysymyksiin välittömästi ja nopeasti, mutta on valmis viettämään tarvittaessa enemmän aikaa toisen kanssa. (Richmond ym. 1991, 224.)

Luokittelujärjestelmä on varsin karkea ja mustavalkoinen tapa havainnoida ja luokitella käyttäytymistä. Se voi kuitenkin antaa vihjeitä siitä, millä tavalla välittömyyttä voidaan jakaa osasiin ja määritellä. Richmond, McCroskey ja Payne ovat tutkineet välittömyyttä interpersonaalisisessa viestintätilanteessa, jolloin toimijoilla on itsellään mahdollisuus vaikuttaa esim. tilan valintaan, tuoksuihin, väreihin, huonekaluihin.

Presidentinvaalikampanjoiden aikana käydyissä televisiotenteissä puitteet on tarkkaan määritelty. Myös toimittajat rajaavat ehdokkaiden mahdollisuuksia viestiä haluamallaan tavalla. Lisäksi välittömyys- tai etäisyysperiaatteet vaihtelevat kulttuureittain. Mikä esimerkiksi amerikkalaisessa kulttuurissa on vuorovaikutusta lisäävää viestintää, voi suomalaisessa kulttuurissa olla jopa tunkeilevaa tai liian avomielistä. Liiallinen välittömyyden tunteen luominen presidentinvaalien yhteydessä voi myös vähentää ehdokkaan uskottavuutta Suomen arvovaltaisimpana henkilönä.

Tässä tutkielmassa nonverbaalinen viestintä määrittyy ensisijaisesti välittömyys-käsitteen (immediacy) kautta. Välittömyys-vaikutelmassa erityisesti hymyn ja katseen on arvioitu lisäävän suoruutta ja välittömyyttä viestinnässä (Richmondin ym. 1991, 216, 86-89; Hellweg ym. 1992, 91-92). Katseilla puolestaan halutaan luoda ja määrittää interpersonaalisia suhteita, ilmentää tunnetiloja, säännöstellä interaktiota sekä katseen välttämisen avulla poistaa häiriötekijöitä. Kasvojen ilmeillä voidaan kuvailla tunnetiloja tai asenteita ja niiden vaihtelevat riippuen kulttuurista sekä asemasta, sukupuolesta, iästä ja roolista kulloisessakin tilanteessa.

Käsien liikkeitä voidaan tarkastella funktiolähtöisesti. Esimerkiksi Isotalus (1996, 104) havaitsi tutkimuksessaan, että toimittajien käsien käytölle oli olemassa tietyt funktiot. Käsiä käytettiin vahvistamaan puhuttua ja määrittämään interaktiota esimerkiksi antamalla kädellä merkki puheenvuoron siirtämisestä. Lisäksi toimittajat osoittivat käsillään esinettä tai henkilöä, joista puhuivat tai havainnollistivat puhumaansa kuvailemalla käsillä. Viides havaittu funktio oli affektiivinen, jolloin toimittaja esimerkiksi pani käden sydämelleen osoittamaan tunteitaan. Toisaalta liikkeille ei aina löydy funktiota ja ne voivat myös olla tahattomia.

Richmond, McCroskeyn ja Painen (1991) funktioluokitus poikkeaa vain hieman Isotaluksen (1996) havainnoista. Myös siinä funktiot jaetaan viiteen tyyppiin:

- 1) Käsien liikkeet, jotka ovat ymmärrettäviä ilman puhetta, kuten heilutus.
- 2) Kuvailevat käsien liikkeet, jotka vahvistavat puhuttua.
- 3) Interaktiota määrittävät liikkeet, kuten vuoronanto tai puheenvuoron pyyntö käsillä.
- 4) Affektiiviset ilmaukset, joilla osoitetaan tiettyä tunnetta (käsi sydämellä).
- 5) Tahattomat, sinänsä mitään kuvailemattomat liikkeet kuten silmälasien korjaus, pään raaputus, muu itsensä kosketus tai kynän pyörittely, papereiden rapistelu jne.

Asennot kertovat yleensä ihmisen asennoitumisesta ja asenteista, mutta myös tunnetiloista. Televisiossa presidenttiehdokkaiden asentojen vaihteluiden voidaan olettaa olevan pieniä, sillä jo tilanne ja puitteet rajaavat esiintymistä.

3.4 Vuorovaikutuksellisuus

Television poliittiset ohjelmien muuttuminen kriittisävytteisimmiksi on vaikuttanut myös vuorovaikutukseen. Ehdokkaiden välinen väittely ja vuorovaikutus sekä äänestäjän "puhuttelemine" jää television vaaliohjelmissa vähäiseksi. Myös tiukan kysymys-vastaus -formaatin käyttö rajaa vuorovaikutuksen avoimuutta ja rohkaisee käyttämään lyhyitä vastauksia, yleistyksiä ja lausumaan kampanjasta tuttuja vaalilauseita (Hellweg ym. 1992 mukaan Bitzer & Reuter 1980).

Ehdokkaiden kannalta vastakkainasettelu on ongelmallista. Äänestäjien suostuttelemiseksi olisi oletettavaa, että ehdokas pyrkisi luomaan suhteen äänestäjän ja itsensä välille puhuttelemalla tai kertomalla itsestään sellaisia asioita, jotka saisivat katsojat vakuuttuneeksi omista kyvyistä ja pätevydestä.

Vuorovaikutuksen avoimuutta voidaan tarkastella analysoimalla vaaliohjelmien tiiviyyttä ja sitä, kuka ohjelmia dominoi. Vallankäytön jakautumista tutkinut Beattie (1982) analysoi puheenvuorojen vaihtumista Margaret Thatcherin ja Jim Callaganin televisiohaastatteluissa ja totesi Thatcherin saaneen miehiä kriittisemmän kohtelun, vaikka yleisen käsityksen mukaan Thatcherin katsottiin dominoivan haastatteluja ja Callaghan olleen mukautuva. Puheenvuorojen vaihtuminen paljasti kuitenkin, että haastattelijat keskeytti Thatcherin kaksi kertaa useammin kuin tämä hänet. Callaghan

puolestaan keskeytti haastattelijan useammin kuin tämä hänet. Thatcherin ei siis voitu katsoa dominoivan keskustelua. Beattie arveleekin Thatcherista vallalla olleen hallitsevuusvaikutelman johtuvan Thatcherin tavasta pitää sinnikkäästi kiinni saamastaan puheenvuorosta ja kyvystään voittaa päällekkäispuhumistilanteet.

Keskustelun tiiviyttä ja vuorovaikutuksen dominoivuutta ovat Beattien (1982) lisäksi tutkineet myös Esaiasson ja Moring (1993). Tutkijoiden mukaan keskeyttämisen määrästä ja keskeyttäjästä riippuu, kuinka tiiviistä keskustelusta on kyse ja kuka sitä dominoi. Suomessa ja Ruotsissa tehtyjen tutkimusten perusteella vaikuttaa siltä, että suomalaiset journalistit suhtautuvat erityisen kriittisesti naisehdokkaisiin, joita keskeytetään enemmän kuin miesehdokkaita. Ruonalan (1998, 62) havaintojen mukaan tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Naisehdokkaat saivat vuoden 1994 presidentinvaalien tv-ohjelmissa miehiä yhteistyöhaluisemman kohtelun. Tosin Ruonala arvioi kysymyksenasettelujen hellävaraisuuden johtuvan siitä, että naisiin ei asennoiduttu ensimmäisellä vaalikierroksella yhtä vakavasti kuin miehiin.

Televisio-ohjelmien rajaavuudesta ja vastakkainasettelun lisääntymisestä huolimatta näyttää kuitenkin siltä, että ulkoiset asetelmalliset puitteet eivät kykene muuttamaan vuorovaikutuksen pelisääntöä. Keskusteluihin ja tentteihin osallistuvat poliitikot ottavat huomioon myös toistensa esittämät puheenvuorot, vaikka toimittajat ohjaisivatkin tilannetta. Myös peräkkäisten tapahtumien suhde, se mitä edellä on sanottu, on olennaista. Vaikka keskustelutilanteen ulkoiset puitteet on kaavamaisesti äärimmillään, ei toista keskustelijaa eikä hänen sanomisiaan voi jättää eikä jätetä huomiotta. (Nuolijärvi 1994, 69-70.) Tämä ei suinkaan ole ihme, sillä hyvän väittelijän ja keskustelijan tunnusmerkkeihin kuuluu, että hän vastaa tyhjentävästi kysymyksiin, perustelee omat väitteensä ja kumoo vastapuolen väitteet (Rowland 1986).

Nuolijärvi (1994) on analysoinut Martti Ahtisaaren ja Elisabeth Rehnin välistä vuorovaikutusta MTV 3:n toisen kierroksen ensimmäisessä vaalitentissä. Muutamien suppein esimerkein (3 keskustelun jaksoa) hän valottaa Ahtisaaren ja Rehnin tapaa huomioida toisiaan ja yleisöä. Kuten Nuolijärvi (1994, 60) itsekin sanoo, hänen analyysimallinsa on monin tavoin avoin ja kysymyksiä herättävä. Otannan pienuuden vuoksi tuloksia ei myöskään voi yleistää.

Nuolijärven (1994) mukaan vuorovaikutus Rehnin ja Ahtisaaren välillä MTV:n vaalitentissä rajattiin ulkoisilla puitteilla. Heidät oli sijoitettu viistosti vierekkäin, kasvot kohti haastattelijoita, jolloin heidän ei ajateltukaan keskustele van keskenään. Tämä näkyi myös tavassa, jolla he puhuttelivat toisiaan, viittasivat toisiinsa. Toisen nimeäminen ja sanojen kohdistaminen naapurille tehtiin toimittajan kautta, aivan kuin puhuteltava ei olisi läsnä. Koko nimen mainitseminen korosti vähemmän tuttavallista ilmapiiriä, tilanteen muodollisuutta, kenties erottautumista. Myös rivien välistä oli tulkittavissa viitteitä toiseen ehdokkaaseen. Kuten Nuolijärvi (1994, 67) ilmaisee: "Toisen mielipiteisiin viitatessa turvaudutaan suomen kieliopin tarjoamiin pehmytkeinoihin eli kolmannen persoonan subjektittomaan käyttöön". Ahtisaari otti myös toimittajan roolin ja asettautui tiukkaajaksi kysyessään toimittajilta lupaa esittää Rehnille suoran kysymyksen.

Suoraa yleisön puhuttelua ei Nuolijärven (1994) esimerkeistä löytynyt. Sen sijaan ehdokkaat pyrkivät luomaan yhteyden itsensä ja katsoja välille epäsuorasti, olemalla rajaamatta äänestäjäkuntaansa. Näin kumpikin ehdokas halusi kertoa katsojille, että kaikki voivat olla heidän äänestäjiään. Määrittelemällä, luokittelemalla ja erottautumisella ehdokkaat pyrkivät selventämään omaa ehdokasidentiteettiään. Kumpikaan ehdokkaista ei kuitenkaan suoraan syyttänyt toista esimerkiksi tehdyistä tai tekemättömistä asioista, vaan ainoa läsnäoleva henkilö, johon kumpikin viittasi, oli oma itse. Ahtisaari käytti runsaasti minä-pronominia, Rehn hieman vähemmän.

Ehdokkaan ja katsojan välistä suhdetta ja vuorovaikutusta voidaan tarkastella myös edellisessä luvussa esitetyn välittömyys-käsitteen (immediacy) kautta. Tällöin ehdokas pyrkii luomaan parasosiaalisen suhteen katsojaan käyttämällä esimerkiksi pronomineja: me, meidän, sinä, sinä ja minä, te jne. (Richmond ym. 1991, 207.) Ehdokas voi myös vedota kaikkien yhteisiksi kokemuksiin arvoihin tai asioihin, joita myös hän edustaa. Välittömyys kasvaa, kun sanoma viestii avoimuutta toista kohtaan, empatiaa tai jopa ystävyyttä.

E erityisesti me-pronominin käytöllä voidaan vaikuttaa välittömyyteen katsojien ja ehdokkaan välillä. Mats Nylundin (2000) mukaan poliitikoille on tyypillistä käyttää me-pronominia tarkoittamaan sekä ehdokasta itseään että yleisöä, jolloin molemmilla on ikään kuin samat intressit. Tämä ilmenee viittauksissa, joissa me-pronominilla yleisimmin tarkoitetaan kansakuntaa. Me-muodoilla voidaan myös viitata instituutioihin, joita

ehdokkaat edustavat tai läsnäolevaan vastaehdokkaaseen studiossa. (Nylund 2000, 200-202, 226-228.) Siirtyminen "kaikkien" äänestäjien tavoitteluun rajaa myös me-pronominin käyttöä. Voidaan ajatella, että käyttämällä me-pronominia viittaamaan laajaan joukkoon ei rajata ketään potentiaalista äänestäjää pois "omista joukoista".

Tässä tutkielmassa arvioidaan sekä Rehnin ja Ahtisaaren että heidän ja yleisön välistä vuorovaikutusta sekä tarkastellaan vuorovaikutusta tiivyyden ja dominoivuuden näkökulmista. Tämän lisäksi selvitetään, miten kandidaatit viittasivat muihin ehdokkaisiin, identifioivat itsensä tai rajasivat ja määrittelivät omaa identiteettiään ja presidenttikuvaansa.

3.5 Viestintätyyli

Viestintätyylin tutkimuksen uranuurtaja Robert Norton loi viestintätyyliin luokituksen ja määritelmän 1970-luvun lopussa. Määritelmän mukaan viestintätyyli on henkilön verbaalinen, nonverbaalinen ja parakielinen vuorovaikutustapa, joka signaloi, miten kirjaimellinen merkitys pitäisi vastaanottaa, tulkita, suodattaa tai ymmärtää. Tyyli on viesti sisällöstä ja samalla kokonaisvaikutelma henkilön viestinnästä. (Norton 1983, 11, 19.)

Nortonin (1983, 19-20) mukaan tyylin ensimmäinen funktio on antaa sisällölle muoto. Toisen funktion mukaan viestintätyylillä pidetään yllä vuorovaikutusta. Näin ollen ihmisen viestintätyyli on suhteellisen pysyvä tapa kommunikoida. Pysyvyyden Norton kuitenkin suhteellistaa niin, että tapaan kommunikoida vaikuttavat myös konteksti, tilanne sekä aika.

Nortonin määritelmän mukaan ihmisellä on taipumus viestiä samalla tavalla toisin sanoen käyttää samaa tyyliä esiintymisessään. Vaikka viestintätyyli onkin yksilökohtainen, siitä on mahdollista erottaa tiettyjä piirteitä, jotka kuvaavat useiden ihmisten viestintäkäyttäytymistä. Tähän havaintoon pohjautuen Norton on laatinut yhdeksän eri tyyliäluokkaa. Nämä ovat: dominoiva (dominant), dramaattinen (dramatic), riidanhaluinen (contentious), eloisa (animated), mieleen jäävä (impression leaving), rento (relaxed), huomioiva (attentive), avoin (open) sekä ystävällinen (friendly). (Norton 1983, 58, 64-72.)

Nortonin (1983) tyyli luokitusta on kritisoitu ennen kaikkea sen karkeuden vuoksi. On katsottu, että viestintäkäyttäytyminen muovautuu tilannesidonnaisesti eikä kukaan sijoitu "puhtaasti" vain johonkin tiettyyn luokkaan. Myös kulttuurierot vaikuttavat käsityksiin viestintäkäyttäytymisestä. Tyyli käsitteenä on kuitenkin nousemassa jälleen esiin myös puheviestintätutkimuksessa. (ks. Sallinen-Kuparinen 1992; Isotalus 1996.)

Pekka Isotalus (1996) tutki väitöskirjassaan myös televisiotoimittajien viestintätyylejä. Toimittajakohtainen analyysi osoitti, että kaikilla analysoiduilla toimittajilla ilmeni joka esiintymiskerralla toistuvia esiintymisen piirteitä. Keskeiseksi vedenjakajaksi nousivat viestinnän funktiot. Esiintymistyylin jatkumolle sijoitettuna ääripäät ovat informoiva ja affektiivinen funktio.

Televisiotoimittajien esiintymistyylien osalta erottautuivat omaksi ryhmäkseen tyyliiltään minimalistiset toimittajat. Tyyli nimettiin uutistyyliksi, koska se on tyypillisintä juuri uutistenlukijoille. Toimittajilla oli ensisijaisesti informoiva funktio ja he pyrkivät vahvistamaan auktoriteettiaan ja luotettavuuttaan esiintymisellään. Toiset toimittajat muodostivat hajanaisemman ryhmän, joille oli ominaista pyrkimys välittömyyteen ja normien väljyys. Näiden toimittajien esiintyminen palveli myös viihdyttämisen päämääriä, ja esiintymisen funktiona oli ensisijaisesti lisätä toimittajan läheisyysvaikutelmaa ja miellyttävyyttä. (Isotalus 1996; 166-187.)

Isotaluksen (1996, 151) mukaan tietyt piirteet vahvistavat toimittajan informoivaa funktiota ja toiset affektiivista funktiota. Informointiin liittyvät esimerkiksi luenta, yleiskieli, papereihin tukeutuminen ja esiintymisen muodollisuus. Ensisijaisesti affektiiviseen funktioon liittyvät esimerkiksi interaktion simulointi, televisiossaolon korostaminen ja epämuodollinen esiintyminen.

Tämän tutkielman päätavoitteena on selvittää, millainen oli Elisabeth Rehnin ja Martti Ahtisaaren viestintätyyli. Viestintätyyli on poliitikolle ominainen esiintymisen piirteistö, joka toistuu tilanteesta toiseen. Tyyli on kokonaisvaikutelma poliitikon viestinnästä, joka muodostuu verbaalisesta ja nonverbaalisesta viestinnästä. Tyyliä rajaavat televisio kontekstina sekä viestinnän funktio.

3.6 Uskottavuus

Politiikka muuttuu televisiossa yksinkertaisiksi ja välittömästi ymmärrettäviksi tapahtumiksi ja tilanteiksi, jolloin poliitikossa ovat tärkeintä rehellisyyden ja vilpittömyyden osoitukset. Luotettavuus ja uskottavuus korvaavat totuuden. (Lang & Lang 1984, 11-27, 197-220.) Tämän käsityksen mukaan esimerkiksi keskustelun aiheet ja niiden käsittelytapa eivät olisi erityisen merkityksellisiä. Suomalaiseen politikointiin, olkoonkin että sitä käydään yhä useammin televisiossa, on kuitenkin aina liitetty vahva asiakeskeisyys. Tätä väitettä tukevat myös Hollin (1994) havainnot. Hänen mukaansa asia-aiheet olivat keskeinen vedenjakaja ensimmäisen ja toisen kierroksen välisissä Ahtisaareta ja Rehniä koskevissa mielipidekirjoituksissa. Tämän perusteella voidaan olettaa, että asia-kysymykset nousivat toisen kierroksen aikana televisiossakin merkittäviksi ehdokkaan uskottavuutta arvioitaessa.

Mielipidekirjoituksissa kannattajat näkivät Ahtisaaren kompetenttina (25 %) ja karismaattisena henkilönä (9 %). Keskeistä arvioinnissa oli Ahtisaaren suhtautuminen issue-kysymyksiin (42 %): hallituspolitiikan vastaisuus ja hyvinvointivaltion puolustaminen. Vastustajat arvioivat Ahtisaarta kompetenssin puutteesta tai puoluepoliittisin kriteerein. Rehnin kannattajat nostivat puolestaan esiin Rehnin persoonalliset ominaisuudet (23 %), kompetenssin (15 %) ja karisman (13 %). Rehnin vastustajat arvioivat Rehniä ylivoimaisesti eniten issue-perustein (56 %). Toinen kritiikin kohde olivat Rehnin persoonalliset ominaisuudet (16 %). (Holli 1994, 49-50.)

Hollin (1994) mukaan Rehn onnistui osin yhdistämään naiseuden ja miehiksi mielletyt asiakysymykset, mutta ei kuitenkaan täysin pystynyt vakuuttamaan äänestäjiä "miehisestä" pätevydestään. Kiinnittyminen ominaisuuksiin saattoi kohtalokkaasti vähentää uskottavuutta. Arviot "miehisen" pätevyyden riittämättömyydestä Holli pohjaa tutkimuksiin (Huddy & Terkildsen 1993; Rosenwasser & Dean 1989), joiden mukaan ehdokkaan naiseus tai häneen liitetyt feminiiniset ominaisuudet (myötäelävä, luotettava, perheeseen suuntautunut) aiheuttavat sen, että naisehdokas katsotaan miehiä ja miehisiä ominaisuuksia (tiukka, kunnianhimoinen, johtajaominaisuudet) omaavia paremmaksi sosiaali-politiikan alalla. Miehet ja miehiset ominaisuudet omaavan katsotaan taas paremmiksi talous- ja turvallisuuspoliittisissa kysymyksissä.

Vastustajien vahva Rehnin arvostelu erityisesti asia-perustein kertoo Rehnin asemasta hallituksessa. Rehn oli presidenttiyttä tavoitellessaan istuvan hallituksen puolustus- ja tasa-arvoministeri ja nimenomaan turvallisuuspoliittisissa (miehinen alue) kysymyksissä ansioitunut. Hän kannatti voimakkaasti hallituspolitiikkaa (tiukka talouspolitiikka), mikä monien arvioijien mielestä asetti hänet suoranaisesti vastuuseen hyvinvointivaltion ja sosiaalipolitiikan (naisille ominaisia alueita) alasajosta. Ahtisaari puolestaan asetettiin hyvinvointivaltion, kansalaisten ja myös sukupuolten tasa-arvon ajajaksi sekä aiemman toimintansa perusteella "rauhan mieheksi", joita kaikkia voi mieltää enemmänkin feminiinisiksi politiikan kysymykseksi. Televisiokontekstissa tämän voi katsoa olevan molemmille eduksi (ks. esim. Kanerva 1994; Huddy & Terkildsen 1993.)

Sukupuolistereotyypioiden soveltaminen näissä presidentinvaaleissa ainakin asia-aiheiden käsittelyssä oli käännetty ylösalaisin. Ehdokas Rehn edusti nk. kovia arvoja ja asioita ja Ahtisaari puolestaan pehmeämpiä kysymyksiä. Miten ehdokkaat näitä kysymyksiä käsittelivät, voidaan katsoa vaikuttaneen siihen, kuinka uskottavina heitä pidettiin.

Tässä tutkielmassa uskottavuutta tarkastellaan asia-aiheiden käsittelyn valossa. Katsojan päätöksenteossa merkityksellistä on sekä viestin että viestijän uskottavuus, jotka muokkaavat toisiaan (Leiwo 1987, 117). Tämän lisäksi uskottavuuteen vaikuttavat sekä viestijän että vastaanottajan tilanne ja ominaisuudet (Rieke & Sillars 1984, 132). Myös televisio foorumina määrittää uskottavuutta. Presidenttiehdokkaiden uskottavuuden määrittelevät kuitenkin vasta katsojat omien arvioidensa perusteella.

4 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN JA MENETELMÄT

4.1 Kysymykset

Tämän tutkielman tavoitteena on siis selvittää, millainen oli Elisabeth Rehnin ja Martti Ahtisaaren viestintätyyli vuoden 1994 presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen talk show -ohjelmissa sekä toisen kierroksen ensimmäisessä televisiotentissä. Tutkielman tehtävä konkretisoituu kysymykseen: Millainen oli Rehnin ja Ahtisaaren viestintätyyli televisiossa? Lisäksi tarkastellaan, mitä arvioijajoukko piti uskottavana MTV3:n tentissä.

Viestintätyylillä tässä tutkielmassa tarkoitetaan kokonaisvaltaista, viestinnän eri piirteistä muodostuvaa vaikutelmaa ehdokkaasta. Piirteet koostuvat sekä verbaalisesta että nonverbaalisesta viestinnästä. Viestintätilannetta rajaavat sekä televisio kontekstina että viestinnän funktio: äänestäjien suostuttelu ja äänestyspäätöksen muokkaaminen. Eri piirteitä tarkastellaan sekä verbaalisesta että nonverbaalisesta viestinnästä.

Viestintätyyliä tarkastellaan eri osa-alueista:

1. Mitä aiheita nostettiin esille?
2. Mitä apologioita ehdokkaat käyttivät puolustautuessaan?
3. Millaista oli ehdokkaiden nonverbaalinen viestintä?
4. Millaista oli ehdokkaiden/ohjelmien vuorovaikutuksellisuus?
5. Mitä pidettiin uskottavana?

4.2 Aineisto

Tutkielman kohteeksi valittiin kaksi ohjelmaa. Ajallisesti ohjelmat sijoittuvat sekä ensimmäiselle että toiselle kierrokselle. Ohjelmat edustavat sekä viihteellistä että asiaohjelmatyyppiä, joita molempia esitettiin vuoden 1994 presidentinvaalikampanjoinnin yhteydessä. Lisäksi molemmilla kandidaateilla oli ohjelmissa vastassa sama tai samat haastattelijat, mikä lisää haastattelujen vertailtavuutta.

Viihdeohjelmatyyppiä edustivat PTV:n ensimmäisen kierroksen aikana tehdyt henkilöhaastattelut talk show -ohjelmassa "Illan päätteeksi Timo T.A. Mikkonen", jossa Ahtisaari esiintyi 10.11.1993 ja Rehn 1.12.1993. Molempiin talk show -ohjelmiin oli lisätty

otteita jonkun toisen ehdokkaan mielipiteistä, joita haastateltava joutui kommentoimaan; Elisabeth Rehnin vastapariksi oli nostettu ehdokas Paavo Väyrynen ja Martti Ahtisaarella vastaparina oli ehdokas Keijo Korhonen. MTV3:n toisen kierroksen ensimmäinen vaalitentti esitettiin 19.1.1994. Läsnä olivat molemmat toiselle kierrokselle päässeet ehdokkaat: Elisabeth Rehn ja Martti Ahtisaari.

4.3 Menetelmät ja aineiston analyysi

Tutkimusmenetelmänä tässä tutkielmassa on käytetty pääasiassa kvalitatiivista observointia. Uskottavuuden arvioinnissa hyödynnettiin myös yleisöarviointia. Kvalitatiivinen observointi valittiin tutkimusmenetelmäksi, koska sillä tavoin pystytään poimimaan ja aineistosta käsin luokittelemaan viestintätyylille ominaisia esiintymisen piirteitä. Menetelmä on valittu osittain myös siksi, että tutkielmaan sopivaa valmista analyysimenetelmää ei ollut käytettävissä.

Havainnoinnilla on pyritty mahdollisimman kokonaisvaltaiseen viestinnän ymmärtämiseen ja koodaamiseen. Havainnointikohteet on valittu sekä aikaisempien tutkimusten että tutkijan omien havaintojen perusteella. Havainnot on kirjattu muistiin litteroimalla kaikki keskustelut apologia-analyysia, asia-aiheluokituksia sekä vuorovaikutuksellisuuden arviointia varten. Nonverbaalista viestintää on kirjattu muistiin kuvailemalla ja laskemalla eri piirteiden ilmenemistä.

Puheenvuorot on jaettu eri asia-aiheidensa mukaan eri luokkiin. Näin voidaan selvittää, mistä eri aiheista keskusteltiin. Apologia-analyysissä tarkastelun kohteina ovat puheenvuorot. Puheenvuorot ryhmitellään aikaisempien tutkimustulosten perusteella (Gold 1978, Ware & Linkuquel 1973, Heikkinen 1989) kuuteen eri ulottuvuuteen: kieltämiseen, pönkittämiseen, eriyttämiseen, henkistämiseen, välttelyyn ja myötäilyyn sekä ulottuvuuksien yhdistelmiin: syyttömäksi julistautumiseen, selittämiseen, maineen puhdistamiseen ja oikeuttamiseen (liite 1). Mikäli puheenvuoro ei sovi näihin luokkiin, muodostetaan uusi luokka, joka paremmin kuvaisi aplogiatekniikkaa.

Nonverbaalisen viestinnän tarkastelemisen helpottamiseksi viestintää pilkotaan niin, että proksemiikkaa ja kinesiiikkaa havainnoidaan erikseen. Kinesiikka puolestaan jaetaan

katseeseen, kasvojen ilmeisiin ja pään liikkeisiin sekä käsien liikkeisiin (liite 2). Proksemiikasta tarkastelun kohteeksi nousevat asennot sekä asentojen muutokset. Havainnot tehdään observoimalla kuvanauhoja ja kirjaamalla ja osin laskemalla eri nonverbaalisen viestinnän piirteitä etenkin silloin, kun niissä tapahtuu huomattavia muutoksia.

Vuorovaikutuksellisuuden arviointi on tärkeää ohjelmien funktion vuoksi. Vuorovaikutusta tarkastellaan erittelemällä puheesta vuorovaikutusta lisäävät tai ylläpitävät kielelliset ilmaukset sekä katse, ilmeet, eleet, liikkeet ja asennot, joiden voidaan katsoa ilmentävän vuorovaikutuksellisuutta. Puheesta näitä ovat mm. pronominit, toisen ehdokkaan nimeäminen ja itseän vetoaminen. Ehdokas voi myös vedota kaikkien yhteisiksi kokemuksiin arvoihin tai asioihin, joita hän edustaa. Myös ehdokkaan itsensä määrittelemä presidenttikuva kertoo ehdokkaan arvoista. Havainnot on kirjattu muistiin ja niistä tehty luokituksia aineistosta esiinnousseiden painotusten mukaisesti.

Vuorovaikutuksen avoimuutta, keskustelujen tiiviyyttä ja dominointia tarkastellaan laskemalla puheenvuorojen jakautumista ehdokkaiden ja toimittajien kesken sekä kirjaamalla keskeyttämisten määrä ja keiden puheenvuoroihin ne kohdistuvat. Dominoivuuteen ja keskustelun tiiviyyteen on kuitenkin syytä suhtautua kriittisesti, koska ei ole olemassa säännöstöä tai luokitusta, jotka määräisivät, milloin keskustelu on tiivistä tai ei. Jos puheenvuorot sen sijaan selvästi annetaan toiselle ehdokkaalle tai hän itse käyttää enemmän puheenvuoroja kuin toinen ehdokas tai toimittaja, voidaan keskustelun dominoija määrittää. Rajaus on tässäkin ongelmallista.

Uskottavuuden mittaukset tehtiin Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen comlab-studiossa, reaaliaikaisesti MTV3:n suoran lähetyksen kanssa (19.1.1994). Mittauksia oli tekemässä professori Matti Leiwon johtama tutkijaryhmä, johon kuuluivat Mikko Kortelainen, Sami K. Kosola, Petra Paajanen, Tarja Salumäki sekä Anu Kuivasmäki. (Uskottavuuden alustavia tuloksia on esitelty Puheviestinnän päivillä 25.3.1994 sekä Yleisradion Radio- ja televisioinstituutin järjestämässä seminaarissa Helsingissä (1994).)

Toisen kierroksen ensimmäinen vaalitentti valittiin uskottavuusarvioinnin kohteeksi, koska arvioijien katsottiin jo muodostaneen käsityksensä ehdokkaiden henkilökohtaisista

ominaisuuksista presidentinvaalikampanjan ensimmäisen kierroksen aikana (ks esim. Holli 1994; Patterson 1980; Patterson & McClure 1976). Uskottavuutta pyydettiin arvioimaan 10 henkilön ryhmä, sillä comlab-studio on mitoitettu vain pienelle joukolle arvioijia. Arvioijien valintaperusteena oli monipuolisuus. Näin mukaan saatiin eläkeläisiä, työssäkäyviä, opiskelijoita sekä eri puoluekantaan edustavia ihmisiä.

Ennen varsinaista arviointitilannetta arvioijajoukkoa pyydettiin täyttämään kyselylomake (liite 3), jossa kysyttiin henkilökohtaisten tietojen lisäksi, ketä arvioija oli ensimmäisellä kierroksella äänestänyt ja kuka oli arvioijan ehdokas toiselle kierrokselle. Arvioijaa pyydettiin myös ilmaisemaan kantansa ehdokkaista ja heidän ajamista asioista sekä mistä lähteestä arvioija on saanut eniten tietoa muodostaessaan kantaansa ehdokkaasta. Toinen kyselylomake (liite 4) täytettiin katselutilanteen jälkeen. Sen tavoitteena oli saada tietoa siitä, oliko arvioijan käsitys ehdokkaasta muuttunut ohjelman aikana. Lisäksi arvioijia pyydettiin määrittelemään, miten hyvin tai huonosti Rehn ja Ahtisaari olivat onnistuneet perustelemaan kantansa ja miten ehdokkaat olivat selvinneet vaalitentien kysymyksistä sekä kuinka onnistunutta heidän televisioesiintymisensä arvioijien mielestä oli ollut.

Varsinaisessa katselutilanteessa arvioijia pyydettiin liikuttelemaan potentiometriä sen mukaan, kuinka uskottavina he pitivät ehdokkaiden väitteitä ja niiden perusteluita. Potentiometrin vaihteluväli oli -3:sta +3:een, jolloin uskottavat väitteet sijoituivat pluspuolelle ja epäuskottavat miinuspuolelle. Tietokone antoi uskottavuusarviointien keskiarvon ja hajonnan kolmen sekunnin välein. Koska käytettävissä ei ollut yksiselitteistä viiveen laskemismenetelmää, arviointeja tarkasteltiin kokonaisvaltaisesti ja viiveeksi arvioitiin noin 6 sekuntia. Arvioitavaksi valittiin ne jaksot, joissa arvioijien näkökulmasta keskiarvo oli pisteen yli neutraalin eli nollan (liite 5). Koska keskiarvon muutokset uskottavassakin puheenvuorossa vaihtelivat ja hajonta saattoi olla suuri, puheenvuoroja ei laitettu uskottavuusjärjestykseen

Tässä tutkielmassa uskottavuutta tarkastellaan yhdistelemällä vastauslomakkeista saatua informaatiota sekä analysoimalla puheenvuoroja, jotka katsojajoukko nosti arviossaan erityisen uskottaviksi. Uskottavuutta tarkastellaan lisäksi apologioiden ja nonverbaalisen viestinnän näkökulmista.

5 TULOKSET

5.1 Mistä ohjelmissa puhuttiin

Illan päätteeksi Timo T.A Mikkonen -ohjelmat jakaantuivat kolmeen osaan, joiden välissä oli mainoksia. Kukin osa kesti hieman alle 20 minuuttia. Molemmissa tarkastelluissa ohjelmissa puheenvuorot jakaantuivat melko tasan haastattelijan ja vieraan kesken. Martti Ahtisaaren haastattelussa käytettiin yhteensä 195 puheenvuoroa, joista Timo T.A. Mikkonen käytti 97 ja Martti Ahtisaari 90. Keijo Korhonen oli "leikattu" mukaan seitsemällä puheenvuorolla. Elisabeth Rehnin haastattelussa käytettiin yhteensä 197 puheenvuoroa. Timo T.A. Mikkonen käytti ohjelmassa 98 puheenvuoroa, Rehn 93 ja Väyrynen 6. Väyrysen kommentit oli leikattu Korhosen lailla mukaan aikaisemmasta ohjelmasta.

Ohjelmaan liittyi myös reaaliaikainen gallup, jossa vastakkain olivat Rehn ja Väyrynen sekä Ahtisaari ja Korhonen. Katsojat saivat soittaa ohjelman antamiin puhelinnumeroihin ja antaa oman mielipiteensä ohjelman suosikista. Rehn voitti Väyrysen gallupissa selkeästi (71 % - 29 %). Ahtisaari sen sijaan hävisi Korhoselle (48 % - 52 %).

Ohjelman tyyli oli verkkainen ja ehdokkaille annettiin mahdollisuus pitkiinkin puheenvuoroihin kulloinkin käsiteltävässä asiassa. Tarkoituksena ei ollut asettaa ehdokkaita hyökkäävästi "selkä seinää vasten" vaan jutustella heidän kanssaan. Keskustelunomaisuus toi ohjelmiin myös päällepuhumista, toimittajan myötäileviä kommentteja ja johdattelevia kysymyksiä. Keskustelun sävy oli kuitenkin kriittisempi Ahtisaarta kuin Rehniä kohtaan. Tämä nousi esille aihealueiden valinnassa.

Keskeisiksi aihealueiksi Ahtisaaren haastattelussa nousivat puoluesidonnaisuus ja puoluepolitiikka (40 puheenvuoroa) sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikka (45). Vastaavasti Rehnin haastattelussa keskeisiä aihealueita olivat ulko- ja turvallisuuspolitiikka (52) sekä muut aiheet (43). Näitä olivat muistutukset ohjelman omasta reaaliaikaisesta gallupista, siirtymät, Väyrysen kommentit sekä ohjelman etenemiseen liittyvät puheenvuorot. Ahtisaaren kohdalla vain 19 puheenvuoroa käytettiin muiden aiheiden käsittelyyn.

Ohjelman jutustelun luonnetta kuvaa hyvin esimerkki Rehnin ja Timo T.A. Mikkosen haastattelun toisen osion alusta:

Timo T.A.: "Ja me jatkamme keskustelua, nyt puhutaan ja tämä on niin kuin sanottu vähän niin kuin työhönottohaastattelu."

Rehn: "Ai, ai."

Timo T.A: "Niin, sitähan se on, Suomen kansa etsii nyt johtajaa ja tasavallan."

Rehn: "Pitäisikö minun nyt jännittää?"

Timo T.A: "Ei, ei ollenkaan (naurahtelee) ethän sä yleensä työhönottohaastattelua ole jännittänyt."

Rehn: "En, enkä muutenkaan."

Kampanjaa ja sen etenemiseen liittyvistä kysymyksistä puhuttiin molempien ehdokkaiden kanssa lähes yhtä paljon: Ahtisaari (22), Rehn (25). Sen sijaan Ahtisaaren kanssa puhuttiin laveammin presidentin valtaoikeuksista (16) kuin Rehnin kanssa (8). Lisäksi Ahtisaaren haastattelussa käsiteltiin presidentin persoonaa ja presidentillisiä esikuvia 13 puheenvuorossa. Mielipidetiedustelujen merkitystä, kannatustilannetta ja mahdollisuuksia päästä presidentiksi kysyttiin vain Rehniltä (22). Tämä selittynee sillä, että haastattelun tekohetkellä Ahtisaaren kannatus oli 30,3 %, puolet ei vielä ollut muodostanut kantaansa ja Rehn jakoi 19,7 % kannatuksen kaikkien muiden ehdokkaiden kanssa. Tämän lisäksi Rehn sai perustella kantojaan EU:sta (21) huomattavasti laveammin kuin Ahtisaari (4), joka pääsi kertomaan lähinnä EU:n hyvistä puolista.

MTV3:n presidenttitentti kesti hieman alle tunnin ja se oli jaettu kahdella mainostauolla. Ohjelmassa olivat mukana Martti Ahtisaari ja Elisabeth Rehn. Ohjelma oli toisen kierroksen ensimmäinen televisioitu ehdokkaiden välinen mittelo. Haastattelijoina olivat toimittajat Vesa Kallionpää ja Merja Ylä-Anttila. Ohjelma oli luonteeltaan asiallinen ja tempoltaan nopeahko, eikä ehdokkaille annettu aikaa pitkiin vastauksiin. Puheenvuorojen tiukka jakautuminen haastattelijoiden ja ehdokkaiden kesken kertoo myös ohjelman kurinalaisesta etenemisestä.

Puheenvuoroja käytettiin 153, joista haastattelijat käyttivät 75, Ahtisaari 38 ja Rehn 40. Suurimmaksi keskustelun aiheeksi nousi ulko- ja turvallisuuspolitiikka, jota sivuttiin 55 puheenvuorossa. Rehn joutui vastaajaksi 20 kertaa, kun Ahtisaari puhui aiheesta vain 13 kertaa. Toiseksi eniten puhuttiin taloudesta (35) ja silloin vastausvuorot jakaantuivat tasan Rehnin (11) ja Ahtisaaren (11) kesken. EU ja puoluesidonnaisuus puhuttivat molemmat 14 kertaa. Ahtisaari vastasi neljä kertaa molempia aiheita koskeviin kysymyksiin, Rehn kolme. Gallupeja sivuttiin neljässä puheenvuorossa ja lisäksi Ahtisaari pääsi esittämään yhdessä puheenvuorossa kantansa tasa-arvoon. Rehniltä asiaa ei erikseen kysytty.

Ohjelman etenemiseen liittyneitä puheenvuoroja käytettiin 19. Tasapuolisuus aihealueiden kohdentamisessa johtunee kandidaattien tasapuolisesta lähtöasetelmasta. Molemmat olivat päässeet toiselle kierrokselle. Runsas, vain Rehnille esitettyjen puolustus- ja turvallisuuspoliittisten kysymysten määrä, selittynee Rehnin asemalla puolustusministerinä.

Tiivistäen voidaan sanoa, että talk show -ohjelmissa molempien ehdokkaiden kanssa puhuttiin lähes yhtä paljon ulko- ja turvallisuuspoliittisista kysymyksistä. Erilaisuus aihe-alueiden valinnoissa näkyi puoluepolitiikan nousemisena toiseksi suureksi aihekokonaisuudeksi Ahtisaaren haastattelussa, Rehnillä seuraavaksi eniten käsiteltiin muita aiheita. Vain Rehnin kanssa puhuttiin mielipidetiedusteluista ja mahdollisuudesta päästä presidentiksi, kun taas Ahtisaaren kanssa puhuttiin laveammin presidenttiyteen liittyvistä kysymyksistä. Myös MTV3:n tentissä eniten puhutti ulko- ja turvallisuuspolitiikka. Rehn joutui vastaajaksi useammin kun Ahtisaari. Toiseksi eniten puhuttiin taloudesta. Muita aiheita käsiteltiin ehdokkaiden kesken tasapuolisesti. Poikkeuksen teki Ahtisaaren tasa-arvopuheenvuoro, sillä Rehn ei päässyt esittämään vastaavaa puheenvuoroa.

5.2 Apologiat

5.2.1 Apologiat viihdeohjelmissa

Apologioissa tarkasteltavana olivat puheenvuorot. Toisinaan oli ongelmallista määrittää, mikä on apologia ja mikä suora vastaus kysymykseen. Jos kysymys tai vastaus viittasi puolustautumiseen tai hyökkäämiseen, ne luokiteltiin apologioiksi. Pääperiaatteena oli, että joko kysymyksestä tai vastauksesta piti käydä ilmi, että ehdokkaan moraali, motiivit tai maine oli asetettu kyseenalaiseksi. Myös kysymysten epäselvyys, päällepuhuminen ja haastattelijan myötäily tuottivat tulkintaongelmia etenkin talk show -ohjelmissa.

Apologia-analyysi osoitti, että ehdokkailla oli pyrkimyksiä käyttää puolustautuessaan apologistekniikoiden yhdistelmiä. Vain muutamassa vastauksessa puolustauduttiin vain yhdellä tekniikalla. Tämä näkyi molemmissa ohjelmatyypeissä. Talk show -ohjelmissa sekä **M**ärtti Ahtisaari että Elisabeth Rehn joutuivat molemmat puolustuskannalle 16 kertaa. Sen sijaan roolit, joiden perusteella ehdokkaita syytettiin, erosivat selvästi toisistaan.

Ahtisaaren apologioista suurin osa (9/16) käsitteli puoluesidonnaisuutta tavalla tai toisella. Ahtisaari nimettiin vahvasti demariehdokkaaksi, joka omalta osaltaan kantaa vastuun sinipunahallitusten, ay-liikkeen ja puolueen tekemisistä. Vastaavasti Rehnin apologioista suurin osa (9/16) pohjautui hänen rooliinsa joko puolustus- tai hallitusvastuussa olevana ministerinä. Ahtisaarta syytettiin lisäksi virkamiehenä ja ehdokkaana, Rehniä ehdokkaana.

Apologiatekniikoista Timo T.A. Mikkosen ohjelmassa eniten käytettiin syyttömäksi julistautumista, jossa yhdisteltiin kieltämistä ja eriyttämistä ja tavoitteena oli "puhdistautua" syytöksistä eli nimen puhdistaminen. Ahtisaari julistautui syyttömäksi kuusi kertaa, Rehn 5. Neljässä tapauksessa apologioita määriteltiin useammasta kuin yhdestä vastauksesta. Tämä johtui joko haastattelijan päällepuhumisesta tai myötäilemisestä.

Molemmat kielsivät syytöksen tai osallisuutensa ja vetosivat asiasta saatuun väärään informaatioon tai väärintulkintaan. Kieltäminen oli yleensä lyhyttä ja nasevaa. Ahtisaari esimerkiksi kielsi yksikantaan, että hänen kampanjaansa käytäisiin mustamaalaamalla muita ehdokkaita: "Näillä aseilla meillä ei käydä sotaa". Rehnin kieltämiset olivat laveampia. Kun häneltä tivattiin, että oliko hänellä suhteita Tehtaankadulle, hän totesi naurahtaan: "Ei todellakaan, koska minähän tulín eduskuntaan sillä, että panin todella voimakkaasti vastalauseeni idän kumartamista kohtaan ja sehän sai monet kauhistumaan, että kuinka tuo nainen tulee väittämään tuommosta, että njet suurin piirtein kommunismille." Väärintulkintaan vetoamisessa kyse oli molempien ehdokkaiden kohdalla halusta tulkita asia uudelleen.

Eriyttäminen oli laveampaa kuin kieltäminen syyttömäksi julistautumisessa. Sen sijaan eriyttämistekniikka oli kandidaateilla erilaista. Ahtisaari luotti vastauksissaan vain muutaman eriyttämistavan voimaan. Eniten hän käytti vastauksissaan huomion siirtämistä yksityiskohtiin tai uusiin piirteisiin. Vain kahdessa vastauksessa hän käytti sekä huomion siirtämistä että syyllisen nimeämistä. Toisessa vastauksessa "syyllinen" nimettiin myönteisessä mielessä sanoin: "... ja mä olen onneks selvinny. Mulla on ollut erinomainen avustajajoukko myös siellä (YK). Molen aina koettanut etsiä ihmisiä auttamaan itseäni, jotka ovat mahdollisimman taitavia ja osaavia."

Elisabeth Rehn käytti lähes aina useampaa kuin yhtä eriyttämistapaa. Hän siirsi huomion Ahtisaaren lailla yksityiskohtiin, uusiin piirteisiin tai tapahtumien kulkuun. Lisäksi Rehn hyökkäsi kolme kertaa Väyrystä vastaan. Rehn myös vertasi omaa toimintaansa muihin omaksi edukseen esimerkiksi sanomalla: "...Mitä enemmän nostetaan ylös, sitä paremmin saadaan myöskin ihminen vedettyä alas. Se on oikeastaan tullut kaikkien kohdalle, jotka ovat olleet tässä mukana ja jotka yleensä ovat päässeet ylös. Kaikkihan eivät ole edes päässeet ylös."

Selittämistä käytettiin talk show -ohjelmissa seuraavaksi eniten, Ahtisaari kolme kertaa ja Rehn neljä kertaa. Selittämiseen liittyy puolustava asenne, mutta samalla puolustaja olettaa, että yleisö ymmärtää hänen motiivejaan, tekojaan ja uskomuksiaan, eivätkä tuomitse (Ware & Lingukel 1973, 283). Selittäminen koostuu pönkittämisestä ja eriyttämisestä.

Ehdokkaiden selittämisessä käyttämät eriyttämisen keinot olivat hyökkäävämpiä kuin syyttömäksi julistautumisessa. Hyökkäävyyttä kuitenkin pehmennettiin pönkittämällä. Ahtisaari hyökkäsi kahdessa vastauksessa kysymyksen esittäjää vastaan kommentteilla: "Ei näitä pidä unohtaa" ja "...jälkikäteen on helppo katsoa, että olis pitänyt panna jarrut päälle..." Näitä lausahduksia hän pehmensi vetoamalla siihen, kuinka kaikki kuluttivat 80-luvulla, eivät vain työväki ja sosialistibisnes, ja kuinka kyse oli yleisestä hurahduksesta. Lisäksi Ahtisaari eriytti tuomalla uusia piirteitä keskusteluun.

Rehnin selittäminen oli laveampaa kuin Ahtisaarella. Hän käytti edelleen eriyttämisessä uusien piirteiden ja yksityiskohtien tuomista keskusteluun ja vertasi omaa toimintaansa muiden toimintaan omaksi eduksi. Selittämisen ero Ahtisaareen verrattuna löytyi Rehnin pönkittämistekniikasta. Ahtisaaren yleisten viittausten sijaan Rehn pönkitti selitystään viittaamalla hyvin tuntemiinsa venäläisiin johtajiin sekä luettelemalla omat ja työpaikkansa meriitit.

Ahtisaari käytti oikeuttamista talk show -ohjelmassa neljä kertaa ja puhdisti mainettaan yhden kerran. Rehn sen sijaan käytti oikeuttamista vain kerran ja puhdisti mainettaan neljästi. Maineen puhdistamisella pyritään palauttamaan oma arvo ihmisenä tai ehdokkaana ja oikeuttamalla haetaan yleisön ymmärtämystä ja hyväksyntää (Ware & Lingukel 1973, 283).

Molemmat ehdokkaat puhdistivat mainettaan tuomalla uusia puolia keskusteluun ja hyökkäämällä maineenlikaavaa tahoa vastaan. Ahtisaari henkisti siirtämällä huomion syytettä laajempiin asioihin ja vetoamalla ihmisarvoon. Rehn vetosi henkistämässä suoraselkäisyyteen, rehellisyyteen, optimistiseen ja kannustavaan asenteeseen, itsenäisyyteen ja isänmaallisiin arvoihin.

Tekojen oikeuttamiseksi käytettiin pönkittämistä ja henkistämistä. Ahtisaari pönkitti sanottavaansa selittämistä laajemmin identifioimalla itsensä yleisesti arvostetuksi demokraattiseksi ihmiseksi, luettelemalla ihmiset, jotka häntä tukevat sekä vetosi, kuten selittämisessä, että kaikki muutkin ovat niin tehneet. Henkistämässä Ahtisaari vetosi oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan, yhteiskunnalliseen omatuntoon, yhteisvastuuseen, solidaarisuuteen ja tasa-arvoon. Rehn puolestaan pönkitti sanottavaansa samalla tavalla kuin selittämisessä. Oikeuttamisen Rehn henkisti vetoamalla oikeudenmukaisuuteen.

Ahtisaari käytti vain yhtä puolustautumistekniikkaa kahdessa puheenvuorossa. Näitä olivat: eriyttäminen ja myötäileminen. Eriyttämistä käytettiin hyökkäämällä huumorilla haastattelijaa vastaan. Myötäilemisessä Ahtisaari näytti myöntävän, vaikka kielsi osallisuuden: "Varmaan, vaikka itse en niistä vastaakaan." Myös Rehn käytti muita kuin yhdistelmätekniikoita kaksi kertaa. Näitä olivat: eriyttäminen ja kieltäminen. Kieltäessään Rehn kiisti väitteen ja eriyttäessään Rehn esitti vastakysymyksen.

Tiivistäen voidaan sanoa, että talk show -ohjelmissä Ahtisaaren ja Rehnin erot syytöstilanteissa perustuivat ennen kaikkea rooleihin; Rehn puolustautui puolustusministerinä ja Ahtisaari demariehdokkaana. Yhteistä molemmille oli tapa käyttää yhdistelmätekniikoita. Näin ehdokkaat pyrkivät muodostamaan ehjiä kokonaisuuksia vastauksistaan. Tekniikoiden ero näkyi eriyttämisen ja pönkittämisen erilaisuutena ja määränä. Henkistämässä puolestaan korostui ehdokkaiden erilainen arvomaailma.

Ahtisaari luotti vastauksissaan vain muutaman eriyttämistavan voimaan, Rehn käytti lähes aina useampaa kuin yhtä eriyttämistapaa. Hän siirsi huomion Ahtisaaren lailla yksityiskohtiin, uusiin piirteisiin tai tapahtumien kulkuun. Tämän lisäksi eriyttämiseen liittyi Rehnillä voimakas muiden ehdokkaiden, erityisesti Väyrösen arvostelu, oman toiminnan vertailu muihin omaksi eduksi sekä vastakysymyksen käyttö. Pönkittämisessä Ahtisaari käytti yleisiä viittauksia tai luetteli kannattajajoukkojaan, kun taas Rehn pönkitti sekä

luettelemalla merkittäviä tuttavuuksia että kertomalla omista tai työpaikkansa ansioista. Henkistämässä Ahtisaaren arvoista korostuivat oikeudenmukaisuus, solidaarisuus ja tasa-arvo, Rehnillä rehellisyys, optimistisuus, kannustavuus, oikeudenmukaisuus, itsenäisyys sekä isänmaallisuus.

5.2.2 Apologiat MTV3:n vaalitentissä

MTV3:n vaalitentissä puolustauduttiin yhteensä 24 kertaa, Ahtisaari 11 ja Rehn 13. Näistä kaksi oli erityistapausta, jotka käsitellään erikseen. Ehdokkaiden apologioiden määrässä Rehnin osuus ei ollut ratkaisevasti suurempi, mutta jos mukaan lasketaan erityistapauksena käsitelty syyttömäksi julistautuminen, Rehnin voidaan katsoa saaneen kriittisemmän kohtelun kuin Ahtisaari. Ehdokkaiden roolit poikkesivat myös MTV3:n tentissä selvästi toisistaan.

Rehn puolustautui kuusi kertaa hallituksen istuvana ministerinä, joka on vastuussa talouden huonosta tilasta ja leikkauksista sekä kaksi kertaa puolustusministerinä perustellen Hornet-hankintoja. Rehn selvitti myös oikeistolaisuuttaan (2) ja puolustautui ehdokkaana (3). Lisäksi Rehn joutui puolustamaan omia arvojaan ihmisenä Ahtisaaren pakottamana. Ahtisaari puolustautui lähes aina ehdokkaana (8), kaksi kertaa vasemmiston edustajana ja kerran virkamiehenä.

MTV3:n ohjelma oli luonteeltaan tiukempi ja vastaukset lyhyempiä kuin PTV:n viihdeohjelmissa. Tästäkin huolimatta lähes kaikissa puolustautumispuheenvuoroissa käytettiin yhdistelmätekniikoita. Ahtisaari käytti kaikkia yhdistelmätekniikoita: syyttömäksi julistautumista (3 kertaa), maineen puhdistamista (3), oikeuttamista (1) ja selittämistä (1). Lisäksi hän myötäili ja vältteli, yhden kerran kumpaakin. Rehn käytti kolmea yhdistelmätekniikkaa: syyttömäksi julistautumista (5), selittämistä (4) ja maineen puhdistusta (2). Lisäksi hän käytti myötäilyä ja eriyttämistä (1). Molemmilla ehdokkailla yksi apologia muodostui toimittajien penäämisestä.

Syyttömäksi julistautumista käytettiin myös MTV3:n vaalitentissä eniten. Ahtisaari eriytti arvostelemalla kysymyksen asettelua, tuomalla uutta tietoa sekä esitti vastakysymyksen Rehnille. Ahtisaari kiisti syytöksen kieltämällä, vetoamalla väärintulkintaan sekä vastaamalla lyhyesti. Rehn puolestaan eriytti tuomalla uusia piirteitä keskusteluun, vertaamalla omaa ja muiden toimintaa omaksi eduksi ja hyökkäämällä sekä yleistäjiä (Ahtisaarta) että kysymyksenasettelua vastaan. Kieltämisen Rehn teki vetoamalla väärintulkintaan, kiistämällä tehneensä mitään väärää tai yksinkertaisesti kiisti koko syytöksen. Verrattuna Timo T.A. Mikkosen -ohjelmiin Ahtisaaren eriyttäminen oli monipuolistunut; kahdessa vastauksessa kolmesta hän käytti useampaa kuin yhtä eriyttämisen tai kieltämisen tapaa. Rehn käytti kieltäessään useimmiten yhtä tapaa ja eriyttämisessä poikkeuksetta uusien piirteiden lisäksi joko oman ja muiden toiminnan vertaamista omaksi eduksi tai hyökkäämistä muita vastaan.

Maineen puhdistamista ja selittämistä käytettiin puolustautumistekniikkana seuraavaksi eniten, molempia 5 kertaa. Näiden tekniikoiden käyttö erosi kandidaateilla toisistaan. Rehn kunnostautui selittämällä ja Ahtisaari puhdistamalla mainettaan.

Mainetta puhdistaessaan Ahtisaari toi keskusteluun uusia puolia, kritisoi keskustelua ja vetosi äänestäjiin, jotta nämä eivät tuomitsisi häntä, ennen kuin harkitsevat uudelleen kantansa. Henkistämällä Ahtisaari vetosi ihmisarvoon, yleiseurooppalaisuuteen ja tasa-arvoon laajana käsitteenä. Rehn puolestaan puhdisti mainettaan hyökkäämällä syytöksen esittäjää vastaan, tuomalla uusia puolia keskusteluun, vertailemalla itseään Ahtisaareen ja nimeämällä syyllisen. Henkistäessään Rehn vetosi liberaaleihin arvoihin, humanismiin ja tulevaisuuden hyvinvointivaltioon.

Merkillepantavaa maineen puhdistamisessa oli se, että molemmilla kandidaateilla yksi puolustautuminen oli lähtöisin toisen ehdokkaan kritiikistä. Kumpikin halusi näin asettaa kilpakumppaninsa maineen tai arvot kyseenalaisiksi. Ahtisaari esitti syytöksensä suorana kysymyksenä, Rehn puolestaan vihjauksena apologiaa edeltävässä vastauksessa. Yhteistä molemmille ehdokkaille oli lisäksi vähintään kahden eriyttämistavan käyttö vastauksissa.

Martti Ahtisaari joutui selittämään vain kerran. Aiheena oli puoluesidonnaisuus ja äänestäjien saaminen. Kun häneltä tivattiin, onko hän kiitollinen saamastaan vasemmiston tuesta Ahtisaari selitti:

"Kyllä, minä niin kuin sanoin eräässä toisessa ohjelmassa, että minua tukevat papit ja pakanat, niin että kaikki ovat tervetulleita ja kynnys on matala (pönkittää selvittämällä laajan kannatuksensa). Mä oikeestaan, mä ajattelin Elisabeth Rehniltä kysyä, että vieläkö tuo Venäjän puolustusministeri on sinun kampanjaasi tukemassa. Kun minä vaan muistan, että lokakuussa hän sanoi mielellään sinua tukevansa presidentiksi. (eriyttäminen:vastakysymys). Niin että ei pidä lähteä tämän päivän Suomessa niinku diskriminoimaan ketään, koska kysymyksenasettelussa on hiukan sellainen tuntu, että olis jotenkin sopimatonta, jos nämä järjestöt olisivat lähteneet tukemaan (eriyttäminen:arvostelee kysymyksenasettelua)."

Elisabeth Rehn pönkitti selittämistään äänestäjiensä runsaudella, vetoamalla omiin ominaisuuksiinsa rehellisenä poliitikkona. Hän eriytti hyökkäämällä Ahtisaarta vastaan, toi uusia piirteitä keskusteluun sekä vertaili omaa ja muiden toimintaa omaksi edukseen. Kysymykseen, miten Rehn aikoo hoitaa muiden oikeistopuolueiden kannattajien äänet Rehn selitti:

"No, tässä lainaisin Martti Ahtisaaren ilmaisua siitä, että tietäisittepä vaan kuinka paljon pappeja ja pakanoita minun takanani on..... tuosta on tullut aika paljon sen kaltaista tukea, joka liittyy vasemmiston toimintaan, joten kyllä uskon, että hyvin laajasti voin löytää varsinkin nuorten joukossa niitä, jotka mielellään minua äänestävät, mutta myöskin muut."

Oikeuttamista MTV3:n vaalitentissä käytti vain Ahtisaari. Tällöin kyse oli hänen vasemmistolaisuudestaan. Toimittajat kysyivät Ahtisaarelta, eikö hän nähnyt mitään ongelmaa siinä, että leimautuu vasemmiston ehdokkaaksi. Ahtisaari vastasi:

"Minulle on soittanut viime päivinä ihmisiä, jotka eivät vasemmistolaisuuden nimikkeen alle kyllä sovi millään konstilla (pönkittää). Minun tukijoitteni joukossa on ihmisiä, jotka itseasiassa ovat ihmisarvon puolesta (henkistää) tässä yhteiskunnassa ja se ehkä yhdistää meitä kaikkia."

MTV3:n vaalitentti sisälsi kaksi erityistapausta. Molemmissa "apologia-ryppäissä" samaa aihetta käsiteltiin useammassa kuin yhdessä puheenvuorossa. Lisäksi päällepuhumisten vuoksi apologia-kokonaisuutta ei olisi ollut tarpeenmukaista pilkkoa puheenvuorottain. Toinen erityistapauksista muodostaa uuden yhdistelmätekniikan, joka on nimetty penäämiseksi.

Ensimmäinen erityistapaus sijoittui ohjelman loppupuolelle. Kyse oli Hornet -hävittäjien liittolaisalennuksista ja se koski molempia ehdokkaita; Rehniä puolustusministerinä ja Ahtisaarta asiasta neuvotelleena virkamiehenä. Heille esitettiin ohjelmassa yhteinen syytös huonosta asioiden hoidosta ja presidentin "yli kävelystä". Tämä osio on otettu erityistapauksena, koska siinä sekä haastattelijat että haastateltavat puhuivat toistensa

päälle. Rehn käytti puolustautumiseensa 7 puheenvuoroa, joista kaksi oli kieltäviä ei-huudahduksia toisten puheen päälle. Ahtisaari käytti 4 puolustavaa puheenvuoroa, joista yksi oli ei-huudahdus toisten puheen päällä. Haastattelijat tekivät 3 välikysymystä keskustelun käynnistäneen avauskysymyksen lisäksi.

Rehn käytti puolustuksessaan syyttömäksi julistautumisen tekniikoita: kieltämistä ja eriyttämistä. Hän kielsi liitännät ja tapahtuneet väärintulkintana ja väärinkäsityksenä. Lisäksi hän kielsi pyytäneensä istuvalta presidentiltä anteeksi ja joutuneensa väärinkäsitysten riepotehtavaksi tahtomattaan. Eriyttämässä hän toi keskusteluun uusia puolia sekä siirsi vastuun tapahtuneesta informaatiokatkoksen syyksi. Ahtisaari puolustautui myös kieltämällä ja eriyttämällä, lisäksi hän käytti henkistämistä. Myös hänen kieltönsä perustuivat väärinkäsitykseen ja väärintulkintaan. Eriyttämällä Ahtisaari toi keskusteluun uusia piirteitä, arvosteli kysymyksenasettelua ja käytti vertausta: "se oli enemmänkin myrsky vesilasissa". Henkistäessään hän vetosi tasavallan etuun. Eriyttämällä ja henkistämällä Ahtisaari pyrki puhdistamaan maineensa ja eriyttämällä ja kieltämällä julistautumaan syyttömäksi.

Toinen erikoistapaus koskee taloudellisten neuvonantajien valintaa. Molemmille esitettiin sama kysymys, jota jäätettiin penäämään. Apologia muodostui näin ollen penäämisestä, johon molemmat käyttivät samaa taktiikkaa: pönkittämistä ja välttämistä. Kumpikin pönkitti sanottavaansa esittelemällä laajan neuvonantajakirjon. Varsinaisia nimiä penättäessä kumpikaan ei halunnut ottaa kantaa saati nimetä neuvonantajiaan.

Tiivistäen voidaan sanoa, että ehdokkaiden roolit poikkesivat myös MTV3:n tentissä selvästi toisistaan. Rehnin puolustautui pääosin hallitusvastuullisena ministerinä, Ahtisaari puolestaan ehdokkaana tai virkamiehenä. Ahtisaaren eriyttäminen oli myös monipuolistunut; kahdessa vastauksessa kolmesta hän käytti useampaa kuin yhtä eriyttämisen tai kieltämisen tapaa. Muutos näkyi myös lisääntyneinä kommentti- ja kysymyspyyntöinä. Tämän lisäksi Ahtisaaren kriittisyys oli lisääntynyt, mikä näkyi kysymyksenasettelun ja toimittajien arvosteluna. Rehnin taktiikka eriyttämisessä oli sama kuin talk show -ohjelmassa. Elisabeth Rehn pönkitti selitystään äänestäjiensä runsaudella ja vetoamalla omiin ominaisuuksiinsa rehellisenä poliitikkona, Ahtisaari luettelemalla kannattajiaan. Henkistämässä Ahtisaarella korostuivat ihmisarvo ja tasa-arvo. Rehn vetosi henkistäessään liberaaleihin arvoihin ja humanismiin.

5.3 Vuorovaikutuksellisuus

5.3.1 Vuorovaikutus viihdeohjelmissa

Timo T.A. Mikkonen määritteli omat haastattelunsa työhönottohaastatteluiksi, joissa kansalaiset saavat tietoa presidentiksi pyrkivien kyvyistä. Lähtöasetelmat määrittyivät toimittajan ensimmäisillä puheenvuoroilla:

“Ja oikein hyvää illan jatkoa, teille hyvät televisionkatsojat PTV-verkossa kaikkialla. Tänä iltana vieraanani on jälleen presidenttiehdokas ja hän on tänään nimipäiväsankari, ääh, valtiosihteeri, presidenttiehdokas Martti Ahtisaari. Tervetuloa nyt myöskin näin television puolelle vielä kerran ja onneksi olkoon nimipäivän johdosta.”

“Ja illan päätteeksi on jälleen vieraana, tällä kertaa presidenttiehdokas ja hän on puolustusministeri Elisabeth Rehn, tervetuloa.”

Martti Ahtisaari käytti haastattelussa 90 puheenvuoroa, Keijo Korhonen oli "leikattu" mukaan seitsemällä puheenvuorolla. Kilpailijan kommenttien lisäämisellä pyrittiin selvittämään ehdokkaiden eroja, mikäli he ryhtyisivät kommentoimaan toisen puheenvuoroja. Ahtisaari ei kuitenkaan kertaakaan viitannut samassa ohjelmassa "esiintyneeseen" Keijo Korhoseen. Muista kilpakumppaneista hän mainitsi Ilaskiven, kun Timo T.A suorastaan yllytti häntä ottamaan kantaa ehdokas Ilaskivestä ja hänestä tehtyyn kirjaan ja Ilaskivestä tehtyihin paljastuksiin.

Yleisöä Ahtisaari puhutteli vain yhden kerran. Tällöin oli kyse selittämisestä (apologia)

Timo T.A:n syytöstä vastaan, jossa väitettiin Ahtisaaren matkustelevan tarpeettomasti:

“ No mä (naurahtaa) luulen, että ehkä, ehkä näin moni ajattelee (on kateellinen paljosta matkustelusta), mutta jos lähtee siitä, että kuinka paljon esimerkiksi meikäläinen on joutunut vuosien varrella matkustelemaan, niin yhtään matkaa en tee, jos niitä ei oo aivan välttämätöntä tehdä. Kyl mä mieluummin olisin kotonani vaimoni kanssa kun, kun lähtisin maailmalle ja siiks toiseen, mitä noihin matkoihin tulee, joita tuossa kirjassa mainitaan, niistä, niistä päätöksiä minä en ole koskaan itse tehnyt, semmonen ei UM:ssä ole mahdollista, sen mä voin vakuuttaa kaikille kansalaisille.”

Suoran puhuttelun sijasta, Ahtisaari "puhutteli" katsojia epäsuorasti käyttämällä kansalaiset- nimitystä (7/90). Näissä puheenvuoroissa hän joko määritteli äänestäjäkuntaansa, selvitti puolueiden tulevaisuuden toimenkuvaa tai piti kansalaisia eriarvoisen yhteiskunnan kärsijöinä. Samalla Ahtisaari määritti omaa identiteettiään laajan äänestäjäkunnan omaavana, tasa-arvoisuuden, tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden puolestapuhujana.

Oman identiteetin määrittelyksi katsottiin tässä haastattelussa myös ehdokkaan presidenttikuva. Viitatessaan omaan näkemykseensä presidentistä, ehdokas samalla paljastaa omaa arvomaailmaansa. Ahtisaari määritti presidenttiä kuudessa puheenvuorossa. Ahtisaaren mielestä presidentti on johtaja, jonka kansalaiset kokevat luotettavana, oikeudenmukaisena ja kyvykkäänä. Presidentin tehtäviksi Ahtisaari näki yhteiskunnallisten ristiriitojen sovittelun sekä kansalaisten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista vastaamisen.

Persoonapronominien käyttö rajoittui pääsääntöisesti minä- ja me- pronominien käyttöön. Ahtisaari suosi minä-pronominia; kahdessa kolmasosassa (59/90)) puheenvuoroista oli vähintään 2 (keskiarvo 2.05) minä-pronominia. Yli puolessa puheenvuoroista (31/59) minä-muoto esiintyi vain kerran, 16:ssa kaksi kertaa ja lopuissa (12/59) kolme kertaa tai useammin. Ahtisaaren minä-muotojen käyttö oli myös epämuodollista. Me-pronominia Ahtisaari käytti harvemmin. Me-muotoa Ahtisaari käytti pääasiassa viitatessaan Suomeen (13/22) tai suomalaisiin (3/22). Lisäksi hän viittasi me-pronominilla muutaman kerran muihin erityisryhmiin. Muiden personapronominien käyttö oli erittäin vähäistä.

Elisabeth Rehn käytti talk show -ohjelmassa 93 puheenvuoroa ja Väyrynen 6. Suoraa yleisön puhuttelua ei Rehn haastattelussa käyttänyt, sen sijaan hän viittasi katsojiin neljä kertaa nimeämällä heidät joko vastaajiksi tai ihmisiksi. Muihin presidenttiehdokkasiin Rehn viittasi yhteensä 10 kertaa. Eniten mainintoja keräsi Paavo Väyrynen (4/10). Kolme näistä maininnoista oli suoria vastauksia Väyrysen ohjelmaan leikatuille puheenvuoroille. Väyrysen maininnoille yhteistä oli kriittinen sävy. Kaikkein kriittisimmän arvioin Väyrynen sai Rehniltä ulkomaalaislain käsittelyn yhteydessä:

“..... sitten, sitten ulkoministeri Väyrynen tuli kuin Ritari Rohkea, ratsastaen näyttämölle ja pelasti tilanteen eh Suomen edun nimissä. Oli kysymys siitä, että me kansainvälisesti olisimme noudattaneet samaa linjaa kuin muut ja tämän kokouksen jälkeen sitten olleet valmiita tekemään ratkaisumme.”

Ehdokas Keijo Korhoseen Rehn viittasi kaksi kertaa epäsuorasti, mutta ei maininnut Korhosta nimeltä. Muihin kilpakumppaneihin Rehn viittasi neljästi. Maininnoille oli yhteistä kriittinen sävy:

“...Ei voi olla (kaikille mieliksi) ja se on muuten tavattoman tärkeätä. Jos joku minua nyt kismittää tässä presidentinvaalikamppailussa on nämä, jotka luikertelevat kuin iilimadot ja yrittävät saada otteen sieltä mistä saavat ja kuitenkin aina pitävät selustan turvattuna, että enpäs kuitenkaan sano kantaani niin selkeästi, ettei nuokin vielä voisi ajatella, että ehkä se kuitenkin on samalla kannalla kuin minäkin. Minusta se on epärehellistä.”

Rehn määritteli omaa identiteettiään ennen kaikkea rajaamalla äänestäjäkuntansa sellaiseksi, että kaikki siihen sopivat sekä eriyttämällä ja erottamalla itsensä muista ehdokkaista. Rehnin arvoista haastattelussa korostuivat rehellisyys, isänmaallisuus, tasapuolisuus sekä ihmisoikeudet. Presidenttiä Rehn määritteli kolmessa puheenvuorossa. Niissä hän korosti vahvan, puoluepolitiikan yläpuolella olevan presidentin merkitystä Suomelle. Presidentin tehtäviksi Rehn näki ristiriitojen tasoittamisen ja suurista linjoista vastaamisen.

Rehn käytti minä-pronominia yli kolmanneksessa puheenvuorostaan (35/93), näistä puolessa (16/35) hän lisäksi käytti yksikön ensimmäisen persoonan taivutus päätettä verbissä (esim. olen). Rehn käytti minä-muotoa keskimäärin yhden kerran puheenvuorossa (keskiarvo 1.7). Koko haastattelussa minä-persoonapronomini esiintyi 61 kertaa. Me-pronominia Rehn käytti harvemmin (12/93). Rehn saattoi samassa puheenvuorossa viitata "meillä" useampaankin eri ryhmään. Eniten Rehn kuitenkin käytti me-muotoa viitatessaan Suomeen (8/12). Rehn puhui lähes aina me-pronominia käyttäessään puolustusministerinä (10/12). Muiden persoonapronominien käyttö oli erittäin vähäistä.

Talk show -ohjelmat olivat selvästi Timo T.A -vetoisia. Hän esitti kysymykset, oli valinnut sekä Korhosen että Väyrysen mukaan liitetyt haastattelunpätkät sekä piti yllä vuorovaikutusta yleisön kanssa. Lisäksi puheenvuorot vaihtuivat luonnollisesti lähes tasan haastattelijan ja haastateltavan kesken. Yhteistä haastatteluille oli myös samanmielisyyden tavoittelu. Haastattelut sen sijaan erosivat tiiviydeltään toisistaan.

Timo T.A. keskeytti tai puhui Ahtisaaren päälle 20 kertaa, Ahtisaari keskeytti haastattelijan kahdesti ja molemmissa kyse oli apologiasta. Keskeytyksille oli yhteistä kommentinomaisuus. Timo T.A. puhui Ahtisaaren päälle lisäten jonkun määrään, kommentin tai sutkauksen. Haastattelulle oli lisäksi ominaista samanmielisyyttä. Haastattelijan johdolla pyrittiin löytämään asiasta kuin asiasta yhteinen ymmärrys:

"A: ... Minä olen havainnut oikeastaan, että missään tämmösessä keskitetyssä organisaatiossa ei voi keskuspaikalta enää määrätä, mitä ihmiset tekevät

T: eikä ajatella

A: aivan

T: tai siis määrätä heidän ajatteluaan

A: aivan, mä ajattelin lähinnä sitä, että miten heidän pitäis esimerkiksi sanotaan vaalikysymyksissä käyttäytyä, se on täysin mahdotonta tämän päivän yhteiskunnassa..."

Timo T.A. keskeytti tai puhui Rehnin päälle 17 kertaa, Rehn puolestaan Timo T.A:n 8 kertaa. Rajaus oli tässä haastattelussa erittäin vaikeaa, sillä ohjelma sisälsi lukuisia päällepuhumisia. Keskeyttämiselle oli ominaista kommentinomaisuus, lisäinformaation antaminen tai sutkautus. Välittömiä toisen päälle puhumisia oli Rehnin haastattelussa 13. Ne koostuivat useammasta perättäisestä puheenvuorosta ja muodostivat puheenvuororyppäitä. Usein toinen kommentoi toisen puheita lisäämällä toisen puheen päälle "kyllä" - huudahduksen (Rehn) tai jonkin muun kommentinomaisen määreen:

"T:... toinen on tietysti se, että se Euroopan unioni, josta nyt puhutaan tai koko Euroopan yhdentymisen, maailma on muuttunut koko tämän prosessin aikana

R: kyllä

T: totaalisesti siitä

R: kyllä

T: yhden valtion, yhden, sinä taisit olla ainoa ehdokkaista, joka jossain vaiheessa olisit muuttanut Suomen markkan

R: kyllä"

Välittömät päällepuhumistilanteet olivat erittäin leimallisia tässä haastattelussa, sillä kolmannes (62/191) haastattelussa käytetyistä puheenvuoroista sijoittui näihin puheryppäisiin.

Tiivistäen voidaan sanoa, että yleisön puhuttelu oli talk show -ohjelmissa erittäin vähäistä. Ahtisaari puhutteli katsojia epäsuorasti muutaman kerran ja puhuttelu tapahtui nimeämällä katsojat pääasiassa kansalaisiksi. Rehnin yleisön puhuttelemisen oli vieläkin vähäisempää. Rehn puhutteli katsojia muutaman kerran nimeämällä heidät joko vastaajiksi tai ihmisiksi.

Rehnin vuorovaikutuksellisuus näkyi talk show -ohjelmassa ennen kaikkea kriittisyytenä kilpakumppaneita kohtaan. Rehnin nimeämisen taustalla oli halu rajata omaa ehdokasidentiteettiänsä suhteessa muihin. Ahtisaari sen sijaan jätti muut lähes huomiotta. Pronomineista ehdokkaat suosivat minä-pronominia. Ahtisaaren lähes jokaisessa puheenvuorossa oli vähintään kaksi minä-muotoa, Rehn käytti minä-pronominia vaihtelevasti puolella puheenvuoroistaan. Minä-pronominin käyttö oli Ahtisaarella epämuodollista, Rehnillä muodollista. Me-pronomilla kumpikin ehdokas viittasi lähinnä Suomeen valtiona tai suomalaisiin. Muita pronomineja käytettiin vähän.

Rehnin ehdokasidentiteetissä korostuivat rehellisyys, isänmaallisuus, tasapuolisuus sekä ihmisoikeudet sekä laajan kannattajajoukon tavoittelu. Presidenttikuvassa korostui

vahva, puoluepolitiikasta riippumaton, presidentti, jonka tehtäväksi Rehn näki ristiriitojen ratkomisen ja suurista linjoista vastaamisen. Ahtisaari määritteli omaa identiteettiään tasa-arvoisuuden, tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden puolestapuhujana. Vastauksissa korostui myös laajan äänestäjäkunnan tavoittelu. Presidenttikuvassa korostuivat luotettavuus, oikeudenmukaisuus sekä kyvykkyys. Presidentin tehtäväksi Ahtisaari näki yhteiskunnallisten ristiriitojen sovittamisen sekä kansalaisten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista vastaamisen.

Talk show -ohjelmat olivat selkeästi Timo T.A. Mikkonen- vetoisia. Timo T.A. myös keskeytti tai puhui kummankin ehdokkaan päälle lähes yhtä monta kertaa. Rehn oli puolestaan hanakampi keskeyttäjä tai päälle puhuja kuin Ahtisaari. Molemmille haastatteluille oli kuitenkin ominaista samanmielisyys. Samanmielisyys korostui etenkin Rehnin haastattelussa, jossa kolmannes käytetyistä puheenvuoroista sijoittui päällepuhumis -ryppäisiin. Rehnin haastattelu oli huomattavasti tiiviimpi kuin Ahtisaaren haastattelu.

5.3.2 Vuorovaikutus MTV3:n vaalitentissä

MTV3:n vaalitentin lähtöasetelmat määrittäivät toimittajien ensimmäisillä puheenvuoroilla. Haastattelijat Merja Ylä-Anttila ja Vesa Kallionpää:

“Tervetuloa jälleen MTV:n presidenttitenttiin. Paikalla ovat nyt vaalien toisen kierroksen ehdokkaat. Nainen, mies, ruotsinkielinen ja suomenkielinen, oikeistolainen ja vasemmistolainen, hallituksen edustaja ja opposition edustaja eli tervetuloa Elisabeth Rehn ja Martti Ahtisaari.”

Näiden perusasetelmien jälkeen ehdokkaat pääsivät puheenvuorojen lomassa määrittämään omaa ehdokasidentiteettiään. Viittauksia yleisöön tai epäsuoria yleisön “puhutteluja” käytti vain Ahtisaari (3/38). Tasa-arvo- puheenvuorossaan Ahtisaari vetosi:

“... Ja minusta tuntuu, että naisilla niinkuin miehilläkin on tilaisuus miettiä nyt tämän kolmen viikon aikana, mitä, mikä meidän kummankin tausta on, mitä me olemme tehneet tasa-arvokysymyksissä, miten me olemme toimineet näissä asioissa, ja mitä tuo tasa-arvo yhteiskunnassa merkitsee. Se ei oo suinkaan kysymys miesten ja naisten tasa-arvosta yleensä, vaan silloin palataan tuohon laajaan tasa-arvokäsitteeseen, joka merkitsee kunniallista sosiaalipolitiikkaa, perhepolitiikkaa jne. Tämä on hyvin laaja kysymys, jossa, jossa minusta tuohon tasa-arvoon täytyy, täytyy paneutua ja mä toivon, että öö tässä keskustelujen aikana kansalaiset saavat myös mielikuvan mei., meidän kummankin taustastamme.”

Määrittelemällä itsensä molemmat ehdokkaat pyrkivät viestimään katselijoille ehdokasidentiteettiään. Ahtisaari määritteli itsensä rehelliseksi ja kannassaan pysyväksi ehdokkaaksi, joka kampanjoi ihmisarvon ja hyvinvointivaltion puolesta. Hän korosti myös aktiivisuutta ja laajaa keskustelemista asioiden hoidossa. Rehn määritteli itsensä porvarillisesti ajattelevaksi, liberaaliksi ja aktiiviseksi tasa-arvo- ja puolustusministeriksi, joka seisoo rehellisesti sanojensa takana. Hän kuvasi itseään myös maaseudun ihmiseksi, joka pitää huolta omistaan. Molempien ehdokkaiden vastauksissa korostui myös laajan kannattajajoukon tavoittelemisen.

Ahtisaari huomioi Rehnin MTV3:n tentissä 9 kertaa, Rehn Ahtisaaren 8 kertaa. Tapa, jolla he toisensa huomioivat, erosi selvästi toisistaan. Ahtisaari viittasi Rehniin seitsemässä puheenvuorossaan nimeltä mainiten. Kahdessa näistä hän kohdisti suoran kysymyksen Elisabeth Rehnille ja otti samalla itselleen toimittajan roolin. Muissa puheenvuoroissa Ahtisaari joko kritisoi noudatettua talous- ja sosiaalipolitiikkaa (3), asettautui puolustajan rooliin mainitessaan Rehnin (2) sekä kieltäytyi kommentoimasta Erno Paasilinnan Rehnistä tekemää karikatyyriä. Tasa-arvomääritelmässä Ahtisaari käytti me-muotoa lukuisia kertoja vertailun apuvälineenä, mutta ei maininnut Rehniä nimeltä.

Rehn mainitsi Ahtisaaren nimeltä vain kolme kertaa, muut viittaukset olivat epäsuoraa kritiikkiä Ahtisaarelle ja etenkin kommentteja tämän esittämiin asioihin ja ehdotuksiin. Rehn joutui myös altavastaajaksi. Erityisen kirpeänä Rehn koki Ahtisaaren suoran kysymyksen liberaaleista arvoistaan:

“Mielelläni vastaan, vaikka tämä oli jonkin verran isku vyön alle. Ne ihanteet, jotka minulla on hyvin voimakkaana, niitä en mielelläni näe riepotehtavan...” Saman puheenvuoron lopuksi Rehn kritisoi Ahtisaarta vasemmiston ehdokkaana:” ... Ja on ollut mielenkiintoista nähdä, että kunnissa, joissa on voimakas vasemmistolainen enemmistö, niin on juuri tehty niitä leikkauspäätöksiä, jotka ovat ajaneet ehkä naisia kotiin...”

Me-muotoa Rehn käytti vain kerran viitatessaan Ahtisaareen. Hornet-kiistan yhteydessä Rehn viittasi me-pronominilla itseensä ja Ahtisaareen “kaverillisesti”: “ Me kyllä sovimme keskenämme, että tässä ei syytellä puoleen eikä toiseen”.

Persoonapronominien käyttö rajoittui pääsääntöisesti minä- ja me- pronominien käyttöön sekä verbien taivutukseen yksikön ja monikon ensimmäisessä persoonassa. Erityisesti Ahtisaari käytti runsaasti yksikön ensimmäistä persoonaa. Lähes jokaisessa (31/38) puheenvuorossa oli vähintään 2 (keskiarvo 2.45) minä-pronominia. Minä-pronominia löytyi

Ahtisaaren puheenvuoroissa 76 kertaa. Ahtisaaren minä-muotojen käyttö oli myös epämuodollista, sillä hän käytti runsaasti mä- ja mulle- muotoja:

“Minä itseasiassa pidän tästä altavastajan ....asemasta. Minusta se on oikein mukava tapa lähteä liikkeelle tälle toiselle kierrokselle.. ja.. kyllä minusta voitais hyvinkin hiljentää nuo viimeiset päivät. Toisaalta en mä tunne asiaa kohtaan mitään semmosta suurta vastamielisyttäkään. Mulle sopii kumpi käytäntö hyvänsä.”

Me-pronominia Ahtisaari käytti 18:ssa puheenvuorossaan. Muutaman kerran Ahtisaari viittasi me-pronominilla Rehniin, mutta pääasiassa Ahtisaari viittasi me-muodoilla “meihin suomalaisiin” tai Suomen valtioon. Sinä-pronominia Ahtisaari käytti 3 kertaa, samoissa puheenvuoroissa, joissa hän esitti suoran kysymyksen Rehnille. Te-pronominia Ahtisaari käytti vain kerran. Tällöin hän viittasi toimittajiin, jotka hänen mielestään ajattelevat edelleen “ikivanhoin termein”.

Rehnin puheenvuoroista puolessa (20/40) oli käytetty minä-pronominia, kymmenessä näistä vain yhden kerran (keskiarvo 1.8). Koko tentin aikana Rehn käytti minä-pronominia 36 kertaa. Lisäksi Rehnin minä-muodot olivat aina muodollisia: minusta, minä. Rehnille oli tyypillisempää käyttää minä-pronominin lisäksi tai sijasta verbin taivutusta (30/40). Me-muotoa Rehn käytti lähes puolessa puheenvuoroistaan (16/40). Me-muodolla Rehn viittasi “meihin suomalaisiin” tai Suomen valtioon, kuten Ahtisaarikin. Rehnin vastauksista oli luettavissa, että hän on istuvan hallituksen jäsen ja vielä puolustusministeri.

MTV3:n vaalitentissä molemmat ehdokkaat käyttivät lähes yhtä monta puheenvuoroa, eikä kumpikaan siis saanut enemmän tilaa tai dominoinut keskustelua puheenvuorojen määrällä. Ahtisaaren voidaan kuitenkin katsoa olleen Rehniä aktiivisempi, sillä Ahtisaaren kommenttipyynnöt ja kysymykset Rehnille siirsivät “vuorovaikutuksen johdon” Ahtisaaren käsiin.

Tentissä oli myös niukalti keskeyttämisistä. Tämä kielii ohjelman kaavamaisuudesta. Haastattelijat keskeyttivät Rehnin kerran ja Ahtisaaren kaksi kertaa. Keskeyttämisen yrityksiä oli muutamia, mutta molemmat ehdokkaat kuitenkin pitivät puheenvuoronsa. Asiakysymyksistä ainoastaan Hornet-kohu presidentin ylikävelyineen tiiviytti keskustelua. Tämän aiheen käsittely sisälsi: ehdokkaiden toisiaan tukevan puheen päälle huudahduksen, haastattelijan keskeytysyrityksen Rehnille sekä Ahtisaaren puheenvuoron keskeytyksen.

Tiivistäen tuloksia voidaan sanoa, että Rehnin ja Ahtisaaren vuorovaikutus poikkesi toisistaan MTV3:n tentissä. Vaikka ehdokkaat huomioivat toisensa lähes yhtä monta kertaa, huomiointitapa oli erilainen. Ahtisaari käytti Rehnin koko nimeä lähes kaikissa vastauksissaan, Rehnin Ahtisaari-maininnat olivat lähinnä kriittisiä viittauksia puheenvuorojen sisällä. Rehnin ja Ahtisaaren vuorovaikutuksen erilaisuus näkyi erityisesti Ahtisaaren aktiivisuutena esittää kysymyksiä Rehnille, tosin toimittajilta lupaa kysyen. Näin Ahtisaari pääsi kysymyksen muodossa kritisoimaan Rehnin arvoja. Me-pronominia käytettiin vain muutamassa puheenvuorossa viittaamaan toiseen.

Ehdokkaiden minä-pronominien käyttö oli myös erilaista. Ahtisaari kunnostautui minä-muotojen käytössä. Rehnille oli tyypillisempää käyttää minä-pronominin lisäksi tai sijasta verbin taivutusta. Ahtisaaren minä-pronominien käyttö oli epämuodollista, hän suosi mä tai miä-muotoja, kun taas Rehn käytti muodollista kieltä. Yhtäläistä ehdokkailla oli niukka viittaaminen äänestäjiin, suoria puhutteluja ei ollut lainkaan. Me-pronominilla molemmat ehdokkaat viittasivat lähinnä Suomen valtioon. Ahtisaari puhutteli katsojia epäsuorasti muutaman kerran ja puhuttelu tapahtui nimeämällä katsojat pääasiassa kansalaisiksi.

Ehdokasidentiteeteissä molemmat korostivat rehellisyyttään ja kannassa pysymistä sekä laajaa kannattajajoukkoa. Rehn määritteli itsensä lisäksi porvarillisesti ajattelevaksi liberaaliksi sekä aktiiviseksi tasa-arvo- ja puolustusministeriksi, joka kannustaa yritteliäisyyteen. Ahtisaari kertoi kampanjoivansa myös ihmisarvon ja hyvinvointivaltion puolesta ja korostavansa aktiivisuutta ja keskustelemista asioiden hoidossa.

MTV3:n presidenttitentissä keskeyttämisiä tai toisen päälle puhumista oli niukasti. Presidenttitentti ei näin ollen ollut erityisen tiivis. Ahtisaari sen sijaan pyrki ohjaamaan haastattelua kommentti- ja kysymyspyynnöillään, mutta tällöinkin Ahtisaari kysyi lupaa toimittajilta, eikä suoraan hyökännyt Rehniä vastaan. Tentti oli yleisilmeeltään jäykän kaavamainen, ilmapiiriltään viileä ja vuorovaikutusta ohjasivat haastattelijat. Tiiviiden synnytti haastattelussa syytettynä oleminen.

5.4 Nonverbaalinen viestintä

5.4.1 Rehnin ja Ahtisaaren nonverbaalinen viestintä

Illan päätteeksi Timo T.A. Mikkonen -ohjelmassa ehdokkaat oli asetettu istumaan kohti kameraa. Timo T.A istui ehdokkaista viistosti oikealle, joten ehdokkaiden kasvot olivat puoliprofiilissa kun he puhuivat haastattelijalle. Sekä haastattelija että ehdokas istuivat pöytien ääressä, joita ei kuitenkaan näkynyt. Kuvattavat oli rajattu puolilähikuvaan niin, että he leikkautuivat olkavarsien kohdalta ylöspäin kuvaan. Välillä tämä häiritsi käsien liikkeiden ja asentojen analyysia. Ohjelmien taustamaisemaksi oli valittu Helsingin yökuva; rautatieaseman siluetti ja öinen kaupunki.

Ahtisaaren nonverbaalista viestintää koodattiin 86 puheenvuorosta, neljässä Ahtisaaren puheenvuorossa näytettiin reaktiokuvaa Timo T.A. Mikkosesta. Reaktiokuvien aikana Ahtisaaren lausahdukset olivat lyhyitä joko "kyllä"- tai "joo" -huudahduksia tai lyhyitä kommentteja. Elisabeth Rehnin nonverbaalista viestintää koodattiin 71 puheenvuorosta, 22 puheenvuorossa näytettiin Rehnin puheen aikana Timo T.A. Mikkosta. Haastattelijan näkyminen näin runsaasti selittyy haastattelun tiiviydellä ja etenkin "kyllä" -huudahdusten suurella määrällä.

Nonverbaalinen viestintä lisääntyi viihdeohjelmissa molemmilla ehdokkailla syytöstilanteissa sekä ehdokkaiden ilmeisesti tärkeiksi katsomissa asia-aiheissa. Ahtisaarella tällaisiksi aihealueiksi nousivat: EU (2), oikeudenmukaisuus (3), Venäjän demokratisoitumisvauhti ja kauppa (3), puoluepolitiikan murros (2), presidenttiyteen liittyvät puheenvuorot (3) sekä Karjala, Rehnillä vastaavasti: ehdokkaaksi lähtö ja gallupit (4), huumeet (3), presidenttiys (2), puolustuskysymykset (6) sekä työlainsäädäntö.

Yleisilmeeltään Ahtisaaren nonverbaalinen viestintä oli niukkaa ja hillittyä. Kaikkia koodattuja piirteitä (katse, kasvot, pää, kädet, asennot) Ahtisaari käytti kuudentoista puheenvuoron aikana, yhdeksän näistä oli apologioita.

Martti Ahtisaaren katse oli suunnattu puheenvuorojen alussa yleensä etu-alaviistoon tai pöytään. Puheenvuorojen aikana hän nosti katseen yleensä haastattelijaan lukuisia kertoja. Ahtisaari sekä rytmitti että painotti katseen käytöllä puhettaan. Ahtisaaren katseen funktioksi nousivat interpersonaalisen suhteen määrittäminen, interaktion säännöstely

sekä välttämisen avulla häiriötekijöiden poistaminen. Interpersonaalisen suhteen määrittäminen tapahtui katseen noston rytmittämällä ja katseen kestolla ja tavalla. Mitä painavammin Ahtisaari halusi sanansa kohdentaa, sitä pidempiä ja tiukempia katseet olivat. Interaktiota Ahtisaari säännösteli pitämällä välillä katsetta alasuotuna tai muualle kuin haastattelijaan suunnattuna, samalla hän myös poisti häiriötekijöitä.

Ahtisaaren ilmehti kasvoillaan vähän. Ainoa selkeä ilme oli hymy tai hymynkareen käyttö. Vain muutamassa vastauksessa Ahtisaari loi mielteliään vaikutelman syvään painetulla katseella ja hienoisella kulmien rypistyksellä. Ahtisaari käytti hymyä tai hymynkareta lähes puolessa (41/86) puheenvuoroistaan.

Ahtisaari vahvisti puhuttua erityisesti pään liikkeillä. Erityisesti nyökyttäminen tai nyökkäily olivat tyypillisiä Ahtisaarelle, niitä oli jokaisessa puheenvuorossa. Mitä painavampi sanottava oli, sitä voimakkaammaksi ja rytmikkäämmiksi nyökkäilyt muuttuivat. Ahtisaari kallisteli päätään kolmanneksessa puheenvuoroistaan (29/86). Pään kallistelulla oli nyökyttämisen tavoin rytmittävä ja painottava tehtävä. Muita pään liikkeitä Ahtisaari käytti vähän.

Käsiä Ahtisaari käytti 26 puheenvuorossa. Lähes puolet näistä olivat syytöstilanteita (12/26). Käsien käyttö oli niukkaa, sillä pääsääntöisesti Ahtisaari käytti käsiä vain kerran yhden puheenvuoron aikana. Käsien liikkeet olivat hillittyjä ja käsien käytöllä oli kaikissa tilanteissa yhteinen funktio: puhutun vahvistaminen. Käsien liikkeistä Ahtisaari käytti eniten molempien käsien levittämistä (13/86) sekä jommalla kummalla tai molemmilla käsillä viittaamista (9/86). Eniten käsiä Ahtisaari käytti puhuessaan EU:sta ja Venäjän tilanteesta samassa puheenvuorossa.

“... Mä olen kiertäessäni maata korostanut kansalaisille, että me elämme aivan toisenlaisessa Euroopassa tänä päivänä, koska monet tuntuvat mieltävän, että ehkä tässä on edelleen se kahtiajako (levittelee) Euroopassa olemassa, sitä ei kerta kaikkiaan ole (levittelee) ja tästä.. (puheenvuoro jatkuu)...Nyt näyttää siltä, että Euroopan Unioni tulee keskittymään hyvin paljon (viittaa kädellä) työllisyys- ja sosiaaliturvakysymyksiin. Siellähän on valtava elvytyspaketti nyt suunnitteilla, 34 000 miljardia markkaa teihin rautateihin, telepuolelle, tietoliikenteeseen, yritetään työttömyyttä alentaa 10,4 prosentista viiteen, vuoteen kakstuhatta, nämä ovat tärkeitä kysymyksiä, ei ainoastaan talouspolitiikka ja valuuttapolitiikka, vaan nämä konkreettiset kysymykset (lyö nyrkkiä pöytään) työllisyyden lisäämisestä ja, ja kansalaisten hyvinvoinnista...”

Ahtisaari vaihteli asentoja puolessa puheenvuoroista (40/86). Yleisintä oli asennon korjaus vauhtia takaa hakien ja samaan asentoon takaisin palaaminen (17/86). Seuraavaksi eniten koodattiin heijaamista (10/86). Ahtisaari nojasi hieman eteen päin niin ikään kymmenessä puheenvuorossa. Muita huomioituja muutoksia olivat: vartalon nykiminen (4) ja olkapäiden nostelu.

Elisabeth Rehnin nonverbaalinen viestintä oli yleisilmeeltään runsasta. Rehn käytti kaikkia koodattuja nonverbaalisen viestinnän keinoja 28 puheenvuorossaan, näistä 12 oli apologioita. Rehnin nonverbaaliselle viestinnälle oli myös ominaista kokonaisvaltaisuus, jos hän käytti nonverbaalista viestintää, käytössä olivat yleensä kaikki tai lähes kaikki keinot. Nonverbaalinen viestintä lisääntyi Rehnille tärkeissä kysymyksissä tai apologioissa. Nonverbaalisen viestinnän lisääntyminen näkyi erityisesti pään, käsien ja asentojen muutoksina.

Katseen käyttö oli Rehnillä hyvin eloisaa, jopa levotonta. Yhden puheenvuoron aikana Rehn saattoi katsoa alas vasemmalle, oikealle yläviistoon, hapuilla nopeasti vilkuillen oikealle ja vasemmalle, palata alas vasemmalle etuviistoon ja näiden liikkeiden välillä viipyä haastattelijassa. Rehnin katseen funktioita olivat: interpersonaalisen suhteen määrittäminen ja säännösteleminen sekä häiriötekijöiden poistaminen. Interpersonaalista suhdetta Rehn määrittä katseen pituudella ja kohdentamisella haastattelijaan. Säännösteleminen ja häiriötekijöiden poistaminen ilmeni katseen suuntaamisella eri puolille ja pitkällä alasludulla katseella. Rehn myös ilmensi tunnetilojaan siristämällä silmiään ja rypistämällä ja nostelemalla kulmiaan. Nämä on kuitenkin koodattu kasvojen ilmeisiin.

Rehn ilmehti kasvoillaan runsaasti. Eniten kasvoilla näkyi joko hymy tai hymynkare, joita Rehn käytti yli kahdessa kolmasosassa puheenvuoroistaan (52/71). Puheenvuorot, joissa ei ollut hymyä tai hymynkareta olivat kaikki lyhyitä kommentinomaisia lisäyksiä tai puheenvuoroja, kyllä-huudahduksia tai kysymyksiä. Rehn siis käytti vähintäänkin hymynkareta pidemmissä puheenvuoroissaan aiheesta riippumatta. Hymyn lisäksi Rehn kurtisti tai nosteli kulmiaan 20 puheenvuorossa. Kulmien rypistämällä Rehn osoitti joko mieltivänsä tai pohtivansa (7/20), huolestuneisuutensa (8/20) tai kuvaili tai vahvisti puhumaansa (5/20).

Rehnin pään liikkeet olivat vaihtelevia ja osa niistä oli voimakkaita. Pää liikkui jokaisessa puheenvuorossa, kuten katsekin. Pään liikkeet olivat monipuolisia, sillä Rehn käytti useampaa kuin kolmea pään liikettä lähes puolessa (33/71) puheenvuoroista. Eniten Rehn käytti nyökyttämistä ja nyökkäämistä (43/71), joilla myös rytmitettiin puhuttua. Nyökkäämisistä puolet (22/43) oli voimakkaita ja rytmittävästä nyökyttelyistä neljännes (5/21) oli erittäin voimakkaita. Myös pään kallistelua Rehn käytti runsaasti (37/71). Kallisteluista osa oli erittäin voimakkaita, jopa nykiviä (11/37). Erityisen voimakkailla kallisteluilla Rehn painotti sanoja, kuten "kiemurtelijat", jolloin hän viittasi muihin ehdokkaisiin, jotka eivät ilmoita suoraan EU-kantaansa. Muista pään liikkeistä Rehn käytti eniten leuan tai pään nostelua ja pään taakse vetämistä. Näitä oli lähes puolessa puheenvuoroista (31/71). Rehn pudisti päätään 11 kertaa. Suurin osa pään pudistelusta (7/11) vaikutti hiukan ristiriitaiselta: pään pudistus sisälsi niin huolestuneisuutta kuin vakuutteluakin.

Rehn käytti käsiään lähes puolessa (29/71) puheenvuoroistaan, näistä melkein puolet (12/29) oli apologioita. Käsien käyttö muissa kuin apologiatilanteissa oli niukkaa, sillä yli puolessa puheenvuoroista Rehn käytti käsiään vain kerran (10/17) puheenvuorossa. Rehlin käsien liikkeet olivat kuitenkin vaihtelevia ja osa niistä oli voimakkaita. Eniten Rehn käytti jomman kumman käden nostamista, viittausta tai heilautusta (17 kertaa). Molempia käsiä Rehn nosteli tai levitteli lähes yhtä paljon (16). Erittäin painokkaiksi käden liikkeiksi nousivat pöytään napautukset, joita oli myös melko runsaasti (12). Muita vaihtelevia ja myös voimakkaita käsien liikkeitä Rehn käytti apologioiden yhteydessä. Rehlin käsien käytön funktioita olivat puhutun vahvistaminen ja kuvaileminen. Neljä käsien liikkeistä oli tahattomia: Rehn raapi nenänvarttaan, korjasi hiuksiaan ja bleiseriään (2). Kerran Rehn osoitti käsillä rintaansa sanomalla "nämä voimakkaat tunteet". Ahvenanmaan puolustuksesta ja Karjalasta puhuttaessa Rehn käytti käsiään monipuolisesti kuvailemaan, vahvistamaan sekä osoittamaan tunnetta:

".. meillä on siihen oikeus ja myöskin lentokoneisiin (heilauttaa kättä). Minusta on tärkeätä, että meillä on selkeä kuva siitä, kuinka Ahvenanmaata puolustetaan ja niin meillä onkin, sitten Karjala, tässä on hyvä että on keskustelu ja uskon, että me olemme pääsemässä nyt semmoiseen hyvään tasapainoon nostalgian ja realismin välillä (pitää kädellä kiinni toisen käden peukalosta), koska hyvin monella on nämä voimakkaat tunteet (nostaa molemmat kädet rinnalle), tiedän itse minä asun Porkkalan alueella, josta mieheni joutui lähtemään pika pikaa, kun, kun Neuvostoliitto otti tämän haltuunsa, silloinhan ei tiedetty, että se saadaan niin paljon aikaisemmin, yhdentoista vuoden perästä, eikä viiden kymmenen, niin kuin oli ajateltu ja tiedän täsmälleen, mitkä nostalgiat olivat silloin ja toivomukset nopeasti saada takaisin, Karjala on ollut poissa meidän hallustamme melkein viisikymmentä vuotta, on tärkeätä, että me punnitsemme plussia ja miinuksia (lyö rytmittäen kämmensyrjällä pöytään), mitä me voitamme, mitä me menetämme, mikä on muun muassa turvallisuusaspekti, kun Pieterin hyvin väkirikas alue (heilauttaa oik kättä eteen) tulee aivan sinne nurkan taakse, kaikki nämä asiat on punnittava..."

Rehnin asentojen muutokset vaihtelivat pienestä heijaamisesta voimakkaiksi taakse päin nojaamisiksi tai kallistuksiksi. Voimakkaiden asennonmuutosten takana oli halu korostaa ja vahvistaa puhuttua. Yhteensä asentojen vaihteluja oli Rehnin puheenvuoroissa yli puolessa (41/71), näistä 15 oli apologioita. Yleisintä Rehnille oli heijaaminen puolelta toiselle (33/71), Heijaamiset olivat melko pieniä. Astetta vahvempia olivat kallistukset (14/71). Asennon korjauksia takaa vauhtia eteen hakien Rehn teki 16 puheenvuorossa. Eteen päin työntymisiä tai eteen päin nojaamisia oli yhdessätoista puheenvuorossa ja voimakkaiksi katsottuja asennon korjauksia, kuten taakse vetäytyminen ja taakse nojaaminen oli 16 puheenvuorossa.

MTV3:n -tentissä Rehn ja Ahtisaari oli studiossa sijoitettu istumaan viistosti vierekkäin, kasvot puoliprofiilissa kohti haastattelihoita. Kun ehdokkaita näytettiin yksittäin Ahtisaari oli kuvassa suoraan kameraan ja Rehn puoliprofiilissa kameraan nähden. Kuten Nuolijärvi (1994) tutkimuksessaan osoitti, ulkoiset puitteet rajasivat näin ehdokkaiden mahdollisuutta vuorovaikutukseen toistensa kanssa. Kuvakoot vaihtelivat puolilähikuvista yleiskuviin. Nonverbaalista viestintää koodattiin MTV3:n -tentissä ehdokkaiden puheenvuorojen aikana, jolloin he näkyivät kuvassa. Ahtisaaren nonverbaalista viestintää koodattiin 33 puheenvuorossa, Rehnin 35 puheenvuorossa.

Elisabeth Rehnin nonverbaalinen viestintä oli myös MTV3:n vaalitentissä runsasta. Hän käytti kaikkia koodattuja nonverbaalisen viestinnän keinoja lähes kahdessa kolmasosassa puheenvuoroistaan (21/35). Näistä apologioita oli 6, uskottavia puheenvuoroja 5 ja apologioiden sekä uskottavien puheenvuorojen yhdistelmiä 5.

Rehnin katse oli suurimmassa osassa puheenvuoroja suunnattu suoraan haastattelijoihin. Tämän lisäksi katseen suunnaksi tuli etenkin miettimis- ja pohtimistilanteissa alaviisto tai katse eteen. Rehnille oli lisäksi tyypillistä silmien vilkuilu puolelta toiselle. Rehn katsoi tai vilkuili Ahtisaaren haastattelun aikana selkeästi vain muutaman kerran. Rehnin katseen funktioksi muodostui interpersonaalisten suhteiden määrittäminen sekä häiriötekijöiden poistaminen.

Rehnin kasvojen ilmeistä vallitsevin oli joko hymyn tai hymynkareen tai molempien yhtäaikainen käyttö. Hän hymyili tai käytti hymynkareta lähes jokaisessa puheenvuorossaan (32/35). Muita kasvojen ilmeitä Rehnillä olivat kulmien nostaminen (3

kertaa) ja kulmien kurtistaminen (4). Kulmien nostelulla Rehn korosti omia arvojaan, painotti saavutettuja tuloksia sekä antoi tukensa EU-neuvottelijoille "luotan niin täysin". Kulmia kurtistamalla Rehn korosti pohtivansa tai miettivänsä.

Rehnin pää eli jokaisessa puheenvuorossa. Eniten Rehn käytti nyökyttelyä (35/35) ja pään kallistelua (24/35). Seuraavaksi eniten Rehn pään liikkeistä koodattiin pään taakse vetämistä (12/35) tai taakse kallistusta (12/35). Päätään Rehn pudisti muutaman kerran vahvistaen kieltoa.

Rehn käytti käsiään lähes kahdessa kolmasosassa (21/35) puheenvuoroistaan. Rehn käytti käsiään puolessa (10/21) puheenvuoroista vain kerran, lopuissa kahdesta neljään kertaa puheenvuoron aikana. Rehn käsien käyttö oli myös vaihtelevaa. Eniten Rehn käytti viittaamista jommalla kummalla kädellä eteen (13 kertaa) tai molempien käsien nostamista eteen sormet harallaan (9). Vaihtelevuus käsien käytössä ilmeni erilaisten käsien liikkeiden käyttönä. Niitä koodattiin 14 ja osa niistä oli voimakkaita. Muita käden liikkeitä Rehn käytti kaikkia apologioissa, uskottavissa puheenvuoroissa tai molempien yhdistelmissä.

Rehnin asennot vaihtelivat runsaasti tentin aikana. Yhteensä asennon muutoksia kirjattiin lähes kaikissa (29/35) puheenvuorossa. Asentojen muutosten määrä puheenvuorossa vaihteli yhdestä viiteen. Suurimassa osassa puheenvuoroista Rehn vaihteli asentoja vain kerran (10/29) tai kahdesti (12/29). Eniten Rehn käytti asennon muutoksissa heijaamista (21/29), astetta vahvempia kallistuksia (10/29) tai vetäytyi taakse (12/29). Asennon korjauksia oli kuudessa puheenvuorossa.

Martti Ahtisaaren nonverbaalinen viestintä oli MTV3:n vaalitentissä säästeliästä. Hän käytti kaikkia koodattuja nonverbaalisen viestinnän keinoja vain kuudessa (6/33) puheenvuorossa. Yhteistä näille puheenvuoroille oli, että ne olivat joko apologioita (3/6), uskottavia puheenvuoroja (2/6) tai molempien yhdistelmä (1).

Ahtisaaren katseen suunta vaihteli tentissä haastattelijoihin, Rehniin, alas eteen tai suoraan eteen. Mitä painavampi sanottava oli sitä tiukemmaksi ja tuijottavammaksi katse muuttui. Alasluodun katseen aikana Ahtisaari yleensä mietti tai pohti. Ahtisaari katsoi Rehniin neljässätoista puheenvuorossa, osassa lukuisia kertoja. Rehniin luodut katseet

olivat lyhyitä vilkaisuja, joihin liittyi pään kääntö joko reilusti Rehniin päin tai vasempaan etuviistoon, jolloin katsekontakti ei ollut suora. Myös asennoissa tapahtui Rehniin vilkuilujen aikana kiertoliikettä. Ahtisaaren katseen funktioiksi tulivat interaktion säännöstely sekä häiriötekijöiden poistaminen.

Ahtisaaren käytti kasvojen ilmeistä eniten hymyä tai hymynkartta (16/33). Hymyn käyttö lisääntyi erityisesti apologioissa (9/11), mutta myös uskottavista puheenvuoroista puolessa (6/12) Ahtisaari joko hymyili tai käytti hymynkareta. Ahtisaaren pää eli jokaisessa puheenvuorossa. Selvästi eniten Ahtisaari käytti nyökkäämistä eri muodoissa. Ahtisaari nyökkäili tai nyökytti 10 puheenvuorossa. Ahtisaari käytti nyökkäämistä myös painottamaan (11) ja rytmittämään (4) puhuttua tai molempia yhtä aikaa (3). Muita pään liikkeitä olivat pään kallistukset (4), joista kaksi oli voimakkaita puolelta toiselle kallistuksia sekä pään pudistukset (3). Päätä pudistamalla Ahtisaari vahvisti kieltoa.

Ahtisaari käytti käsiään 10 puheenvuorossa. Yhtä puheenvuoroa lukuun ottamatta kyse oli joko apologioista (3), uskottavista puheenvuoroista (2) tai molempien yhdistelmästä. Käsien käyttö oli niukkaa, sillä yli puolessa (6/10) Ahtisaari käytti käsiään vain kerran. Eniten Ahtisaari virittyi käsien käyttöön esittäessään Rehnille kysymyksen kovasta talouspolitiikasta. Ahtisaari nosti sormen pystyyn kysyessään toimittajilta lupaa esittää Rehnille kysymyksen ja nosteli käsiä peukalot pystyssä pöydältä viisi kertaa kysymyksen aikana. Tässä ja muissa Ahtisaaren käsien käytössä oli kyse puhutun vahvistamisesta. Käsien liikkeistä Ahtisaari käytti eniten käsien levittämistä.

Ahtisaaren asennon vaihtelut olivat niukkoja, sillä hän nojasi lähes koko haastattelun ajan pöydällä oleviin käsiinsä. Asennon korjausten lisäksi Ahtisaari heijasi hienoisesti puolelta toiselle 12 puheenvuorossa ja kiertyi Rehniin päin yhdessä katseen kanssa. Muita asennossa havaittuja muutoksia olivat nykiminen (4) ja olkapäiden nostelu (2).

Tiivistäen tuloksista: Presidenttiehdokkaiden nonverbaalinen viestintä erosi selvästi toisistaan. Ahtisaaren viestintä oli säästeliäämpää kuin Rehnin. Rehnin nonverbaalinen viestintä oli kokonaisvaltaista ja runsasta. Molempien nonverbaalinen viestintä lisääntyi, kun he joutuivat puolustautumaan. Toinen nonverbaalisen viestinnän lisääntymisen ja voimistumisen syy olivat ehdokkaiden tärkeiksi kokemat asia-aiheet. Nonverbaalisella viestinnällä kumpikin ehdokas halusi ennen kaikkea vahvistaa puhuttua.

Ahtisaari luotti ennen kaikkea katseen sekä pään käytön voimaan. Ahtisaari käytti katsetta sekä rytmittämään että painottamaan puhuttua. Mitä painavammin Ahtisaari halusi sanansa kohdentaa, sitä tiukemmaksi ja tuijottavammaksi katse muuttui ja sitä voimakkaammaksi ja rytmikkäämmäksi nyökkäilyt muuttuivat. Ahtisaari ilmehti kasvoillaan vähän. Neutraalin ilmeen lisäksi Ahtisaari käytti hymyä tai hymynkareta. Ahtisaaren käsien käyttö oli säästeliästä ja asentojenkin muutokset olivat pieniä ja hillittyjä.

Rehn nonverbaaliselle viestinnälle oli ominaista kokonaisvaltaisuus, vaihtelevuus ja paikoin voimakkuus. Voimakkuuteen, vaihtelevuuteen ja määrään vaikuttivat tärkeät asia-aiheet sekä apologiat. Tällöin muutokset näkyivät lisääntyneinä tai vahvistuneina pään ja käsien liikkeinä sekä asentojen muutoksina. Rehnin kasvojen ilmeistä hallitsevin oli hymyn tai hymynkareen käyttö.

5.4.2 Nonverbaalinen viestintä ja apologiat

Ahtisaari käytti viihdeohjelmassa kaikkia nonverbaalisen viestinnän puolessa (9/16) apologioistaan. Eniten nonverbaalisen viestinnän muutoksia oli syyttömäksi julistautumistilanteissa, joita apologioista oli myös eniten (6/16). Lähes kaikissa (5/6) Ahtisaari käytti hyödykseen katsetta, kasvojen ilmeitä, pään liikkeitä, käsiä sekä vaihteli asentojaan, kaikkia saman apologian aikana.

Ahtisaaren katseet olivat syyttömäksi julistautumistilanteissa painokkaita ja tiukkoja. Tiukan vaikutelman synnytti tiivis tuijottava katsekontakti haastattelijaan. Syyttömäksi julistautumistilanteisiin liittyi myös joko hymynkareta tai hymyä. Hymyn käyttö liittyi joko huumoriin puheenvuorossa tai hämillään olon peittelyyn. Hymynkareella myös nostettiin kiperässä tilanteessa esiin jokin myönteinen asia. Näin esimerkiksi silloin, kun Ahtisaari korosti vaimonsa läsnäolon tärkeyttä Namibia-operaatiossa. Päänliikkeet olivat samankaltaisia kuin muissakin puheenvuoroissa. Ahtisaari nyökytteli ja kallisteli päätään rytmittäen ja tavoitteena oli tukea puhuttua. Käsiä Ahtisaari käytti syyttömäksi julistautumisessa vähintään kerran puheenvuoron aikana. Yhteistä kaikille oli puhutun vahvistaminen. Asennoissa tapahtui hienoista muutosta melkein kaikissa syyttömäksi julistautumistilanteissa. Yleisin muutos oli asennon korjaus.

Ahtisaaren nonverbaalinen viestintä oli oikeuttamisessa lähes yhtä monipuolista kuin syyttömäksi julistautumisessa mutta selittämisessä Ahtisaari tukeutui vain katseen, ilmeiden ja pään liikkeiden voimaan. Selittämistilanteista Ahtisaaren viestintä oli voimakkainta, kun hän puolusti runsasta matkustamistaan. Voimakkuutta ja painokkuutta lisättiin pään liikkeillä (nyökkäily, kallistaminen) ja nojautumalla eteen päin. Alun hymy vaihtui nopeasti vakavaan ilmeeseen:

“No mä (naurahtaa) luulen, että ehkä, ehkä näin moni ajattelee, mutta jos lähtee siitä, että kuinka paljon esimerkiksi meikäläinen on joutunut vuosien varrella matkustelemaan, niin yhtään matkaa en tee, jos niitä ei oo aivan välttämätöntä tehdä. (pudistaa päätään) Kyl mä mieluummin olisin kotonani vaimoni kanssa kun, kun lähtisin maailmalle ja siks toiseen, mitä noihin matkoihin tulee, joita tuossa kirjassa mainitaan (kallistaa kirjoihin päin), niistä, niistä päätöksiä minä en ole koskaan itse tehnyt, semmonen ei UM:ssä ole mahdollista (pudistaa päätä), sen mä voin vakuuttaa kaikille kansalaisille.”

Muiden apologioiden nonverbaalinen viestintä oli säästeliästä ja samankaltaista kuin muissakin puheenvuoroissa. Eriyttämisessä sen sijaan kyse oli huumorin käytöstä. Huumoria Ahtisaari vahvisti hymyllä, nyökkäyksillä, pään kallisteluilla ja nostelemalla käsiään.

Elisabeth Rehnin nonverbaalinen viestintä oli runsasta syytöstilanteissa. Rehn käytti kaikkia koodattuja nonverbaalisen viestinnän keinoja lähes kaikissa (12/16) apologioissa. Apologioista talk show -ohjelmassa eniten oli syyttömäksi julistautumisia (5), maineen puhdistamista (4) ja selittämistä (4).

Rehnin katseen suunta oli kaikissa syyttömäksi julistautumistilanteissa vaihteleva. Kasvojen ilmeet vaihtelivat naurahduksesta, hymynkareeseen, hymyyn sekä kulmien kurtisteluun ja nosteluun. Kulmien kurtistelussa oli kyse miettimisestä tai huolestuneisuudesta. Pään ja käsien liikkeet olivat joko voimakkaita tai erittäin voimakkaita. Myös asentojen vaihteluita oli runsaasti ja osa niistäkin oli voimakkaita.

Etenkin Ahvenanmaan puolustus viritti Rehniä käsien käyttöön ja asentojen muutoksiin:

“...Mutta sitten, sitten on tapahtunut hyvin paljon muuta, myönteistä, on muodostettu itämeren neuvosto, on erilaisia yhteistyöhankkeita, joissa todellakin tehdään hyvin paljon yhteistyötä (nostaa käsiä sormet harallaan eteen ylös ja alas) ja minä uskallan kyllä väittää, että vaakakuppi kuitenkin on enemmän diplomatian puolella (kädet edessä peukalot ylhäällä, vie oikealle ja vasemmalla kädellä supistaa sormia “vaakakupiksi”), kun puhtaasti sotilasstrateginen, joten jos me nyt muuttaisimme Ahvenanmaan statusta (sormenpäät yhteen, kädet ristiin leuan alle), niin silloin todellakin ihmeteltäisiin ulkomaailmassa, mitä Suomi on suunnittelemassa (nojaa ristissä oleviin käsiin, kyynärpäät pöydällä), mitä uhkaa me todellakin nyt pelkäämme (avaa käsiä nyrkistä) ja se voisi olla diplomaattisesti todellakin hankalaa (paina kädet alas), ehdokas Väyrynen tässä puhui siitä, että pitäisi laatia suunnitelmat, kyllähän meillä on Ahvenanmaan puolustamissuunnitelmat, mutta tietenkin edesauttaisi, jos voisi olla jonkinlaista valmistelutyötä myöskin siellä paikanpäällä.”

Muista apologioista nonverbaalisen viestinnän muutoksia koodattiin eniten selittämisessä. Selittämisessä Rehnin katse oli pääosin suunnattu tiivistä haastattelijaan, viipyi pitkähköjä aikoja alaviistossa tai kävi Rehnille tyypilliseen tapaan eri puolilla. Kasvojen ilmeet vaihtelivat hymynkareesta kulmien kurtistukseen ja nosteluun. Myös Rehnin pää eli voimakkaasti selittämisessä. Rehn vahvasti puhuttua vetämällä päätä taakse, nyökyttämällä rytmittäen tai voimakkaasti sekä kallistamalla päätä, painamalla leukaa rintaan tai nojaamalla leukaa käsiin. Selittämistä Rehn vahvasti ennen kaikkea käsien liikkeillä ja asentojen muutoksilla. Esimerkiksi Hornet-hankinnoista puhuessaan käsien liikkeitä koodattiin yhdeksän ja asentojen muutoksia 12. Myös suhteet itään sekä oma ehdokasidentiteetti viritti Rehnin runsaaseen käsien käyttöön ja asentojen muutoksiin.

Maineen puhdistuksessa Rehn käytti eniten nonverbaalisen viestinnän keinoja puhuessaan EU:hun hakemisesta. Samassa puheenvuorossa hän arvosteli voimakkaasti muita kilpakumppaneita. Rehnin katse oli pitkään alasluotuna, mutta oli muuten samankaltainen kuin muissakin puheenvuoroissa. Ilmeistä hallitsevin oli hymy tai hymynkare. Pään liikkeet olivat melko voimakkaita, voimakkaita tai erittäin voimakkaita. Hän rytmitti puhuttua nyökyttämällä, kallisteli melko voimakkaasti tai voimakkaasti päätänsä sekä veti päätänsä taakse. Käsien käyttö oli runsasta ja myös erittäin (3/5) voimakasta. Erittäin voimakkaiksi käsien liikkeiksi katsottiin napautus sormilla pöytään, pyöräytys oikealla kädellä edessä sekä käsien nosto stop-merkiksi eteen. Asentojen muutokset vaihtelivat heijaamisesta ryhdistyksiin sekä taakse vetämisiin. Rehn kuvaili asennon ryhdistämisellä muun muassa muiden ehdokkaiden asennetta, joka vaikeuttaa neuvottelija ja "vetää maton alta" neuvottelijoilta.

Oikeuttamisessa Rehnin katseen suunta oli vaihteleva ja kasvojen ilmeitä olivat hymy tai hymynkare. Rehn vahvasti oikeuttamista myös pään liikkeillä, käsien käytöllä sekä asentojen muutoksilla, joista osa oli voimakkaita tai erittäin voimakkaita. Eriyttämisessä ja kieltämisessä nonverbaalinen viestintä oli hillittyä.

MTV3:n presidenttitentissä Ahtisaari käytti kaikkia koodattuja nonverbaalisen viestinnän keinoja vain neljässä apologiassa. Näitä olivat: maineen puhdistaminen (2), joista toinen arvioitiin myös uskottavaksi, selittäminen sekä erityistapauksena käsitelty syyttömäksi julistautuminen.

Ensimmäinen maineen puhdistaminen syntyi Rehnin väitteestä, että juuri vasemmistoenemmistöisissä kunnissa on tehty eniten sosiaalipuolen leikkauksia. Ahtisaari katsoi Rehniin neljä kertaa, muutoin Ahtisaari katsoi haastattelijoihin tai etualaviistoon. Rehniin katsominen näkyi myös kiertoliikkeenä asennoissa ja pään liikkeissä. Ahtisaari myös nyökytti päätä rytmittäen puhetta ja vahvasti eriyttämistä käsien levittelyllä ja sanomalla: "No tietysti täytyy vaan katsoa, että paljonko yleensä tässä viimeisen kolmen vuoden aikana on leikattu." Vaihtaessaan puheenaihetta leikkauksista Punaisen Ristin ideologiaan (henkistäminen), Ahtisaari käytti hymynkareta.

Toisessa, myös uskottavaksi arvioidussa maineen puhdistamisessa Ahtisaaren katseen käyttö oli suunnattu pääasiassa haastattelijoihin, ja ne olivat tiukkoja eli painokkaan tuijottavia. Katsetta Ahtisaari vahvisti vielä painokkailla ja voimakkaila nyökkäyksillä. Lisäksi Ahtisaari käytti hymyä tai hymynkareta vahvistamaan eriyttämistä siirtäessään tasa-arvosta puhuessaan huomion vaalikampanjan tilanteeseen: "Minusta on ollut yksi vaali ja toinen on tulossa." Samassa puheenvuorossa Ahtisaari vielä vahvisti eriyttämistä levittelemällä kahdesti käsiään, kun hän pyysi kansalaisia miettimään "mitä tuo tasa-arvo yhteiskunnassa merkitsee". Asennoissa tapahtui hienoista heijausta.

Selittämisessä kyse oli vasemmistoliiton ja vähemmistökommunistien siirtymisestä Ahtisaaren taakse, josta kiitollisuutta haastattelijat tiedustelivat. Ahtisaaren katseen suunta vaihteli haastatteliijoista Rehniin. Hymyä ja hymynkareta Ahtisaari käytti kolmesti ja tällöin oli kyse joko laajan kannattajajoukon luettelemisesta (pönkittää), kysymyksen esittämisestä Rehnille, jolloin asennoissa tapahtui kiertoa Rehniin päin tai kysymyksenasettelun arvostamisesta (eriyttäminen). Ahtisaari vahvisti arvostelua vielä levittelemällä käsiään.

Erytistapauksena käsitellyssä syytöstilanteessa Ahtisaaren katseen suunta oli vaihteleva. Tämän lisäksi Ahtisaari käytti tässä apologiaryppäessä sekä hymyä että hymynkareta. Hymynkareisiin liittyi kysymyksen asettelun arvostelua tai Rehnin tukemista. Hymyn voimaa Ahtisaari vahvisti vielä samaan aikaan levittelemällä käsiään. Hymyllä tai hymynkareella Ahtisaari halusi ilmeisesti lieventää syytöksiä. Ahtisaaren pää ja vartalo liikkuvat kiertoa Rehnistä haastattelijoihin ja eteen. Tämän lisäksi Ahtisaari käytti pään pudistusta vahvistamaan kieltoa.

Muissa apologioissa Ahtisaari luotti ennen kaikkea katseen ja pään käytön voimaan. Katseet olivat tarkkaan suunnattuja ja painokkaan tuijottavia. Katsetta Ahtisaari vahvisti vielä painokkailla ja voimakkailla nyökkäyksillä sekä käsien liikkeillä. Asentojen vaihtelut olivat pieniä. Tähän vaikutti ilmeisesti se, että Ahtisaari nojasi pöytään lähes koko tentin ajan. Muihin apologioihin liittyi myös lähes poikkeuksetta hymyä tai hymynkareen käyttöä. Esimerkiksi penäämisessä Ahtisaari tuki hymyllä ja hymynkareella pönkittämistä luetellessaan mahdollisia neuvonantajia ja kertoessaan kuinka laajasti hän keskustelee eri ihmisten kanssa. Hymyllä Ahtisaari ilmeisesti halusi myös vahvistaa välttelyä ja peitellä tivaamisesta syntyneitä syytöstilannetta.

Elisabeth Rehnillä apologioihin johtaneita syytöstilanteita oli MTV3:n tentissä 13 ja niistä lähes kaikissa (11/13) hän käytti kaikkia nonverbaalisen viestinnän keinoja. Apologioista seitsemän arvioitiin myös uskottaviksi.

Puolustautumisista eniten oli syyttömäksi julistautumisia (5/13) ja niistä jokaisessa Rehn käytti kaikkia koodattuja nonverbaalisen viestinnän piirteitä. Rehnin katse oli suunnattu pääasiassa haastattelijoihin ja osa katseista oli painokkaita. Kasvojen ilmeistä hallitsevin oli hymy tai hymynkare ja puhetta Rehn rytmitti nyökyttämällä. Käsien liikkeitä Rehn käytti kolmesta neljään ja niillä Rehn vahvisti puhuttua. Asentojen vaihtelut olivat hillittyjä. Rehnin nonverbaalinen viestintä vahvistui syyttömäksi julistautumisessa erityisesti, kun kyse oli Hornet-hankinnoista tai hänen oikeistolaisuudestaan. Erityistapauksena käsitelty Hornet-kiista viritti Rehnin voimakkaisiin liikkeisiin, vaikka määrältään nonverbaalisten havaintojen määrä puheenvuorottain ei eronnutkaan muista puheenvuoroista. Puolustautuessaan oikeistolaissytyksistä Rehn käytti niin päätään, käsiään kuin asentojen muutoksiakin vahvistamaan puhuttua:

“ Minusta sana oikeistolainen on väärä (vetää päätä hieman taakse kallistukseen). Öö, olen Porvarillisesti ajatteleva. Ja se on hyvin tärkeää, tehdä juuri tämä ero. Oikeistolainen - se kyllä viittaa johonkin ihan muuhun, koska kaikkihan tietävät, että minun liberaalit arvoni - tämä on muuten tyypillistä RKP:laisuutta, että voi olla nainen oikealta ja samalla juuri hyvin aktiivinen ihmisoikeuskysymyksissä, niissä kysymyksissä, jotka ovat todellakin liberaalien arvojen peruskysymyksiä. Ja olen hyvin onnellinen siitä (vetää hieman taakse), että tasa-arvoasioissa olen voinut tehdä hyvin paljon hyödyllistä työtä, vaikka sitä ei ole noteerattu (kallistaa päätä voimakkaasti vasemmalle, nojaa hieman aluksi eteen ja sitten kallistaa koko kehoa). Se on aika mielenkiintoista, jos puolustusministeri sanoo jotakin (vetäytyy taakse), niin silloin tulee otsikot (heilauttaa käsiä edessä kauhoen nyrkkiin). Jos tasa-arvoministeri on tehnyt hyvin paljon työtä (nostaa molempia käsiä sormet harallaan) edistääkseen tasa-arvoa, niin silloin ei välitetä (pudistaa hieman päätään, nostaa käden eteen stop-merkiksi).

Seuraavaksi eniten Rehn käytti puolustautumisessaan selittämistä (4/13). Näistä kolmessa Rehn käytti kaikkia nonverbaalisen viestinnän keinoja. Rehnin katse oli pääasiassa suunnattu haastattelijoihin tai etualaviistoon ja ilmeistä hallitsevin oli hymy tai hymynkare. Päätä Rehn käytti painottamaan tai rytmittämään puhuttua nyökyttämällä. Käsiä Rehn käytti kolmessa puheenvuorossa ja kaikissa kyse oli eriyttämisen vahvistamisesta ja uuden puolen tuomisesta puheenvuoroon. Asennon muutoksista heijaamista ja taakse päin vetämistä oli jokaisessa puheenvuorossa.

Rehn puhdisti mainettaan kahdesti MTV3:n tentissä. Toiseen maineen puhdistukseen ajoi Ahtisaaren suora kysymys. Tässä pitkähkössä maineen puhdistuspuheenvuorossa Rehnin katse oli suunnattu enimmäkseen haastattelijoihin, mutta myös Ahtisaareen. Puheenvuoroon liittyi myös hymyä ja hymynkareita. Hymy liittyi niin syytöksen esittäjää vastaan kohdistuneeseen kritiikkiin, uusiin faktoihin kuin vastuun siirtoonkin. Käsiä Rehn käytti muutaman kerran vahvistamaan puhuttua. Voimakkaalla kallistuksella ja asennon korjauksella Rehn osoitti arvostelua Ahtisaaren kysymykselle: ”Mielelläni vastaan, vaikka tämä olikin jonkun verran isku vyön alle.”

Penäämistä ja myötäilyn ja eriyttämisen yhdistelmää Rehn käytti MTV3:n tentissä kumpiakin. Myötäilyn ja eriyttämisen yhdistelmässä nonverbaalinen viestintä oli samankaltaista kuin muissakin puheenvuoroissa. Penäämisessä Rehn käytti lisäksi käsiään vahvistamaan pönkittämistä.

Tiivistettynä tuloksista: Ahtisaaren nonverbaalinen viestintä lisääntyi apologioissa molemmissa ohjelmissa. Yhteistä nonverbaalisen viestinnän lisääntymiselle oli puhutun ja erityisesti eriyttämisen vahvistaminen. Nonverbaalinen viestintä vahvistui etenkin katseen ja pään käytön osalta. Katse oli tiukempi ja tuijottavampi, nyökkäilyt painokkaampia ja hymyn käyttö lisääntyi. Hymyn lisääntyminen apologioissa tulkittiin haluksi pehmentää kritiikkiä mutta myös syytöstilanteesta syntyneeksi hämillään olon peittelyksi. Käsien käyttö lisääntyi, mutta laadultaan se oli samankaltaista kuin muissakin puheenvuoroissa. Asennoissa tapahtui hienoista muutosta, mutta suuriin asentojen muutoksiin syytökset eivät Ahtisaarta virittäneet.

Rehn käytti kaikkia nonverbaalisen viestinnän keinoja lähes kaikissa apologioissa. Runsauden lisäksi nonverbaalisten keinoille oli yhteistä monipuolistuminen ja

voimistuminen. Tämä näkyi etenkin käsien liikkeissä ja asennon muutoksina. Rehnin katseen suunta oli vaihteli runsaasti talk show -ohjelmassa, MTV3:n tentissä Rehnin katse oli rauhoittunut ja apologia näkyi painokkaampina katseina. Kasvojen ilmeistä hallitsevin oli hymy tai hymynkare sekä kulmien kurtistelu ja nostelu. Pään liikkeet olivat voimakkaita tai erittäin voimakkaita. Rehn nosti ja painoi leukaa, nyökkäili rytmittäen, kallisteli voimakkaasti, käänteli voimakkaasti. Pään liikkeillä myös kuvailtiin puhuttua. Käsien käyttö oli runsasta ja vaihtelevaa. MTV3:n tentissä käsien käytön muuttuminen näkyi erilaisten käsien liikkeiden käyttöön ottona. Asentojen muutokset vaihtelivat heijaisesta voimakkaaseen taakse nykimiseen, ryhdistämiseen ja eteen päin nojaamiseen.

5.4.3 Nonverbaalinen viestintä ja vuorovaikutuksellisuus

Illan päätteeksi Timo T.A. Mikkonen talk show -ohjelmassa ehdokkailla ei ollut muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vuorovaikutuksellisuutta ilmentävää nonverbaalista viestintää. Ahtisaari viittasi kädellä (sormella) kerran Timo T.A:han, kun kyse oli esitetystä kysymyksestä: ”Mitä tähän sun kysymyksees tulee.” Rehn puolestaan katsoi kameraan viidessä (5) puheenvuorossa. Lisäksi Rehnin nonverbaalinen viestintä muuttui, kun hän nimesi ehdokas Väyrysen ja muut ehdokkaat.

Eniten nonverbaalisen viestinnän muutoksia oli ulkomaalaislakia koskevassa puheenvuorossa, jossa Rehn nosti katseen kohti kattoa puhuessaan ”arvostamani ehdokas Väyrysestä” sekä heijasi monta kertaa nimetessään Väyrysen Ritari Rohkeaksi. Arvostellessaan muita ehdokkaita ”iilimadoiksi”, Rehn vahvasti puhuttua kuvailevalla käsien liikkeellä ”yrittävät saada otteen sieltä mistä saavat” ja napauttamalla pöytään ”enpäs sano kantaani niin selkeästi”. Puheenvuoroon liittyi lisäksi kallistelua sekä taakse nojaamista. Toisessa muista ehdokkaista voimakkaasti arvostelevassa puheenvuorossa Rehn vahvasti kritiikkiä päällä, käsillä ja asennon muutoksilla:

” Olen tässäkin ollut valtavan huolestunut (pudistaa hieman päätään ja rypistää kulmiaan), että muutamat presidenttiehdokkaat eivät nyt halua sanoa kantaansa laisinkaan, kiertelevät (pyöräyttää oikeaa kättä edessä) ja kaartelevat ja katsotaan nyt neuvottelujen tuloksia. Tietenkin me katsomme neuvottelujen tuloksia, mutta ainakin meidän tulee uskoa siihen (heijaa hieman taakse), että neuvottelut viedään menestyksekkäästi läpi. Kunnioitan enemmän niitä, jotka sanovat selkeästi ei, koska heillä sitten on kanta, joka on heidän kantansa. Mutta tämä kiemurtelu (vetää päätä taakse ja kallistaa päätä ja vartaloa oikealle), että voi pitää sekä kyllä- että ei-äänestäjät takanaan, se ei ole oikein rehellistä.”

MTV3:n presidenttitentissä molempien ehdokkaiden nonverbaalinen viestintä muuttui, kun he puhuivat toisistaan tai viittasivat toisiinsa. Nonverbaalinen viestintä oli ehdokkailla hyvin erilaista. Martti Ahtisaarella vuorovaikutus ilmeni eniten katseina ja pään sekä asentojen kiertoina Rehniin (14/33) ja ne olivat sidoksissa puhuttuun. Kuudessa puheenvuorossa viittaukset Rehniin ilmenivät vain nonverbaalisesta viestinnästä. Elisabeth Rehnillä vuorovaikutus Ahtisaareen (11/35) ilmeni monipuolisemmin: katseina, käsien liikkeinä, asennon muutoksina, joko yhdessä tai erikseen. Kolmessa vastauksessa viittaukset oli tulkittavissa vain nonverbaalisesta viestinnästä. Viittauksia muihin kuin vastaehdokkaaseen oli molemmilla niukasti.

Ahtisaari viittasi Rehniin nimeltä mainiten 7 kertaa ja kaksi kertaa viittaus Rehniin oli tulkittavissa muusta puheesta. Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta näissä kaikissa Ahtisaari myös katsoi tai vilkuili Rehniin. Katseiden suuntaamisella ja kierroilla Ahtisaari vahvisti puhuttua. Katseiden määrä vaihteli yhdestä kahdeksaan kertaan (1-8) puheenvuoron aikana. Vain tasa-arvosta puhuessaan Ahtisaari ei katsonut Rehniin, vaikka puhuikin useaan otteeseen me-muodossa tarkoittaessaan Rehniä ja itseään.

Kuudessa puheenvuorossa Ahtisaari katsoi tai vilkuili Rehniin, vaikka ei sanallisesti tätä nimennytkään. Kerran kyseessä oli maineen puhdistus, jossa Ahtisaari oli pakotettu puolustautumaan Rehnin aloitteesta ja katseet Rehniin olivat ikään kuin vastaus nonverbaalisesti Rehnille. Kahdesti Ahtisaari viittasi nonverbaalisella viestinnällä Rehniin hallituksen istuvana ministerinä, kerran osoittaakseen erimielisyyttä. Kahdessa muussa puheenvuorossa Ahtisaaren katseet Rehniin kierto- ja kääntöliikkeineen on tulkittu toisen huomioinniksi tai keskeytyksestä johtuvaksi.

Muita vuorovaikutuksellisuuteen viittaavia nonverbaalisen viestinnän keinoja Ahtisaari käytti 5 kertaa. Selvimmin vuorovaikutukseen pyrkiminen näkyi puheenvuoron pyytämisenä toimittajilta sormea nostamalla. Me-pronominin käyttöä Ahtisaari vahvisti kahdesti heijaamalla tai viittaamalla kädellä. Tämän lisäksi Ahtisaari vetosi kulkia kurtistamalla äänestäjiin "on syytä suomalaisten mieltä", kun kyse oli EU-jäsenyyden merkityksestä.

Rehnin viittaukset Ahtisaareen olivat pääasiassa epäsuoria ja kriittisiä viittauksia tämän ajamiin asioihin tai arvoihin. Tämä näkyi myös nonverbaalisessa viestinnässä. Rehn katsoi Ahtisaareen haastattelun aikana selkeästi viisi (5) kertaa. Katsetta hän vahvisti sanoen ”jota nähtävästi tarkoitat”, ”me kyllä sovimme keskenämme” tai nimeten ”en kommentoi Martti Ahtisaarta, niin kuin en koskaan lähtenyt kommentoimaan muita yhdeksää”. Katseen kohdistamisella Ahtisaareen Rehn myös osoitti olevansa eri mieltä kilpakumppaninsa kanssa, rajasi omaa ehdokasidentiteettiään tai vertasi omaa toimintaansa muihin omaksi edukseen. Rehn katsoi Ahtisaareen myös silloin, kun hän lisäsi uusia puolia suoraan Martti Ahtisaaren vastauksen perään. Katse vahvisti puheenvuoron hakemista ja interaktion ylläpitämistä.

Rehnin nonverbaalinen viestintä muuttui asentojen ja katseen osalta, kun hän joutui puolustamaan mainettaan Ahtisaaren pakottamana. Puolustaessaan omia ihanteitaan, Rehn vilkuili Ahtisaareen 5 kertaa ja katsoi tätä suoraan kerran. Tämän lisäksi Rehn kallisti voimakkaasti Ahtisaareen päin sekä korjasi asentoa sanoen: ”Mielelläni vastaan, vaikka tämä oli jonkin verran isku yön alle.” Katseella ja asennonmuutoksilla Rehn vahvisti arvosteluaan. Toisessa maineen puhdistustilanteessa Rehn mainitsi Ahtisaaren nimeltä, mutta ei kohdistanut katsetta Ahtisaareen. Sen sijaan Rehn tuijotti pohtien suoraan eteen ja vahvisti vielä nimeämistä nostamalla oikeaa kättä eteen ja kallistamalla hieman päätään: ”Mielestäni tässä ...Martti pitää hyvin paljon kiinni vanhan ajan holhousyhteiskunnasta, holhousvaltiosta.”

Katseen lisäksi Rehn viittasi Ahtisaareen kahdessa puheenvuorossa vain käsien liikkeillä ja kerran asennon muutoksilla. Molemmissa käsienkäyttötilanteissa Rehn vahvisti käsillä Ahtisaareen kohdistunutta kritiikkiä. Korjaamalla asentoa ja vetämällä itseään taakse Rehn arvosteli Ahtisaarta: ”No, minä en viitsi luetella niitä, joita olen tavannut. Taitaa niitäkin olla aikamoinen määrä.” Muihin kuin Ahtisaareen Rehn viittasi nonverbaalisilla keinoilla vain muutaman kerran.

Tiivistettynä tuloksista: Ahtisaaren ja Rehnin vuorovaikutuksellisuus ilmeni ohjelmissa eri tavoin. Ahtisaari lähes poikkeuksetta nimetessään Rehnin myös katsoi tai vilkuili Rehniin. Katseisiin liittyi myös pään kääntöä ja vartalon kiertoa. Vain tasa-arvopuheenvuorossa Ahtisaari ei katsonut Rehniin, vaikka useasti tähän me-pronominilla viittasikin. Näin Ahtisaari korosti oman ja Rehnin näkemyksen eroa tasa-arvosta. Vuorovaikutus Rehniin

ilmeni Ahtisaarella myös puheenvuoroissa, joissa hän ei Rehniä nimennytkään. Katseilla ja kiertoliikkeillä Ahtisaari viittasi Rehniin hallituksen edustajana, oli eri mieltä tai tuki Rehniä. Selkeimmin vuorovaikutus kuitenkin ilmeni puheenvuoron pyytämisenä toimittajilta ja lukuisina käsien liikkeinä Rehnille esitetyn kysymyksen yhteydessä. Talk show -ohjelmassa Ahtisaari ei juuri viitannut muihin ehdokkaisiin, joten muutoksia nonverbaalisessa viestinnässäkään ei ollut.

Rehnin vuorovaikutus ilmeni monipuolisemmin. Muutamassa vastauksessa viittaukset näkyivät vain nonverbaalisessa viestinnässä. Selkeitä katseita Ahtisaareen tai vilkuiluja oli vähän ja niillä Rehn vahvisti puhuttua tai osoitti olevansa eri mieltä Ahtisaaren kanssa. Kädet, kallistuksen ja asennon korjauksen Rehn otti käyttöön, kun hän oli pakotettu puolustautumaan Ahtisaaren aloitteesta. Näin Rehn vahvisti Ahtisaareen kohdistunutta arvostelua. Ahtisaaren nimeäminen vain etunimeltä sai nonverbaalisen viestinnän osalta etäännyttäviä piirteitä. Rehn ei kohdistanut katsetta Ahtisaareen, vaan osoitti erimielisyytensä nostamalla kättä ja kallistamalla sekä tuijottamalla eteen. Näin Rehn teki pesäeroa oman näkemyksensä ja Ahtisaaren näkemyksen välillä. Rehnin kriittisyys muita kilpakumppaneita kohtaan näkyi myös käsien käyttönä ja asennon muutoksina.

5.5 Uskottavuus

5.5.1 Mitä MTV3:n tentissä pidettiin uskottavana

Uskottavuuden arvioijista neljä ilmoitti kyselylomakkeiden perusteella äänestävänsä Rehniä, kolme Ahtisaarta ja kolme ei vielä ollut muodostanut kantaansa. Lisäksi lähes kaikki ilmoittivat muodostaneensa käsityksensä ehdokkaasta televisiosta, sanomalehdistä tai aikakauslehdistä. Vain yksi arvioijista oli käynyt Ahtisaaren vaalitulaisuudessa.

Uskottavuusarviossa uskottavaksi katsottiin ne puheenvuorot, jotka olivat pisteen (1) yli neutraalin eli nollan. Uskottavuusarvo +1 ylittyi tentissä 24 puheenvuorossa, ja ne jakaantuivat tasan ehdokkaiden kesken.

Aihealueittain uskottavuusarviot jakautuivat ehdokkaiden kesken hieman eri tavoin. Elisabeth Rehnin puheenvuorot katsottiin uskottaviksi, kun hän puhui talous- ja hallituspolitiikasta (5), EU:sta (2), ulko- ja turvallisuuspolitiikasta (4) ja siitä, kuinka hänen

ehdokkuutensa on ylittänyt kaikki puoluerajat. Martti Ahtisaaren puheenvuorot katsottiin uskottaviksi, kun hän puhui taloudesta (3), EU:sta (4), ulko- ja turvallisuuspolitiikasta (4) sekä tasa-arvosta laajana käsitteenä.

Rehnin uskottavat puheenvuorot pohjautuivat kahta poikkeusta lukuunottamatta hänen rooliinsa hallituksen jäsenenä tai vielä tarkennettuna puolustusministerinä. Poikkeuksia olivat äänestäjien rajaaminen sekä puheenvuoro taloudellisista neuvonantajista. Ahtisaari esiintyi puolestaan ehdokkaana kaikissa muissa puheenvuoroissa paitsi puhuessaan ulko- ja turvallisuuspolitiikasta. Tällöin hänen katsottiin esiintyvän virkamiehenä. Rehnin uskottavista puheenvuoroista suuri osa oli myös apologioita (7/12), Ahtisaarella vastaava luku oli kolme. Rehnin uskottavista apologioista kolme oli selittämistä, kaksi syyttömäksi julistautumista ja yksi penääminen ja yksi myötäilyn ja eriyttämisen yhdistelmä. Ahtisaari puhdisti mainettaan kahdesti ja yksi apologia oli penääminen.

Uskottaville EU:ta käsitelleille puheenvuoroille oli yhteistä se, että niissä ehdokkaat tavoittelivat erityisesti EU-kriittisten ääniä. Rehnillä näissä puheenvuoroissa korostui asiantuntijuus, mutta myös henkilökohtaiset ominaisuudet, Ahtisaarella puolestaan henkilökohtaiset ominaisuudet. EU-puheenvuoroissa Ahtisaari korosti ennen kaikkea omaa rehellisyyttään ja tiukkuuttaan, aktiivisuutta neuvotteluissa sekä elinkelpoisen maaseudun ja kansakunnan yhtenäisyyden tärkeyttä EU-asioissa. Haastattelijan kysymykseen, miten saat EU-kriittisten äänet Ahtisaari vastasi:

“Olemalla rehellinen ja pysy, pysymällä kannassani. Minusta on syytä suomalaisten mieltä sitä, mistä tässä Euroopan Unionin jäsenyydessä on kysymys. Se on vähän sama asia, kun, kun keskustellaan työehdoista työpaikoilla. Silloin palkansaajat ja työnantajat käyvät yhteen, neuvottelevat. Itse asiassa Euroopan Unionin kohdallahan on yksinkertaisesti kysymys tämän saman periaatteen laajentamisesta valtiona. Minusta on hyödyllistä, että olemme mukana keskustelemassa muitten hallitusten kanssa asioista, jotka tulevat koskettamaan meitä, ja parempi aina olla silloin vaikuttamassa myönteisesti tähän ratkaisuun sen sijaan, että joudumme sitten hyväksymään, mitä sieltä tulee.”

EU-kriittisten äänten saaminen sai Rehnin puolustautumaan selittämällä kaksi kertaa. Rehnin ominaisuuksista korostuivat: rehellisyys, kannassapysyminen, maalaisuus sekä sitoutuneisuus. Esimerkiksi kysymykseen, miten Rehn aikoo saada EU-kriittisten äänet hän puolustautui korostamalla omaa sitoutuneisuuttaan (pönkittää):” Minua on moitittu siitä, että olen kaikessa hallituksen kantojen takana. Ja on päivänselvää, että myöskin tässä olen hallituksen takana” ja kertomalla, kuinka hän itse on asunut pitkään “mitä suurimmassa määrin Jumalan selän takana”. Tämän lisäksi Rehn eriytti tuomalla uusia puolia esiin EU-hakemuksen jättämisestä.

EU-kriittisten äänestäjien tavoittelun lisäksi Rehn määrittäi muutakin kannattajajoukkoaan selittämällä. Rehn eriytti piikittelemällä Ahtisaarta: "Tässä lainaisin Martti Ahtisaaren ilmaisuja, että tietäisittepä vaan kuinka paljon pappeja ja pakanoita minun takanani on" ja pönkitti sanottavaansa luettelemalla kannattajiaan, jotka ovat "kaikista leireistä" tai kuinka hänen vaalituloksensa on "runsaat nelinkertainen pieneen puolueeseeni nähden, jota edustan eduskunnassa ja ministerinä". Puheenvuoronsa lopussa Rehn lisäsi kannattajajoukkoonsa vielä vasemmistoliiton kannattajat ja nuoret sekä "myöskin muut".

Uskottavissa taloutta käsitelleissä puheenvuoroissa ehdokkaiden näkemykset erosivat toisistaan selvästi, kun kyse oli hallituksen talouspoliittisista vaikutuksista ja talouden kohentamisesta. Ahtisaari katsoi hallituksen unohtaneen ihmisarvon ja syytti tästä epäsuorasti Rehniä. Ahtisaari vetosi myös politiikan moraalisiin, johon hänen mielestään kuuluu yksittäisestä ihmisestä huolehtiminen, ei niinkään kansantalouden mittareihin tuijottaminen. Ahtisaari siirsi vastauksessaan huomion myös yksittäisiin ihmisiin ja työttömiin, joiden elämässä pörssikurssien nousu "ei näy mitenkään". Rehn puolusti hallituksen talouspolitiikkaa julistautumalla syyttömäksi. Rehn kielsi syytöksen sanomalla: "Minä en ollenkaan puolusta" ja eriytti arvostelemalla Ahtisaarta: "Minä tuon vähän tosiasioita peliin, koska on hyvin helppo yleistää asioita, ilman että tuo todellisia esimerkkejä." Tämän lisäksi Rehn eriytti kertomalla tarkkoja lukuja ja totesi lopuksi: "Joten kun kaikkia on leikattu, niin kuitenkin juuri tämä sosiaalipuoli on pyrittä pitämään sen kaltaisena, että se on jopa ylittynyt."

Talouden kuntoon saattamiseksi Ahtisaari ehdotti investointeja ja etenkin yhteyksien parantamista Pietariin. Rehnin näkemys talouden kuntoon saattamisesta poikkesi täysin Ahtisaaren näkemyksestä. Rehn vertasi vastauksessaan valtion lisälainanottoa yksityistalouksien lainanottoon ja sanoi: "Jos jatkuvasti ottaa lisälainaa, se on joskus maksettava takaisin." Rehn ehdotti suurien investointien sijasta panostamista pieniin kohteisiin, joilla hänen mielestään on suurempi työllistävä vaikutus. Rehn myös piikitteli Ahtisaarta sanoen: "Olisi kyllä paljon enemmän saatava monipuolisuutta kuin vain muutama moottoritie sinne ja tänne."

Kolmas molempia koskenut talouteen liittynyt aihe olivat taloudelliset neuvonantajat. Molempien puheenvuorot olivat myös apologioita (penääminen). Rehn korosti puheenvuorossaan monien eri taloudellista katsantokantaa edustavien asiantuntijoiden

käyttöä, joita vertaamalla hän itse "siivilöi sen absoluuttisen totuuden." Ahtisaari korosti myös laajan keskustelun merkitystä.

Arvioijat pitivät Rehnin puheenvuoroja uskottavina lisäksi silloin, kun hän puhui nälän kokemisesta Suomessa sekä taloudesta ja työttömyydestä. Rehn myönsi nälän näkemisen suomalaisiksi todellisuudeksi (myötäilee), mutta määritteli sen uusavuttomuudeksi (eriyttää), joka on erityisesti suurkaupunkien ongelma. Rehn puhui myös taloudesta ja työttömyydestä myöntäen työttömyyden jälkijättöisyyden suhteessa talouden elpymiseen ja tarjosi toimenpiteitä, joilla työttömyyttä voitaisiin hoitaa.

Ulko- ja turvallisuuspoliittisia uskottavia puheenvuoroja kummallakin oli neljä. Molempien ehdokkaiden näkemyksiä pidettiin uskottavina, kun he puhuivat: Suomen mahdollisesta Naton rauhankumppanuudesta ja suhteista Venäjään, Suomen riippumattomuudesta Natosta - Hornet-hankinnoista huolimatta- sekä Venäjän ja Viron julistamisesta turvallisiksi maiksi. Yhteistä vastauksille oli, että ne korostivat Suomen itsenäistä ja aktiivista roolia. Yhteistä oli myös molempien ehdokkaiden asiantuntijuuden korostuminen.

Hornet-kauppojen yhdistämisessä Natoon molempien ehdokkaiden vastaukset olivat myös apologioita; Rehn julistautui syyttömäksi ja Ahtisaari puhdisti mainettaan. Ahtisaari halusi maineen puhdistuksella korostaa omaa "nykyaikaista ajattelutapaansa" vastakohtana toimittajille, jotka Ahtisaaren mukaan ajattelevat Kylmän Sodan aikaisin "itä-länsi -termein" (eriyttää). Ahtisaari lisäksi korosti yhdyntävää Eurooppaa, joka on lähdössä etsimään myös turvallisuuspoliittisesti "semmosta yleiseurooppalaista ratkaisua" (henkistää). Rehn julistautui syyttömäksi kieltämällä selkeän Nato-kytkennän. Rehn eriytti hyökkäämällä kysymyksen esittäjää vastaan ja toi uusia puolia keskusteluun. Piikkiä toimittajille Rehn totesi lopuksi: "Kyllä myöskin haluaisin korostaa sitä, että ei me nyt niin kauhean riippuvaisia ole Ruotsista ja Venäjästä tällä hetkellä, kun Migeillä ja Drakeneilla lennämme."

Ahtisaarta pidettiin uskottavana myös, kun hän puhui laajasta tasa-arvosta miehet-naiset asetelman sijasta. Tämä saattoi olla Ahtisaaren piikki tasa-arvoministerille.

Tasa-arvopuheenvuorossa Ahtisaari myös puhdisti mainettaan (apologia). Ahtisaari määritteli tasa-arvon laajaksi käsitteeksi (henkisti) ja vetosi puheessaan naisiin ja miehiin

(eriytti), joita hän kehotti miettimään “mikä meidän molempien tausta on, mitä me olemme tehneet näissä asioissa ja mitä tuo tasa-arvo yhteiskunnassa merkitsee” sekä toivoi kansalaisten saavan “mielikuvan meidän kummankin taustastamme”. Tämän lisäksi Ahtisaari eriytti siirtämällä huomion kampanjan ajankohtaan.” Mennään vaali kerrallaan. Minusta on yksi vaali ja toinen on tulossa.”

Arvioijajoukon mukaan vaalitentti ei vaikuttanut äänestyspäätökseen. Käsitykset ehdokkaista muuttuivat kuitenkin hieman. Ahtisaari oli aikaisempaan esiintymiseensä nähden perehtyneempi, vapautuneempi, varmempi ja lisäksi hänen nähtiin parantaneen esiintymistään. Rehnin katsottiin puhuneen enemmän asiaa ja vakiinnuttaneen asemansa. Vastaajajoukon mielestä Ahtisaari selvisi vaalitenttin kysymyksistä melko hyvin (6) ja Rehn hyvin (3) tai melko hyvin (5), muut katsoivat Ahtisaaren selvinneen kysymyksistä keskinkertaisesti (3) tai huonosti (1) ja kaksi arvioijaa piti Rehniä keskinkertaisena ja melko huonona. Televisioesiintymisestä Ahtisaari selviytyi keskinkertaisesti (5) tai melko hyvin (4), yksi arvioija katsoi hänen selvinneen hyvin. Rehnin tv-esiintyminen luokiteltiin hyväksi (5), melko hyväksi (3) tai keskinkertaiseksi (1).

Tiivistäen tuloksista: Aihealueittain uskottavuus-arviot eivät ehdokkaiden kesken poikenneet ratkaisevasti toisistaan. Poikkeuksen teki Ahtisaaren tasa-arvo puheenvuoro. Rehnin uskottavat puheenvuorot pohjautuivat lähes aina hänen rooliinsa hallituksen jäsenenä, tarkennettuna puolustusministerinä. Ahtisaari esiintyi puolestaan ehdokkaana ja muutaman kerran virkamiehenä. Yli puolet Rehnin uskottavista puheenvuoroista oli myös apologioita, Ahtisaarella vain kolme.

Uskottavissa puheenvuoroissa korostuivat sekä asiantuntijuus että ehdokkaiden henkilökohtaiset ominaisuudet. Molempien ehdokkaiden aktiivisuutta neuvotteluissa korostavat lausumat sekä Suomen itsenäistä roolia puolustavat puheenvuorot katsottiin myös uskottaviksi. Ahtisaaren uskottavuus kasvoi, kun hän puhui ihmisarvosta, Rehnin kun hän puhui työttömyyden passivoivuudesta ja uusavuttomuudesta. Myös eri näkemykset talouden hoidosta katsottiin uskottaviksi. Uskottavissa puheenvuoroissa ehdokkaat tavoittelivat myös mahdollisimman suurta äänestäjäkuntaa.

5.5.2. Nonverbaalinen viestintä ja uskottavuus

Elisabeth Rehnin nonverbaalinen viestintä oli MTV3:n vaalitentissä runsasta etenkin uskottavissa puheenvuoroissa. Hän käytti kaikkia koodattuja nonverbaalisen viestinnän keinoja melkein kaikissa puheenvuoroissaan (10/12). Yhteistä sekä uskottaville että apologioiden ja uskottavien puheenvuorojen yhdistelmille oli nonverbaalisen viestinnän samankaltaisuus.

Apologioita ja niiden nonverbaalista viestintää on tarkasteltu luvussa 5.4.2. Niiden yhteenvetona voidaan sanoa, että Rehnin katse oli suunnattu pääasiassa haastattelijoihin ja osa katseista oli painokkaita. Rehn ilmehti jokaisessa puheenvuorossa joko hymyilemällä tai käyttämällä hymynkareta. Rehn vahvisti puhuttua nyökyttämällä rytmittäen, kallisteli tai veti päätä taakse. Käsien liikkeillä ja asentojen muutoksilla Rehn vahvisti puhuttua ja liikkeet olivat sekä vaihtelevia että paikoin voimakkaita tai erittäin voimakkaita.

Viidessä pelkästään uskottavassa puheenvuorossa Rehnin nonverbaalinen viestintä ei muuttunut merkittävästi syytöstilanteiden viestinnästä. Rehnin katse oli pääasiassa kohdistettu haastattelijoihin. Jokaisessa uskottavassa puheenvuorossa Rehn myös joko hymyili tai käytti hymynkareta. Tämän lisäksi hän nosteli tai kurtisteli kulmiaan. Pään nyökyttelyillä Rehn rytmitti puhuttua, käänteli ja kallisteli päätä tai veti päätä taakse. Käsiä Rehn käytti vähintään kerran kussakin puheenvuorossa, enimmillään neljä kertaa. Käsien käytön funktio oli puhutun vahvistaminen. Asentojen muutoksia olivat: heijaus, asennon korjaukset, suoristamiset sekä taakse nojaukset.

Ahtisaaren puheenvuoroja, joissa apologiat ja uskottavat puheenvuorot (3) menivät päällekkäin, tarkasteltiin nonverbaalisen viestinnän osalta luvussa 5.4.2. Niiden yhteenvetona voidaan todeta, että Ahtisaaren katse oli suunnattu pääasiassa haastattelijoihin ja katseet olivat tiukkoja ja painokkaan tuijottavia. Katsetta Ahtisaari vahvisti painokkailla nyökkäyksillä. Jokaisessa Ahtisaari käytti myös hymyä tai hymynkareta, kuten muissakin syytöstilanteissa. Käsiä Ahtisaari käytti vain maineen puhdistustilanteissa. Asentojen muutokset olivat vähäisiä.

Pelkästään uskottavissa puheenvuoroissa vain kahdessa Ahtisaari käytti kaikkia koodattuja nonverbaalisen viestinnän keinoja. Kyse oli EU-kriittisten äänten saamisesta sekä ihmisarvosta talouden ahdingossa. Pohtiessaan tiukan taloudenhoidon vaikutuksia yksittäisen ihmisen elämään, Ahtisaaren katseen suunta oli vaihteleva ja tiukka. Tiukkuutta Ahtisaari lisäsi hienoisella kulmien kurtistuksella. Puhuttua hän vahvisti nyökyttäen painokkaasti ja rytmittäen. Ahtisaari vahvisti puhuttua myös käsien nostelulla sekä nostelemalla olkapäitään.

EU-kriittisten äänten saamista käsitelleessä puheenvuorossa Ahtisaaren katse oli suunnattu haastattelijoihin sekä etuviistoon. Hymyllä hän korosti omaa rehellisyyttään ja vetosi suomalaisiin, joiden on "syytä miettiä, mistä tässä EU-jäsenyydessä on kysymys". Puhetta Ahtisaari rytmitti nyökkäilemällä, kallistamalla ja vetämällä päätä hieman taakse. Käsillä Ahtisaari vahvisti vertausta. Asennossa tapahtui vain hienoista heijaamista. Muut uskottavat puheenvuorot eivät virittäneet Ahtisaarta nonverbaalisen viestinnän kokonaisvaltaiseen käyttöön.

Tiivistäen voidaan sanoa, että Rehnin nonverbaalisen viestinnän runsaus näkyi myös uskottavissa puheenvuoroissa. Hän käytti kaikkia koodattuja nonverbaalisen viestinnän keinoja melkein jokaisessa uskottavassa puheenvuorossaan. Yhteistä sekä uskottaville että apologioiden ja uskottavien puheenvuorojen yhdistelmille oli nonverbaalisen viestinnän samankaltaisuus ja runsaus. Rehnin katse oli uskottavissa puheenvuoroissa suunnattu haastattelijoihin ja oli paikoin painokasta. Rehn ilmehti jokaisessa uskottavassa puheenvuorossa joko käyttämällä hymyä tai hymynkareta. Lisäksi käytössä olivat kulmien kurtistaminen ja nostelu ja pään liikkeistä rytmittävä nyökyttely, kallistelu ja pään taakse vetäminen. Käsillä ja asennon vaihteluilla Rehn vahvisti puhuttua.

Ahtisaaren niukka nonverbaalinen viestintä näkyi uskottavissa puheenvuoroissa. Kaikkia nonverbaalisen viestinnän keinoja oli vain kolmessa uskottavassa puheenvuorossa, joista yksi oli apologia. Kaikissa korostuivat Ahtisaaren tärkeiksi kokemat tai kampanjoinnin kannalta keskeiset asia-aiheet: tasa-arvo, EU-kriittisten äänten saaminen sekä ihmisarvo. Yhteistä näiden puheenvuorojen nonverbaaliselle viestinnälle oli tiukka katse, rytmittävä ja painokas nyökytteleminen, hymyn tai hymynkareen käyttö ja käsillä vahvistaminen. Asennoissa ei tapahtunut merkitäviä muutoksia.

6 PÄÄTELMÄT

Vuoden 1994 presidentinvaalien loppusuoralle selvinneiden kahden presidenttiehdokkaan viestintätyylit olivat hyvin erilaisia. Elisabeth Rehnistä välittyi kuva monipuolisesti perustelevana puolustusministerinä, jonka arvomaailmasta nousivat esille presidentilliset ominaisuudet. Martti Ahtisaaresta sen sijaan muodostui kuva demariehdokkaana, jonka arvomaailman keskiöön nousi ihmisarvo.

Rehnin viestintätyylille oli ominaista kokonaisten ja monipuolisesti perusteltujen vastausten käyttö puolustautumistilanteissa. Rehnin vuorovaikutus katsojiin oli epäsuoraa. Rehn pyrki luomaan yhteyden itsensä ja katsojien välillä määrittelemällä ehdokasidentiteettiään. Tähän kuului myös erottautuminen, mikä näkyi kriittisyytenä muita kilpakumppaneita kohtaan. Rehnin nonverbaalinen viestintä oli kokonaisvaltaista, vaihtelevaa ja paikoin voimakasta. Apologiat, tärkeät asia-aiheet sekä uskottavat puheenvuorot voimistivat ja lisäsivät nonverbaalista viestintää. Erityisen tyyppillistä Rehnin nonverbaaliselle viestinnälle oli hymyn käyttö.

Ahtisaaren viestintätyylille oli ominaista kokonaisuun vastauksiin pyrkiminen ja epäsuora vuorovaikutus katsojiin, mikä näkyi ehdokasidentiteetin määrittelynä. Ahtisaaren nonverbaalinen viestintä oli niukkaa. Ahtisaari luotti ennen kaikkea katseen sekä pään käytön voimaan. Nonverbaalinen viestintä lisääntyi ja voimistui apologioissa ja tärkeissä asia-aiheissa. Ahtisaaren tyyli muuttui puolustautumisen ja vuorovaikutuksen osalta siirryttäessä ohjelmasta toiseen. MTV3:n tentissä Ahtisaaren puolustautumistaktikat monipuolistuivat ja vuorovaikutus sekä kriittisyys lisääntyivät.

Presidenttiehdokkaiden viestintätyyliä tarkasteltiin ohjelmatyypiltään kahdessa erilaisessa ohjelmassa: viihteellisissä Illan päätteeksi Timo T.A. Mikkonen -ohjelmissa sekä asiaohjelmaksi luokitellussa MTV3:n presidenttitentissä. Eri ohjelmatyyppien valintaa perusteltiin molempien keskeisellä roolilla. Vuoden 1994 presidentinvaaleja leimasi poliitikkoja kohtaan tunnettu epäluulo ja kriittisyys ja ehdokkaille jopa suositeltiin esiintymistä viihdeohjelmissa, missä he pystyisivät laveammin esittelemään kantojaan (Kanerva 1997; Ruonala 1999; Uimonen 1996). Ohjelmatyyppien erilaisuus näkyikin

erilaisena suhtautumisena ehdokkaihin. Molemmissa ohjelmissa kriittisyys perustui ennen kaikkea asia-aiheiden valintaan, mutta myös sukupuolella ja ennako-odotuksilla näytti olevan merkitystä. Ennako-odotukset näkyivät ennen kaikkea talk show -ohjelmissa.

Ehdokkaiden kohtelun ero talk show -ohjelmissa voi selittyä myönteisemmällä ja yhteistyöhaluisemmalla suhtautumisella naiseen. Ahtisaaren haastattelun aihevalinnat viittaavat sen sijaan toimittajan oletukseen Ahtisaaren suuremmasta todennäköisyydestä päästä vaalikampanjan toiselle kierrokselle. Haastattelujen tekoaikana ei vielä yleisesti uskottu, että Elisabeth Rehn pääsisi toiselle kierrokselle. Asetelmat vahvistavat Wibergin (1990) kritiikkiä, jonka mukaan tiedotusvälineet haluavat erotella voittajat häviäjistä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. MTV3:n vaalitentissä aihe-alueita käsiteltiin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa lukuunottamatta ehdokkaiden kesken tasapuolisesti. Tämä selittyy kandidaattien samanlaisella lähtöasetelmalla; molemmat olivat päässeet toiselle kierrokselle. Lukuisten, vain Rehnille esitettyjen puolustus- ja turvallisuuspoliittisten kysymysten määrä selittyy hänen asemallaan puolustusministerinä. Sen sijaan talouden nostaminen yhdeksi keskustelun suurimmista aiheista oli eduksi Ahtisaarelle. Ryvettyneisyys suomalaisessa sisäpolitiikassa koitui etenkin MTV3:n tentissä Rehnin tappioksi.

Ohjelmatyyppien erilaisuuden vuoksi myös vuorovaikutuksellisuus ohjelmissa oli erilaista. Timo T.A. Mikkosen talk show -ohjelmia sävytti jutustelunomaisuus ja ehdokkaat pääsivät laveasti puhumaan kulloinkin käsitellystä aiheesta. Ohjelmille oli myös yhteistä samanmielisyyden tavoittelu. Tämä korostui etenkin Rehnin haastattelussa lukuisina välittöminä päällepuhumistilanteina ja se teki Rehnin haastattelusta huomattavasti Ahtisaaren haastattelua tiiviimmän. Rehnin haastattelun tiiviys voi johtua erilaisesta keskustelukulttuurista, kun kyse on naisesta tai miehestä tai Rehnin haastatteluhetkellä olleesta alhaisesta kannatuksesta, mikä ei kiristänyt ilmapiiriä. Toisaalta päällepuhuminen voi viestiä kiinnostuksesta kulloinkin käsitellyyn aiheeseen tai yleensä kiinnostuksesta keskustella. MTV3:n vaalitentti oli luonteeltaan tiukan kaavamainen ja keskustelua ohjasivat toimittajat. Tämä näkyi myös lyhyempinä puheenvuoroina.

Viihdeohjelmien ja vaalitenttien erilaisuus näkyi myös apologioiden lisääntymisenä vaalitentissä. Ohjelmien vertailtavuutta vaikeuttaa kuitenkin se, että ne oli tehty vaalikampanjan eri vaiheissa. MTV3:n vaalitentissä apologioita oli Rehnillä 35 %

vastauksista ja Ahtisaarella 28,9 % ja Illan päätteeksi Timo T.A. Mikkonen -ohjelmissa Rehnillä 17,8 % ja Ahtisaarella 17,2 % puheenvuoroista. Tämä tulos on epäsymmetrinen Ruonalan (1999) havaintojen kanssa, joiden mukaan Illan päätteeksi Timo T.A. Mikkonen -ohjelmassa kaikki Rehnille esitetyt kysymykset olivat yhteistyöhaluisia ja Ahtisaarelle osoitetuista kysymyksistä noin puolet sisälsi kilpailevia piirteitä. Tulos kuitenkin selittyy Timo T.A. Mikkosen kysymysten epäselvyydellä. Hänen puheenvuoroistaan vain osa oli tulkittavissa selviksi kysymyksiksi, osa oli kannanottoja, päättelyjä, vihjauksia tai vain puolikkaita kysymyksiä. Lisäksi apologioiden määrä ei suoraan selittänyt kysymysten laadulla, vaan apologian käyttöön pakottava vihjauskin sai ehdokkaan puolustuskannalle. Näin ollen apologia oli välillä tulkittava vain vastauksesta; ehdokas oli pakotettu puolustautumaan, vaikka ilmeistä syyttävää kysymystä ei esitettykään.

Apologia-analyysi osoitti, että ehdokkailla oli selviä pyrkimyksiä käyttää puolustautuessaan apologiatekniikoiden yhdistelmiä. Vain muutamassa vastauksessa puolustauduttiin vain yhdellä tekniikalla. Ehdokkaat pyrkivät näin muodostamaan puheenvuoroistaan kokonaisuuksia, joissa asiaa tarkasteltiin monelta puolelta. Yhdistelmätekniikan käyttö apologioissa poikkesi selvästi Heikkisen (1989) tuloksista. Hänen mukaansa vuoden 1988 presidentinvaalien television vaalitentteissä ehdokkaat eivät käyttäneet apologia-olottuvuuksien yhdistelmiä. Tulosten erilaisuus voi johtua ehdokkaiden henkilökohtaisista eroista, sillä esimerkiksi Mauno Koivisto osasi väistelytaidon. Toisaalta television vallan vahvistuttua myös ehdokkaat ovat sopeutuneet television nopeahkoon tempoon ja mukauttavat viestintäänsä entistä tehokkaammin television vaatimusten mukaisiksi. Tulosten ero voi selittyä myös analyysimenetelmällä. Tässä tutkielmassa puheenvuorot pilkottiin pieniin osiin ja jokaista osaa tarkasteltiin "suurennuslasilla", jolloin pieninkin vihjaus tekniikan muutoksesta kirjattiin ylös.

Ehdokkaiden apologioiden määrä ei kummassakaan ohjelmassa poikennut ratkaisevasti toisistaan. Ryvettyneisyys päivän politiikassa näkyi sen sijaan rooleissa, joiden perusteella ehdokkaita syyllistettiin; ne erosivat Rehnin ja Ahtisaaren kohdalla selvästi toisistaan. Ahtisaaren puolustautuminen tapahtui lähes aina ehdokkaana, kun taas Rehnin apologioista suurin osa perustui hänen rooliinsa joko puolustusministerinä tai yleensä hallitusvastuussa olevana ministerinä. Voisi siis olettaa että ehdokas, jolla ei ole sisäpolitiikasta muotoutuneita rooli-odotuksia tai toimenkuvia, menestyisi paremmin presidentinvaaleissa. Näin ei välttämättä kuitenkaan ole. Roolittomuus millään saralla voi

olla myös osoitus asiantuntijattomuudesta ja vähäisestä tietopohjasta. Ahtisaarta nimen omaan moitittiin ensimmäisellä kierroksella suomalaisen sisäpolitiikan liian vähäisestä tietämyksestä ja erityisesti huonosta talousasioiden hallinnasta.

Roolittomuus tai "ryvettymättömyys" näkyi erityisesti apologiatekniikoiden erilaisena käyttönä. Suurin ero ohjelmatyyppien välillä löytyi Ahtisaaren eriyttämistavoista ja niiden muutoksista. Tämä voi selittyä ohjelmatyypillä ja ajankohdalla. Voidaan esimerkiksi ajatella, että viihdeohjelmissa runsas perusteleminen ei olisi tarpeellista. Toisaalta eriyttämisen niukkuus Ahtisaaren kohdalla vahvistaa käsityksiä asiantuntemattomuudesta presidentinvaalien ensimmäisellä kierroksella. Toisella kierroksella Ahtisaaren katsottiin yleisesti parantaneen esiintymistään. Apologia-analyysin perusteella Ahtisaaren menestymistä voidaan selittää apologia-strategioiden monipuolistumisella.

Tulokset kertovat selkeästi Rehnin ja Ahtisaaren erilaisesta apologiastrategioiden käytöstä, mutta myös apologiastrategioiden monipuolisen käytön tärkeydestä. Mitä monipuolisemmin ehdokas perustelee sitä todennäköisempää hänen on menestyä vaaleissa. Tulosten vertailtavuus vain kahden ja näin erilaisen ohjelman kesken ei anna kuitenkaan täyttä oikeutta kummankaan puolustautumiselle. Apologioiden käyttö on kuitenkin osoitus kriittisestä suhtautumisesta ehdokkaaseen ja se, miten ehdokas puolustautuu, vaikuttaa hänestä tehtäviin tulkintoihin. Toisaalta ehdokkaat ajetaan nurkkaan haastattelijoiden toimesta ja keskeisiä ovat aihealueiden valinnat, jotka ajavat ehdokkaat rooleihin. Haastattelijoilla ja tenttaajilla on näin valta ohjata ehdokkaita eri rooleihin.

Nonverbaalisen viestinnän analyysi paljasti kummankin ehdokkaan hyvin erilaisen viestintätyylin. Ahtisaaren viestintä oli niukempaa kuin Rehnin, jonka nonverbaalinen viestintä oli kokonaisvaltaista ja runsasta. Molempien nonverbaalinen viestintä lisääntyi apologioissa. Toinen nonverbaalisen viestinnän lisääntymisen ja voimistumisen syy olivat ehdokkaiden tärkeiksi kokemat asia-aiheet. Yhteistä nonverbaalisen viestinnän piirteiden ilmenemiselle oli myös se, että niillä pyrittiin ensisijaisesti vahvistamaan puhuttua.

Välittömyyden viitekehys sopi vain jossakin määrin presidenttiehdokkaiden nonverbaalisen viestintätyylin arviointiin. Rehnin viestintätyyli oli kuitenkin nonverbaalisilta piirteiltään lähempänä välitöntä kuin Ahtisaaren. Tähän vaikutti ennen kaikkea Rehnin runsas hymyn käyttö (vrt esim. Hellweg ym 1992). Rehnin ajoittain voimakkaat eleet, liikkeet ja asennot eivät sen sijaan tue välittömyyttä, visuaalisuutta kylläkin. Muutoinkin välittömyyttä ilmentävä viestintä Richmondin ym. (1991) määrittelemänä ei sovellu sellaisenaan televisioituun presidenttiehdokkaiden viestinnän arvioimiseen. Presidenttiehdokkailta Suomen arvovaltaisimpana henkilönä odotetaan ilmeisesti jotakin muuta kuin välittömyyttä. Lisäksi politiikka on konfliktien selvittelyä, jossa välittömyys saattaisi kääntyä jopa ehdokasta itseään vastaan.

Välittömyyden tunnun tavoittelu ei vuorovaikutuksellisuudenkaan osalta näytä liittyvän presidenttaviestintään. Yleisön puhuttelu oli molemmissa ohjelmissa erittäin vähäistä. Ehdokkaat ilmeisesti pitivät sitä vaikeana tai katsoivat, että yleisön puhuttelemineen on toimittajien tehtävä (ks. esim. Ruonala 1998). Me-pronominiaakin ehdokkaat käyttivät lähinnä viitatessaan Suomeen valtiona. Me-muodoilla ei siis pyritty lisäämään välittömyyttä katsojiin. Sen sijaan me-pronominien käyttö tarkoittamaan nimenomaan kansakuntaa vahvistaa Nylundin (2000) havaintoja, joiden mukaan me-muodoilla ehdokkaat haluavat identifioida itsensä ja yleisön samojen intressien edustajiksi. Voi myös olla niin, että ehdokkaiden suoraa yleisön puhuttelua pidettäisiin liian tungettelevana tai suorastaan manipuloivana. Ehdokkaathan eivät halunneet osoittautua imagonrakentajiksi, eivätkä sen vuoksi halunneet käyttää vaaliohjelmia suoran kampanjoinnin apuvälineinä.

Ehdokkaat pyrkivät vuorovaikutukseen ennen kaikkea epäsuorasti. Määrittelemällä, luokittelemalla ja erottautumisella ehdokkaat viestivät äänestäjille, millaista ehdokasta he voivat äänestää ja mitä arvoja he edustavat. Yhteistä molempien ehdokasidentiteetin rakentamiselle oli halu olla rajaamatta äänestäjäkuntaansa. Kumpikin ehdokas halusi kertoa katsojille, että kaikki voivat olla heidän äänestäjiään. Tulos on symmetrinen muiden tutkimusten tuloksien kanssa (Jamieson 1988; Wiberg 1990; Nuolijärvi 1994; Swanson & Mancini 1996, Kortelainen 1997).

Rehnin ehdokasidentiteetti ja presidenttikuva näyttivät paremmin vastaavan kansalaisten odotuksia. Tulokset ovat samankaltaisia Laakson (1994) tuloksien kanssa, joissa kansalaiset odottivat presidentiltä ulkopoliittikan tuntemusta, isänmaallisuutta, korkeaa moraalia, talousasiantuntemusta, vahvaa johtajuutta, kansainvälisyyttä, huolehtimista vähäosaisista, tavallisten ihmisten ymmärtämistä, laajaa poliittista kokemusta sekä sanavalmiutta.

Vaikka ehdokkaat eivät pyrkineetkään suoraan vuorovaikutukseen katsojien kanssa, he eivät jättäneet toisiaan huomiotta. Vuorovaikutuksellisuus näkyi ohjelmissa ennen kaikkea tapana, jolla ehdokkaat viittasivat joko toisiinsa tai toisiin ehdokkaisiin. Vuorovaikutuksen pelisäännöstöstä pidettiin kiinni. Samoin kuin Nuolijärven (1994) havainnoissa, ehdokkaat ottivat huomioon myös toistensa puheenvuorot, tämä tapahtui tosin Ahtisaaren kohdalla vasta toisen kierroksen tentissä.

Vastakumppaniksi asetetun Korhosen huomiotta jättäminen talk show -ohjelmassa viittasi Ahtisaaren "nonchaleeraavaan" asenteeseen ja ylimielisyyteen suhteessa muihin kilpakumppaneihin. Oman itsen korostaminen näkyi myös runsaana minä-persoonapronomin käyttönä. Toisella kierroksella Ahtisaaren vuorovaikutus oli muuttunut. Ahtisaari huomioi Rehniä lukuisissa puheenvuoroissa ja oli myös Rehniä aktiivisempi tekemällä muutaman suoran kysymyksen suoraan tai toimittajilta lupaa kysyen Rehnille. Samalla Ahtisaari pystyi pehmeämmin kuin suoralla syyöksellä kritisoimaan vastustajansa arvomaailmaa ja toimia. Välittömyyteen ei Ahtisaari kuitenkaan pyrkinyt, vaikka nimeämisen yhteydessä yleensä katsoi tai kääntyi Rehniin päin. Tästä kertoo etäännyttävä koko nimen käyttö Rehniä puhuteltaessa.

Rehniä vuorovaikutuksellisuus muihin ehdokkaisiin ilmeni kriittisyytenä. Rehniä muiden ehdokkaiden nimeämisen taustalla oli selkeästi halu rajata omaa ehdokasidentiteettiä suhteessa muihin. Tämä ilmeni omien ja muiden ansioiden tai arvojen vertailuna. Myös viittaukset Ahtisaareen olivat pääasiassa epäsuoria ja kriittisiä viittauksia tämän ajamiin asioihin tai arvoihin. Rehniä vuorovaikutuksellisuus ilmeni vastausten substansseina, ei niinkään puhutteluina. Rehniä vuorovaikutus Ahtisaareen näkyi myös katseina, käsien liikkeinä ja asennon muutoksina, vaikka suoraa katseita Ahtisaareen oli vain muutamassa puheenvuorossa.

Presidenttiehdokkaat eivät siis pyrkineet lisäämään vuorovaikutusta äänestäjiin suorilla puhutteluilla, vaikka ohjelmien funktion vuoksi se olisi ollut oletettavaa ja mahdollista. Poliittisen puheen tavoitteena kun on äänestäjien suostuttelemine. Sen sijaan vuorovaikutus näkyi epäsuorana vuorovaikutukseen pyrkimisenä sekä muiden ehdokkaiden huomiointina. Poliittisessa puheessa vuorovaikutuksellisuus on tärkeä tekijä ja siitä kertoo myös tämän tutkielman havaintojen perusteella Ahtisaaren vuorovaikutuksellisuuden täydellinen muutos. Se voi myös osin selittää Ahtisaaren menestyksen toisella kierroksella. Hyvän väittelijän ja keskustelijan tunnusmerkkeihinhan kuuluu toisten huomioon ottaminen, vastaaminen tyhjentävästi kysymyksiin, omien väitteiden perusteleminen sekä vastapuolen väitteiden kumoaminen (ks. esim. Nuolijärvi 1994; Rowland 1986).

Presidenttiehdokkaiden uskottavuuteen näyttivät vaikuttavan asia-aiheet, henkilökohtaiset ominaisuudet ja asiantuntijuus. Ilmeisesti koetilanteessa, jossa on tehtävä nopeita päätöksiä, eikä perustelujen etsimiselle ja käyttämiselle ollut runsaasti aikaa, uskottavuus muuttui instruktioista huolimatta katsojan kannalta tärkeiden sisällöllisten asioiden arvioinniksi. Nopeasti etenevässä keskustelussa myöskään arvioijilla ei ollut aikaa väitteiden ja perustelujen uskottavuuden hahmottamiseen. Toisaalta asia-aiheet, niiden käsittelytapa sekä henkilökohtaiset ominaisuudet ovat osa ehdokkaan imagoa ja niistä kaikista katsojat tekevät päätelmiä. Näyttääkin siltä, että ne nivoutuivat arvioijien mielissä yhdeksi ja samaksi. Katsojan päätöksenteossa ovat siis merkityksellisiä sekä viestin että viestijän uskottavuus (Leiwo 1987). Näyttää myös siltä, että molempien ehdokkaiden vastauksista haettiin piirteitä, jotka osoittaisivat ehdokkaat hyväksi johtajiksi (ks Trent & Friedenberg 1983) tai Jamiessonina (1988) mukaellen johtolankoja siitä, onko ehdokas rehellinen, asioista perillä, periaatteellinen tai temperamentiltaan sopiva johtamaan kansakuntaa.

Tulokset voi tulkita myös niin, että uskottaviksi koettiin puheenaiheet, jotka lisäsivät katsojien turvallisuutta ja toisaalta vähensivät ahdistusta. Tämän käsityksen mukaan uskottavuuden arviointiin vaikuttaisivat erityisesti vastaanottajan tilanne ja ominaisuudet yhdistettynä viestijän uskottavuuteen (vrt. Rieke & Sillars 1984). Ahtisaaren uskottavuus kasvoi, kun hän korosti ihmisarvoa puhuessaan työttömyydestä, Rehnin puolestaan kun hän puhui työttömyyden passivoivuudesta ja uusavuttomuudesta. Arvioijat eivät nähneet näissä tulkinnoissa suurtakaan ristiriitaa. Turvallisuutta lisääviksi voidaan myös tulkita

aktiivisuutta neuvotteluissa korostavat lausumat sekä Suomen itsenäisen roolin korostaminen. Myös ehdokkaiden erilaiset talouden kohentamiskäsitelmät koettiin uskottaviksi. Arvioijat ilmeisesti katsoivat "pienen ihmisen" kärsineen hallituksen talouskuurista, mutta pitivät valtion talouden hoidon kannalta leikkauksia välttämättöminä. Talouden syöksykierteestä pääsemiseksi ja työllisyyden kohentamiseksi sekä suuret että pienet investoinnit katsottiin tarpeellisiksi.

Uskottavien puheenvuorojen määrä ei poikennut ehdokkailla toisistaan. Sen sijaan Rehnin työskentely päivän politiikassa näkyi myös lukuisina uskottavien puheenvuorojen ja apologioiden päällekkäisyyksinä. Apologia-analyysin tulosten perusteella Rehniä ilmeisesti pidettiin uskottavana asiantuntijuutensa ansiosta. Tulosta vahvistaa myös Rehnin uskottavien puheenvuorojen perustuminen ennen kaikkea Rehnin rooliin puolustus- ja yleisemmin hallitusvastuullisena ministerinä. Ahtisaaren "ryvettymättömyys" tai esiintyminen ehdokkaana puolestaan korostivat Ahtisaaren henkilökohtaisia ominaisuuksia sekä aihealueita. Uskottavien puheenvuorojen määrään saattoi Ahtisaaren kohdalla vaikuttaa myös nonverbaalisen viestinnän lisääntyminen. Ahtisaaren nonverbaalinen viestintä lisääntyi puheenvuoroissa, joissa korostuivat hänen tärkeiksi kokemansa tai kampanjoinnin kannalta keskeiset asia-aiheet: tasa-arvo, EU-kriittisten äänten saaminen sekä ihmisarvo.

Uskottavuuden arvioijien mielestä vaalitentti ei vaikuttanut äänestyspäätökseen, sen sijaan käsitykset ehdokkaista muuttuivat. Ahtisaari oli aikaisempaan esiintymiseensä nähden perehtyneempi, vapautuneempi, varmempi ja lisäksi hänen nähtiin parantaneen esiintymistään. Rehnin katsottiin puhuneen enemmän asiaa ja vakiinnuttaneen asemansa. Ahtisaaren perehtyneisyyden lisääntymiseen vaikutti tämän tutkielman tulosten perusteella apoliogiatekniikoiden, erityisesti eriyttämisen monipuolistuminen. Tämä näkyi myös arvioissa, joiden mukaan Ahtisaari selvisi vaalitentin kysymyksistä melko hyvin tai keskinkertaisesti. Rehnin viestintä apoliogioissa ei ratkaisevasti muuttunut aiemmasta, mikä näkyi käsityksinä aseman vakiintumisesta. Rehnin katsottiin kuitenkin selviytyneen vaalitentin kysymyksistä joko hyvin tai melko hyvin. Tämä näkyi ennen kaikkea apoliogioiden ja uskottavien puheenvuorojen päällekkäisyytensä ja selittää myös vaikutelman runsaammasta asian puhumisesta. Ahtisaaren vapautuneisuus ja varmuus

selittyy tämän tutkielman tulosten perusteella Ahtisaaren lisääntyneellä aktiivisuudella ja vuorovaikutuksellisuudella suhteessa Rehniin. Ilmeisesti se myöskin vaikutti arvioihin Ahtisaaren entistä paremmasta esiintymisestä.

Ehdokkaiden erot televisioesiintymisen arvioissa, joiden mukaan Rehnin esiintyminen luokiteltiin joko hyväksi tai melko hyväksi ja Ahtisaaren esiintyminen keskinkertaiseksi tai melko hyväksi, voi selittyä nonverbaalisen viestinnän erilaisuutena. Tämän käsityksen mukaan monipuolinen ja runsas nonverbaalinen viestintä katsottaisiin hyväksi esiintymiseksi, niukka ja säästeliäs viestintä vastaavasti huonommaksi. Tulos olisi täten täysin vastakkainen aikaisemmalle tutkimukselle, jonka mukaan hillitty ja säästeliäs nonverbaalinen viestintä olisi televisioon soveliaista. Toisaalta nonverbaalisen viestinnän runsaus voidaan myös nähdä visuaalisesti mielenkiintoisena ja televisionomaisena (Isotalus & Pörhölä 1994; Hellweg ym 1992; Patterson, Churchill, Burger & Powell 1992). Televisioesiintymisen arviointi ei kuitenkaan välttämättä perustu vain nonverbaalisen viestinnän arvioille, vaan ne nivoutuvat lomittain asia-aiheiden käsittelyn kanssa. Tällöin esiintyminen koostuu sekä verbaalisen että nonverbaalisen viestinnän yhdessä muodostamasta kokonaisuudesta. Sukupuoli saattaa myös ratkaisevasti vaikuttaa televisioesiintymisen arviointiin. Voidaan ajatella, että runsaampi nonverbaalinen viestintä olisi soveliaampaa naiselle kuin miehelle ja että runsas nonverbaalinen viestintä nimenomaan olisi naisille tyypillinen ominaisuus. Miehellä vastaava viestintä saatettaisiin tulkita eri tavalla.

Ehdokkaiden onnistumisesta kertoo myös talk show -ohjelman reaaliaikaisen gallupin tulos. Ahtisaari hävisi vastaehdokas Korhoselle, jolla mielipidetiedustelujen mukaan oli reilusti huonompi kannatus kuin Ahtisaarella. Ahtisaaren ei ilmeisesti katsottu onnistuneen erityisen hyvin haastattelussa. Rehnin voitto Väyrysestä selvin luvuin kertoo sen sijaan Rehnin erinomaisesta onnistumisesta.

Tämän tutkielman analyysin perusteella gallupin tulos kertoo siitä, että Ahtisaaren apologiastrategiat eivät vakuuttaneet televisionkatsojia, nonverbaalinen viestintä oli niukkaa ja vuorovaikutuksellisuus katsojiin, haastattelijaan ja etenkin vastaehdokas Korhoseen oli lähes olematonta. Ahtisaari välitti itsestään minä-keskeisen, asiantuntemattoman, etäisen ja viileän kuvan. Rehnin apologiastrategioiden käyttö oli

monipuolista ja nonverbaalinen viestintä runsasta ja paikoin voimakasta. Rehnin vuorovaikutuksellisuus katsojiin oli vähäistä ja muihin kilpakumppaneihin Rehn suhtautui kriittisesti. Rehn loi itsestään positiivisen vaikutelman runsaalla hymyn käytöllä ja monipuolinen apologiatekniikoiden käyttö korosti asiantuntemusta. Ohjelman tiiviys korosti Rehnin välittömyyttä.

Elisabeth Rehnin ja Martti Ahtisaaren viestintätyylit vuoden 1994 presidentinvaalien aikaisissa vaaliohjelmassa olivat hyvin erilaisia: Ahtisaaren viestintätyyliä väritti niukkuus, Rehnin runsaus. Yhteistä viestintätyyleille oli nonverbaalisen viestinnän samankaltaisuus ohjelmatyypistä riippumatta. Tämän tuloksen mukaan viestintätyylin nonverbaalinen viestintä on esittäjälleen suhteellisen pysyvää ja vaihtelee jonkin verran eri tilanteissa. Tämä käsitys tukee Nortonin (1983) havaintoja viestintätyylin suhteellisesta pysyvyydestä. Rehnin verbaalinen viestintä pysyi samankaltaisena myös toiselle kierrokselle mentäessä. Sen sijaan Ahtisaaren tyyli muuttui jonkin verran, se oli hioutunut.

Ahtisaaren viestintätyylin muutokseen vaikuttivat siirtyminen toiselle kierrokselle ja kriittiset arviot ensimmäisen kierroksen viestinnästä. Esiintymiskoulutuksella ja preppauksella oli siis vaikutuksia Ahtisaaren tyylin muutoksiin. Koulutus näkyi tietojen lisääntymisenä ja sitä kautta apologiastrategioiden monipuolistumisena, vuorovaikutuksellisuus etenkin Rehnin huomiointina, aktiivisuus ja kriittisyys omien tärkeiden aiheiden esilletuomisena. Ahtisaari pystyi myös tekemään pesäeroa Rehniin ja korostamaan yhtä pääteemoistaan, ihmisarvoa.

Viestintätyyli näyttää siis olevan myös kehitettävissä oleva ominaisuus. Ahtisaaren esiintymiskoulutus tuotti tulosta, kuten Uimonen (1996) osoitti. Rehnin "paikallaan junnaukset" sen sijaan selittyvät tyylin pysymisenä samankaltaisena. Tämä näkyi myös Rehnin asenteessa suhteessa esiintymiskoulutukseen. Rehn ei pitänyt tärkeänä omien esiintymistaitojensa kehittämistä eikä esiintymistensä analysointia, Ahtisaaren asennoituminen oman esiintymisen analysointiin ja valmistautumiseen oli myönteisempää. (Ruonala 1998, 49). Tulokset viestintätyylistä ovat kuitenkin vain suuntaa-antavia. Kahden ohjelman vertailujen tulokset tuskin antavat oikeutta kummankaan viestintätyylin määrittämiselle, mutta viitteinä ja vihjeinä ne sen sijaan toimivat.

Viestintätyylin kohennuksella voi olla merkitystä Ahtisaaren voittoon presidentinvaaleissa. Myös ryvetyksellä kotimaan politiikassa näytti olevan merkitystä ainakin siinä, miten ehdokkaisiin suhtauduttiin. Ahtisaarta eivät painaneet sisäpolitiikan ”kiviriipat” kuten Rehniä ja Ahtisaari edusti muutenkin pehmeämpiä arvoja kuin Rehn. Ahtisaaren edustamien pehmeämpien arvojen vuoksi Ahtisaaren tyyliä voitaisiin asia-aiheiden esille tuonnin valossa kutsua feminiiniseksi, Rehnin puolestaan maskuliiniseksi.

Tulokset kuitenkin kumoavat Hollin (1994) päätelmät, joiden mukaan Rehn ei olisi pystynyt vakuuttamaan äänestäjiä miehisestä pätevyydestään. Rehn nimenomaan onnistui yhdistämään naiseuden ja miehiseksi mielletyt asia-kysymykset, mutta ei onnistunut projisoitumaan ”sosiaalisen turvallisuuden ikoniksi”, kuten Karvonen (1994) asian ilmaisi. Ahtisaarelta tämä onnistui. Ahtisaari vastasi paremmin yleisön odotuksia. Suomessa oli tilaus ryvetyttömälle epäpoliitkolle ja päivän politiikan ulkopuoliselle ehdokkaalle, jonka toivottiin nostavan maan irti lamasta ja suurtyöttömyydestä.

7 ARVIOINTI

Tässä tutkielmassa viestintätyylin hahmottamiseen käytettiin pääasiassa kvalitatiivista observointia, koska tutkielmaan sopivaa valmista analyysimenetelmää ei ollut käytettävissä. Havainnoinnilla pyrittiin mahdollisimman kokonaisvaltaiseen viestinnän ymmärtämiseen ja koodaamiseen aineistosta käsin. Uskottavuuden arvioinnissa hyödynnettiin myös yleisöarviointia. Kokonaisvaltaisen viestinnän havainnoinnin vuoksi tutkielman kohteeksi valittiin vain kaksi, ohjelmatyypiltään erilaista ohjelmaa, jotka sijoituivat eri kampanjavaiheisiin.

Ohjelmien valinta toimi kuitenkin hyvin, sillä niiden kautta pystyttiin todentamaan sekä viihde- että asiaohjelman erilainen konfontaatioluonne sekä aihealueiden käsittelyn erilaisuus. Asia-aiheiden käsittely eri kampanjavaiheissa paljasti myös erilaisia ehdokkaisiin liittyneitä ennako-odotuksia. Eri ohjelmatyypit todensivat myös viestintätyylin suhteellisen pysyvyyden ohjelmatyypistä riippumatta. Tämä näkyi erityisesti nonverbaalisessa viestinnässä. Sen sijaan ohjelmien erilaisuus ja sijoittuminen kampanjan eri vaiheisiin ei anna täyttä oikeutta kummankaan viestintätyyliin. Näin suppean aineiston valossa ei tuloksia voi yleistää, sen sijaan tulokset toimivat vihjeinä ja viitteinä. Rehnin ja

Ahtisaaren viestintätyylien erilaisuus ja runsauden ja niukkuuden määrittely on myös suhteellista. Vastakkain oli vain kaksi ehdokasta, joiden viestintää verrattiin toisiinsa. Jos vertailukohtana olisi ollut useamman ehdokkaan viestintätyyli, esimerkiksi Rehnin viestintätyylin runsaus ei olisi ollut ehkä niin silmiinpistävä.

Myös ohjelmien määrittelyä asia- ja viihdeohjelmiksi voi arvioida. MTV3:n tentti oli selkeästi asiaohjelma, sen sijaan Timo T.A. Mikkosen talk show -ohjelmien sijoittaminen viihdeohjelmiksi on kyseenalaista. Timo T.A. Mikkonen kutsuikin ohjelmiaan työhönottohaastatteluiksi. Eri ohjelmien konfontaatiohakuisuuden vertaileminen esimerkiksi puhtaasti viihhteellisissä ohjelmissa, kuten Tuttu juttu -show, voisi seuraavissa tutkimuksissa olla hedelmällisempää.

Puheen arviointiin käytetty apologia-analyysi toimi hyvin. Sen avulla pystyttiin arvioimaan, miten ehdokkaat selvisivät kiperistä syytöstilanteista. Ongelmallista oli kuitenkin etenkin talk show -ohjelmissa määrittää, mikä on apologia ja mikä suora vastaus kysymykseen. Kysymysten epäselvyys, päällepuhuminen ja haastattelijan myötäily tuotti ongelmia. Apologia-tekniikoista etenkin eriyttäminen muodostui myös melko laajaksi ja jokseenkin vaikeasti hallittavaksi kokonaisuudeksi.

Apologioilla pystytään tarkastelemaan vain ehdokkaan kannalta vaikeita tilanteita. Kokonaisvaltaisen puheen analysoimiseen argumentointianalyysistä voisi olla apua. Sen avulla pystyttäisiin pureutumaan myös muihin vastauksiin, kuin syytöstilanteisiin ja löytämään ehdokkaille ominainen argumentointitapa. Esimerkiksi Rieken ja Sillarsin (1984) käyttämä argumentoinnin jako muotoon ja luonteeseen voisi olla käyttökelpoinen. Muodon tarkastelulla selvitetään, miten vedotaan ja luonteen tarkastelulla mihin vedotaan. Tätä luokitusta on käyttänyt esimerkiksi Renz (1987, 166-180) tutkiessaan neuvottelustrategioita.

Vuorovaikutuksellisuuden arviointi oli tärkeää ohjelmien funktion vuoksi.

Vuorovaikutuksellisuuden pilkkominen pronomien käyttöön, yleisön puhutteluun, toisen ehdokkaan/ toisten ehdokkaiden huomiointiin sekä oman itsen identifiointi paljastivat ehdokkaiden erilaisen tyylin. Sen sijaan välittömyyden viitekehyksen yhdistäminen sekä vuorovaikutuksellisuuteen että nonverbaaliseen viestintään ei puhtaasti sovellu suomalaiseen presidenttivistintään. Välittömyys ja siihen liitetty avoimuus, empatia jopa

ystävyys eivät vastaa odotuksia presidentillisestä viestinnästä. Poliittikkaa leimaa välillä myös konfliktinhakuisuus ja kriittisyys, jolloin suopea ja myönteinen esiintyminen ei ole suotavaa. Liiallinen välittömyyden tunteen luominen presidentinvaalien yhteydessä voi myös vähentää ehdokkaan uskottavuutta Suomen arvovaltaisimpana henkilönä. Vuorovaikutuksellisuutta rajaa myös siirtyminen kaikkien äänestäjien tavoitteluun.

Tiiviiden ja dominoinnin tarkastelu puhtaasti laskemalla puheenvuorojen jakautuminen tai kohdentaminen vain jommalle kummalle ehdokkaalle ei välttämättä kerro tiiviydestä tai dominoivuudesta. Ainakaan tässä tutkielmassa päällepuhumisten tai keskeyttämisten määrä ei paljastanut kumpaakaan. Sen sijaan välittömät toisen vastauksen perään puhumistilanteet kertoivat tiiviydestä ja keskusteluhalukkuudesta ja puheenvuoro- ja kommenttipyyntö aktiivisuudesta, eivät niinkään dominoivuudesta. Ilmeisesti presidentinvaalien toisella kierroksella toimittajat pyrkivät myös tietoisesti tasapuolisuuteen. Dominoivuuteen ja keskustelun tiiviyteen on syytä suhtautua kriittisesti, koska ei ole olemassa säännöstöä tai luokituksia, jotka määräisivät, milloin keskustelu on tiivistä tai ei.

Nonverbaalista viestintää havainnoitiin pilkkomalla se proksemiikkaan ja kinesiiikkaan aikaisempien tutkimusten antamien viitteiden perusteella. Havainnointi perustui kvalitatiiviselle tutkimukselle ominaiseen aineistosta lähtevään tarkasteluun. Havainnointia varten rakennettiin myös kaavake, johon kirjattiin kaikki huomiot. Luokittelu ja luokkien sisällöt pyrittiin raportoimaan tarkasti, jotta pätevyyttä voitaisiin arvioida. Analyysimenetelmä toimi hyvin, vaikka toisinaan olikin hankala löytää sanallisia ilmaisuja kuvaamaan esimerkiksi vaihtelevia käsien liikkeitä. Myös äänenkäytön arviointi olisi voinut antaa lisävalaistusta ehdokkaiden tyyliin. Sen sijaan välittömyyden viitekehysten yhdistäminen nonverbaaliseen viestintään, kuten yllä on esitetty, ei välttämättä sopinut presidenttiehdokkaiden viestintätyylin määrittelyyn. Samoin kuin vuorovaikutuksellisuudessakin, presidenttiehdokkaiden nonverbaaliseltakin viestinnältä odotetaan ilmeisesti jotakin muuta kuin välittömyyttä tai ainakaan ehdokkaat itse eivät tunnu pyrkivän lisäämään välittömyyttä nonverbaalisella viestinnällään.

Uskottavuutta tarkasteltiin erikseen, sillä esiintyjän uskottavuuden määrää viestin vastaanottaja vasta itse näkemänsä ja kuulemansa sekä ennakkotietojensa perusteella.

Käytössä olivat niin puheviestinnän Comlab-studio kuin vastauslomakkeetkin. Lisäksi uskottavuutta tarkasteltiin vielä apologioiden ja nonverbaalisen viestinnän näkökulmista.

Itse arviointitilanteessa tietokoneohjelma antoi uskottavuusarviointien keskiarvon ja hajonnan kolmen sekunnin välein. Ongelmallista oli kuitenkin, kuinka suurella viiveellä tulos kertoo arvioinnista. Arvioijan on ensiksi prosessoitava sanoma, sen jälkeen hänen on annettava arvionsa näkemästään ja kuulemastaan. Tämän lisäksi kone tarvitsee aikaa siihen syötettyjen arvojen käsittelyyn. Näyttää siltä, että paikoin viive olisi ollut noin 6 sekuntia, joskus ehkä enemmänkin. Toisaalta esimerkiksi puheenvuoron vaihtuessa arvioijan on siirryttävä nopeasti uuden puheenvuoron arviointiin. Lisäksi arvioijat voivat kääntää kampea hyvinkin nopeasti reaktiona yksittäisiin sanoihin ja käänteisiin, joten viive ei ole vakio.

Myöskään absoluuttinen keskiarvo ei yksin ole hyvä uskottavuuden kuvaaja. Keskusteltaessa esimerkiksi turvallisuuskysymyksistä, keskustelijoiden uskottavuus arvioitiin korkeaksi, ja tällöin keskiarvon muutokset ovat olennaisempia kuin absoluuttiset keskiarvot. Tärkeä tekijä on myös hajonta, joka osoittaa koehenkilöryhmän sisäistä erimielisyyttä. Tästä syystä sisältöjä ei olekaan laitettu mihinkään uskottavuusjärjestykseen absoluuttisen arvon mukaan.

Uskottavuutta mitattiin vain toisessa ohjelmatyypissä, joten tuloksia ei voi yleistää. Samoin kuin viestintätyylinkin osalta, vain yhteen tai muutama ohjelmaan tukeutuminen ei anna kattavaa kuvaa ehdokkaan uskottavuudesta, viitteitä kylläkin. Sen sijaan koehenkilöiden käyttö arviointitehtävissä antaa toisenlaisen, katsojalähtöisen perspektiivin tutkimukselle. Myös viihdeohjelmissa käytetty reaaliaikainen gallup antaa vihjeitä, miten ehdokkasiin ja heidän esiintymiseensä suhtaudutaan.

Tutkielman tulokset antavat siis vihjeitä ja viitteitä viestintätyylistä sekä uskottavuudesta. Myös käytetyt tutkimusmenetelmät sopivat pääasiassa hyvin tutkittavaan aineistoon ja aiheeseen. Menetelmää voi hyvinkin soveltaa, muutamain yllä mainituin lisäyksin. Mielenkiintoista olisikin tietää, millaista on esimerkiksi istuvan presidentin Tarja Halosen viestintä tai viestintätyyli tai millaista viestintätyyliä pidetään suomalaiselle presidentille sopivana.

KIRJALLISUUS

- Abelson, R.P. 1959. Modes of Conflict Resolution of Belief Dilemmas. *Journal of Conflict Resolutions* 3, 343-352.
- Adler, R. (ed.). 1976. *Television as a Cultural Force*. Praeger. New York.
- Allen, R.C. (ed.). 1987. *Channels of Discourse*. Methuen. London.
- Beattie, G. 1982. Turn-taking and Interruptions in Political Interviews. Margaret Thatcher and Jim Callaghan compared and contrasted. *Semiotica* 39, 93-114.
- Berquist, G. 1990. The 1976 Carter-Ford Presidential Debates. Teoksessa Friedenber, R.V. (toim.) *Rhetorical Studies of National Political Debates*. Praeger. New York.
- Bitzer, L. & Reuter, T. 1980. *Carter vs. Ford: The Counterfeit debates of 1976*. The University of Wisconsin Press. Madison.
- Blankenship, J. Fine, M.G & Davis, L.G. 1983. The Republican Primary Debates: The Transformation of Actor to Scene. *Quarterly Journal of Speech* 69 (1).
- Borg, S. 1994. Mittaus päivässä. Tutkimus vuonna 1994 julkistetuista Suomen presidentinvaalien kannatusmittauksista. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu (6) 1994. Helsinki.
- Browne, N. 1984. The Political Economy of the Television (Super) Text. *Quarterly Review of Film Studies* 9 (3).
- Cavalli, L. 1987. Charisma and Twentieth-Century politics. Teoksessa Whimster, S. & Scott. S. (toim.) *Max Weber. Rationality and Modernity*. Allen & Unwin. London 1987. 317-333.
- Drummond, P. & Paterson, R. 1985. *Television in Transition*. British Film Institute Publishing. London.
- van Eemeren, H.F., R.Grootendorst & Kruiger, T. 1987. *Handbook of Argumentation Theory*. Foris Publications. Dordrecht.
- Eerikäinen, H. 1988. Vaalivideo, televisio ja poliittinen imago. *Politiikka* (2) 1988, 136-155.
- Esaiasson, P. & Moring, T. 1993. Professionella hökar och duvor. Manliga och kvinnliga journalister frågar ut politiker. *Nordicom Information* (1), 3-14.
- Gold, E.R. 1978. Political Apologia: The Ritual of Self-defence. *Communication Monographs* 45 (4), 306-316.
- Heikkinen, T. 1992. "They Spoke in Defence of Themselves". Apologiat suomalaisen presidenttiehdokkaan puheviestinnässä. Puheviestinnän pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

- Hagstrom, J. 1993. Tracing the Trail of 1992's Political Consultants. Teoksessa M. FitzSimon (toim.) *The Finish Line. Covering the Campaign Final Days*. New York. The Freedom Forum Media Studies Center, 103-110.
- Hellweg, S.A., Pfau, M. & Brydon, S.T. 1992. *Televised Presidential Debates: Advocacy in Contemporary America*. Praeger. New York.
- Holli, A.M. 1994. Mara vai Lillan ? Presidenttiehdokkaiden evaluointi sanomalehtien mielipidekirjoituksissa. Teoksessa Lammi-Taskula, J. (toim.) *Sukupuoli, media ja presidentinvaalit*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja (1) 1994, 31-56. Helsinki.
- Horton, D. & Wohl, R.R. 1979. Mass Communication and Para-Social Interaction. Observations on Intimacy at Distance. Teoksessa Gumbert, G. & Cathcart, R. (toim.) *Inter/Media, Interpersonal Communication in a Media World*. Oxford University Press. New York.
- Houston, B. 1984. Viewing Television. The Metapsychology of Endless Consumption. *Quarterly Review of Film Studies* 9 (3).
- Huddy, L. & Terkildsen, N. 1993. The Consequences of Gender Stereotypes for Women at Different Levels and Types of Office. *Political Research Quarterly* 46 (3), 527-545.
- Huddy, L., & Terkildsen, N. 1993. Gender Stereotypes and the Perception of Male and Female Candidates. *American Journal of Political Science* 37 (1), 119-147.
- Isotalus, P. 1998. Poliittinen viestintäkulttuuri lähtökohtana. Teoksessa Isotalus, P. (toim.) *Kaveri vai peluri. Poliitikko mediassa*. Atena. Jyväskylä.
- Isotalus, P. 1996. Toimittaja kuvaruudussa. Televisioesiintyminen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Puheviestinnän väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Communication* 5.
- Isotalus, P. & Pörhölä, M.L. 1994. Mikä presidenttiehdokkaiden televisiokeskustelussa kiinnostaa nuoria ? *Politiikka* (4) 1994, 272-282.
- Jaakkola, L. 1992. Argumentointi television vaalitentissä. Puheviestinnän pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Jamieson, K.H. 1988. *Eloquence in an Electronic Age: The Transformation of Political Speech Making*. Oxford University Press. New York.
- Kanerva, J. 1997. Character, Intimacy, and Issues in Presidential Campaign. A Rhetorical Analysis of the President Interview Series, Finland. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Communication* 9.
- Kanerva, J. 1994. "Ryvettymisen hyvä puoli". *Suomalainen politiikka ja poliitikot televisiossa*. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 40.
- Karvonen, E. 1999. Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa. *Gaudeamus*. Helsinki.

Karvonen, E. 1994. Rehn hallitsee tunneviestinnällä. Alakerta Aamulehdessä presidenttiehdokkaiden imagosta 30.1.1994.

Katz, E. & Feldman, J.J. 1977. The Debates in Light of Research: a Survey of Surveys. Teoksessa Kraus, S. (toim.) The Great Debates: Kennedy vs. Nixon, 1960. Indiana University Press. Bloomington.

Kortelainen, K. 1997. Mielikuvien taktiikkaa: Martti Ahtisaaren ja Elisabeth Rehnin imagotaisto vuoden 1994 presidentinvaaleissa. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Tampere.

Kraus, S. & Davis, D. 1976. The Effects of Mass Communication on Political Behavior. Penn State University Press. New York.

Kuivasmäki, A. 1998. Miten Rehn ja Ahtisaari puolustautuivat televisiossa? Teoksessa Isotalus, P. (toim.) Kaveri vai peluri. Poliitikko mediassa. Atena. Jyväskylä.

Laakso, P. 1994. Äänestäjän poliittiset asenteet ja valintakäyttäytyminen presidentinvaaleissa 1994. Tutkimusraportti 9.1.1994 (julkaisematon).

Laki tasavallan presidentin vaalista 22.7.1991, 1076.

Lang, G.E. & Lang, K. 1984. Politics and Television. Reviewed. Sage Publication. London.

Lang, G.E. 1987. Still Seeking Answers. Critical Studies in Mass Communication (4), 211-214.

Lautamatti, L. 1983. Response Strategies in the Tv-interviews of Four Finnish Presidential Candidates: Presentation of a Model for Analysis. Teoksessa Nyyssönen, H. & A. Mauranen. (toim.) AFinIA:n vuosikirja (36). Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys, 20-35.

Leeper, M.S. 1991. The Impact of Prejudice on Female Candidates. American Politics Quarterly 19 (2), 248-261.

Leiwo, M. 1988. Kuinka Koivisto vakuutti äänestäjät presidentin valitsijamiesvaalien vaalitentissä 1982? Poliitikka (2), 116-124.

Mehrabian, A. 1971. Silent Messages. Wadsworth. Belmont.

Morello, J.T. 1992. The "Look" and Language of Clash: Visual Structuring of Argument in the 1988 Bush-Dukakis Debates. The Southern Communication Journal 57 (3), 205-218.

Moring, T. & Himmelstein, H. 1993. Poliitikkaa riisuttuna. Kampanjakulttuuri murroksessa televisioidun politiikan aikaan. Tutkimusraportti (6) 1993. Oy. Yleisradio Ab. Helsinki.

Moring, T. & Himmelstein, H. 1994. TV-viestinnän rooli. Alustus tiedotustutkimuksen päivillä 14.1.1994. Helsinki.

- Newcomb, H. (toim.) 1987. *Television. The Critical View*. Oxford University Press. New York.
- Nimmo, D.D. 1980. *Political Communication. Information and Image Networks. Communication 5*. 169-182.
- Norton, R. 1983. *Communicator Style: Theory, application and measures*. Beverly Hills: Sage.
- Nuolijärvi, P. 1994. Vierekkäinen vuorovaikutus. Martti Ahtisaari ja Elisabeth Rehn televisiohaastattelussa. Teoksessa Lammi-Taskula, J. (toim.) *Sukupuoli, media ja presidentinvaalit. Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvojulkaistuja (1) 1994*, 57-72. Helsinki.
- Nylund, M. 2000. *Iscensatt interaktion. Strukturer och strategier i politiska mediesamtal. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 622*. Helsingfors.
- Oksanen, M. 1982. *Television ja radion vaalikeskustelut ja niiden vaikutus presidentinvaaleissa 1992*. OY Yleisradio Ab. Helsinki.
- Paine, R. 1981. *Politically Speaking*. ISHI. Institute for the Study of Human Issues, Inc. Pennsylvania.
- Paloheimo, H. 1988. Vuoden 1988 presidentinvaalit. *Politiikka (2) 1988*, 125-135.
- Palonen, K. 1988. *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon. Vastapaino*. Tampere.
- Patterson, M., Churchill, M., Burger, G. & Powell, J. 1992. *Verbal and Nonverbal Modality Effects on Impressions of Political Candidates: Analysis from the 1994 Presidential Debates. Communication Monographs (59)*, 231-242.
- Patterson, T.E. 1980. *The Mass Media Elections. How Americans Choose Their President*. Praeger. New York.
- Patterson, T.E. & McClure, R.D. 1976. *The Unseeing eye: The Myth of Television power in National Elections*. G.P. Putnam's Sons. New York.
- Pekonen, K. 1987. *Poliittinen puhe ja parlamentaarinen politiikka kysynnän kohteena. Paradoksi, väärää puhetta. Maxi Copy Ky. Vaasa*.
- Pekonen, K. 1990. *Karismaattinen politiikka demokratian demokratisoitumisena ? Politiikka (3)*, 157-166.
- Pfau, M. 1990. *A Channel Approach to Television Influence. Journal of Broadcasting and Electronic Media (34)*, 195-214.
- Postman, N. 1985. *Huvitamme itsemme hengiltä. Julkinen keskustelu viihteen valtakaudella*. WSOY. Porvoo, Helsinki, Juva.

- Postman, N. 1988. *Conscientious Bojections*. Alfred Knopf. New York.
- Renz, M.A. 1987. Argumentative Form and Negotiating Strategy in Three United Nations Security Council Debates. *Central States Speech Journal* 38 (3&4), 166-189.
- Richmond, V.P., MacCroskey, J.C. & Payne, S.K. 1991. *Nonverbal Behavior in Interpersonal Interactions* (2nd. ed.) Englewood Cliffs. Prentice-Hall.
- Rieke, R.D. & Sillars, M.O. 1984. *Argumentation and the Decision Making Process*. Scott, Foresman and Company. Illinois.
- Rosenwasser, S.M. & Dean, N.G. 1989. Gender Role and Political Office. Effects of Perceived Masculinity/ Femininity of Candidates and Political Office. *Psychology of Women Quarterly* (13), 77-85.
- Rowland, R. 1986. The Substance of the 1980 Carter-Reagan Debate. *Southern Speech Communication Journal* (51), 142-165.
- Ruonala, K-M. 1998. Presidenttiehdokkaat televisiohaastattelussa. Teoksessa Isotalus, P. (toim.) *Kaveri vai peluri. Poliitikko mediassa*. Atena. Jyväskylä.
- Sallinen-Kuparinen, A. 1992. Teacher communicator style. *Communication Education* (41), 153-166.
- Sallinen-Kuparinen, A. 1987. Televisioesiintyminen, mediaretoriikka ja poliittinen vaikuttaminen. *Poliitikko* 29 (2) 1987, 120-131.
- Siepmann, C.A. 1977. Were They "Great"? Teoksessa: Krauss, S. (toim.). *The Great Debates: Kennedy vs. Nixon, 1960*. Indiana University Press. Bloomington.
- Sänkiaho, R. 1987a. Äänestäjien valinnat, politiikkaa vai imagoa ? *Poliitikko* (2), 186-198.
- Sänkiaho, R. 1987b. Äänestyspäätöksen aika. Teoksessa: Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Swanson, D. & Mancini, P. 1996. Patterns of Modern Electoral Campaigning and Their Consequences. Teoksessa D.L. Swanson & P. Mancini (toim.) *Politics, Media and Modern Democracy*. Westport: Praeger, 247-276.
- Swerdlow, J.L. 1984. *Beyond Debate: A Paper on Televised Presidential Debates*. Twentieth Century Fund. New York.
- Toulmin, S. 1958. *The Uses of Argument*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Trent, J.S. & Friedenberg, R.V, 1983. *Political Campaign Communication. Principals and Practices*. Praeger. New York.
- Tuttu juttu varmisti Ahtisaaren voiton. *Katso* nro 8. 21-27.2.1994.
- Uimonen, R. 1992. *Julkisuuspelejä. Imagonrakennus politiikassa*. WSOY. Porvoo.

Uimonen, R. & Ikävalko, E. 1996. Mielikuvien maailma. Miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan ? Infoviestintä. Helsinki.

Ware, B.L. & Linkugel, W.A. 1973. They Spoke in Defence of Themselves: on the Generic Criticism of Apologia. The Quaterly Journal of Speech 59 (3), 273-283.

Wiberg, M. 1990. Poliitikon monimielisyys syytösten pakoilua. Helsingin Sanomat 25.3.1990.

LIITTEET**Liite 1 Apologiat MTV3:n tentissä ja viihdeohjelmissa****MTV3****AHTISAARI (11)****Syyttömäksi julistautuminen (3)**

- 1) Talous
- 2) Hornetit ja Nato
- 3) Hornet-kiista (erityistapaus)

Maineen puhdistus (3)

- 1) Talous
- 2) Hornetit + kytky länteen
- 3) Tasa-arvo

Oikeuttaminen (1): Ehdokkuus

Selittäminen (1): Ehdokkuus

Myötäily (1): Ehdokkuus

Välttely (1): Talous

Penääminen (1): Taloudelliset neuvonantajat

REHN (13)**Syyttömäksi julistautuminen (5)**

- 1) Ehdokkuus
- 2) Hallituksen talouspolitiikka
- 3) Talouspolitiikka, leikkaukset
- 4) Hornet + Nato
- 5) Hornet -kiista (erityistapaus)

Selittäminen (4)

- 1) Ehdokkuus
- 2) Hallituksen ja talouspolitiikka
- 3) Ehdokkuus (EU)
- 4) Ehdokkuus (EU)

Maineen puhdistaminen (2)

- 1) Liberaalit arvot
- 2) Talous

Myötäily ja eriyttäminen (1): nälkä

Penääminen (1): Taloudelliset neuvonantajat

TALK SHOW -OHJELMAT**AHTISAARI (16)****Syyttömäksi julistautuminen (6)**

- 1) Ehdokkuus
- 2) Demarihissi
- 3) Virkamies käyttänyt järjestelmää
- 4) Vastustajan mustamaalaaminen
- 5) Säästöpankkikriisi, pitkä
- 6) Yk:n rauhanturvatoiminta

Selittäminen(3)

- 1) Matkustelu
- 2) Sosialistibusiness
- 3) Sinipunahallitusten tuhlaus

Oikeuttaminen (4): Poliittinen väri, tukijoukot, sos.dem. johtajakriisi

Maineen puhdistus (1): Vahingoniloisuus (ilaskivi)

Eriyttäminen(1): huumori

Myötälleminen (1): kampanjan rahoitus

REHN (16)**Syyttömäksi julistautuminen (5)**

- 1) Suosion lasku
- 2) Dada
- 3) Vladimirov
- 4) Ulkomaalaislaki
- 5) Ahvenanmaan puolustus

Selittäminen (4)

- 1) Tehtaankatu
- 2) Ehdokkuuden alamäki
- 3) Hornet-motiivit
- 4) Puolustusleikkaukset

Maineen puhdistus (4)

- 1) EU + muut ehdokkaat
- 2) EU-neuvottelut
- 3) EU + markka
- 4) EU + lippu

Oikeuttaminen(1):Puolustusvoimat ja talous

Eriyttäminen (1): Kysymys Korhoselle

Kieltäminen(1): Taipalsaaren onnettomuus

APOLOG. USKOTT.	KATSE OSA I	KASVOT	PÄÄ	KÄDET	ASENNOT
MYÖNTELY	14. suora ja tiukahko, käy haastattelijoissa 2-3x, etualaviisto	hymy, nuolaisee	nyökkää, pudistaa "en mä tunne vastemielisyyttä"		heijaa oik-vas "minä pidän"
SELITTÄMINEN	18. haastattelijoihin, Rehniin 3x "mä vaan ajattelin", "tukevansa presidentiks", suoraa	hymynkare, hymy, hymynkare, nuolaisee	kääntelee päätä haastattelijoihin ja Rehniin.	levittelee käsiään "ei pidä lähteä"	kiertoa, heijaa hieman
OIKEUTTAMINEN	20. haastattelijoihin 3x, alaviisto, vilkuilua puolelta toiselle	huokaa	nyökkää painottaen, kääntelee päätä haastattelijoista pöytään		
	22. vilkuilua alaviistossa, suoraan haastattelijoihin		nyökkää, kääntelee painottaen ja rytmittäen "todella on mukana"		
USKOTTAVA	24. haastattelijoihin 9x, alavas etuviisto	nuolaisee	kääntää päätä haastattelijoihin, nyökkää painottaen		
TÄRKEÄ ASIA + DOMINOI + VUOROVAIKUTUKSELLISUUS !	32. 8x katse Rehniin kiertoliikkeen kanssa, haastattelijoihin 5x, alasluotuna alussa, vasemmalla etuviistossa ennen Rehniin vilkuiluja		nyökyttää, kiertää päätä Rehniin päin	oik sormella pyytää puheenvuoroa Rehnille, nostelee käsiä peukalot pystyssä pöydällä(5): "miten se vaikuttaa esim. lasten asemaan", "koska se nimenomaan koskee lapsiin", "perheen huonon tilanteen takia", "aiheuttaa avioeroja ja jne", "lasten kohtaloihin pitkällä tähtäimellä"	heijaa ja korjaa asentoa, kiertoa

Liite 3 Kyselylomake (1) uskottavuuden arvioijille

Toisen kierroksen presidenttiehdokkaiden vaalitentti MTV3:ssa 19.1.1994.

Numero _____

Ikä _____

Ammatti _____

Sukupuoli _____ nainen mies

Puoluekanta _____

Ketä äänestit vaalien ensimmäisellä kierroksella ? _____

Oma ehdokkaasi presidentinvaalien toisella kierroksella ?

Martti Ahtisaari
En vielä tiedä

Elisabeth Rehn
En aio äänestää

Mielipiteesi Martti Ahtisaaresta:

_____

Mielipiteesi Elisabeth Rehnistä:

_____

Mitä asioita katsot Ahtisaaren ajavan ?

Mitä mieltä olet Ahtisaaren käsityksistä ?

1) Taloudesta
Samaa mieltä
En osaa sanoa
Eri mieltä

2) Työttömyydestä
Samaa mieltä
En osaa sanoa
Eri mieltä

3) Puolustuksesta
Samaa mieltä
En osaa sanoa
Eri mieltä

4) Ulkopoliitikasta
Samaa mieltä
En osaa sanoa
Eri mieltä

5) Itsenäisyydestä
Samaa mieltä
En osaa sanoa
Eri mieltä

6) Muusta, mistä ?

Minkä perusteella muodostat/olet muodostanut kantasi Ahtisaaresta (numeroi kolme tärkeintä)?

- ___ Sanomalehdistä
___ Aikakauslehdistä
___ Ilmaisjakeluista
___ Kirjoista
___ Televisiosta
___ Radiosta
___ Vaalitulaisuuksista
___ Puolisolta
___ Muualta, mistä ?

Mitä asioita katsot Rehnin ajavan ?

Mitä mieltä olet Rehnin käsityksistä ?

1) Taloudesta
Samaa mieltä
En osaa sanoa
Eri mieltä

2) Työttömyydestä
Samaa mieltä
En osaa sanoa
Eri mieltä

3) Puolustuksesta
Samaa mieltä
En osaa sanoa
Eri mieltä

4) Ulkopoliitikasta
Samaa mieltä
En osaa sanoa
Eri mieltä

5) Itsenäisyydestä
Samaa mieltä
En osaa sanoa
Eri mieltä

6) Muusta, mistä ?

Minkä perusteella muodostat/olet muodostanut kantasi Rehnistä (numeroi kolme tärkeintä)?

- ___ Sanomalehdistä
___ Aikakauslehdistä
___ Ilmaisjakeluista
___ Kirjoista
___ Televisiosta
___ Radiosta
___ Vaalitulaisuuksista
___ Puolisolta
___ Muualta, mistä ?

Liite 4 Kyselylomake (2) uskottavuuden arvioijille vaalitentin jälkeen

Numero _____

Muuttuiko käsityksesi Martti Ahtisaaresta tentin ansiosta ? Jos vastaat kyllä, niin miten?

_____

Pystyikö Ahtisaari mielestäsi uskottavasti perustelemaan kantansa ?

Kyllä En osaa sanoa Ei

Miten Ahtisaari perusteli kantansa seuraavissa asioissa ?

1) Talous
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

2) Työttömyys
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

3) Puolustus
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

4) Ulkopolitiikka
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

5) Muu, mikä _____
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

Miten Ahtisaari selvisi vaalitentin kysymyksistä ?
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

Miten Ahtisaari onnistui televisioesiintymisessä ?
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

Haastattelun jälkeen:

Käsitykseni (kantani) ei muuttunut

Käsitykseni omasta ehdokkaastani vahvistui

Käsitykseni omasta ehdokkaastani heikkeni

Päätin vaihtaa ehdokasta

Valitsin ehdokkaan, jota aion äänestää: _____

En aio äänestää

Kommenteja ja palautetta:

_____
_____
_____
_____

Muuttuiko käsityksesi Elisabeth Rehnistä tentin ansiosta ? Jos vastaat kyllä, niin miten?

_____

Pystyikö Rehn mielestäsi uskottavasti perustelemaan kantansa ?

Kyllä En osaa sanoa Ei

Miten Rehn perusteli kantansa seuraavissa asioissa ?

1) Talous
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

2) Työttömyys
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

3) Puolustus
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

4) Ulkopolitiikka
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

5) Muu, mikä _____
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

Miten Rehn selvisi vaalitentin kysymyksistä ?
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

Miten Rehn onnistui televisioesiintymisessä ?
Hyvin 1 2 3 4 5 huonosti

Liite 5

Uskottavat puheenvuorot MTV3:n tentissä

Elisabeth Rehnin uskottavimmat teemat, niiden keskiarvot ja hajonnat:

1)	Miten saan äänet	1.30/1.50
2)	Talous ja hallituspolitiikka	1.00/0.94
3)	Nälkä Suomessa	1.10/0.99
4)	Talous ja työttömyys	1.00/0.94
5)	Talous ja hallituspolitiikka	1.30/1.50
6)	Talousasiantuntijat	1.00/1.69
7)	Miten saan EU-kriitisten äänet	1.00/1,15
8)	EU-jäsenyys + äänet	1.10/1.44
9)	Nato ja rauhankumppanuus	1.20/0.91
10)	Hornet ja Nato-kytkennät	1.59/0.84
11)	Pakolaiskysymykset	1.50/1.80
12)	Väärinkäytökset pakolaisasioissa	1.30/0.94

Martti Ahtisaaren uskottavimmat teemat, niiden keskiarvot ja hajonnat:

1)	Miten saan äänet, EU	1.30/0.82
2)	Talous ja ihmisarvo	1.00/0.81
3)	Talous ja investoinnit	1.10/0.19
4)	Talousasiantuntijat	1.10/0.99
5)	Miten saan EU-kriittisten äänet	1.70/0.82
6)	EU-jäsenyys	1.20/1.30
7)	EU-neuvottelut	1.10/1.44
8)	Nato ja rauhankumppanuus	1.10/1.15
9)	Venäjän joukkojen vetäytyminen Baltiasta	1.30/1.15
10)	Hornet ja Nato-kytkennät	1.70/0.94
11)	Pakolaiskysymykset	2.10/0.87
12)	Tasa-arvo laajana käsitteenä	1.10/0.73